

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a církevního práva

Teologické nauky, bakalářský program, kombinovaná forma

Penitenční prax od počátku křesťanstva po prelom tisícročia

Bakalárska práca

Vedúci práce: ThLic. Mgr. Vít Hlinka, Th.D.

Olomouc 2023

Ing. Robert Kendera

Pod'akovanie:

Na tomto mieste by som sa rád poďakoval ThLic. Mgr. Vítovi Hlinkovi, Th.D., za vedenie mojej bakalárskej práce a cenné rady a trpezlivosť pri spracovávaní témy a predovšetkým za možnosť venovať sa oblasti, ktorá je zaujímavá. Súčasne sa chcem poďakovať PhDr. Mgr. Petrovi Skácelovi za jeho odborné rady.

Obsah

Úvod	5
1 Pokánie v ranej kresťanskej Cirkvi	8
1.1 Učenie Krista a apoštolov	9
1.1.1 Apoštolské obdobie	9
1.1.2 Poapoštolské obdobie	10
1.2 Spisy poapoštolskej éry	12
1.3 Spor s Montanistami	14
1.4 Učiteľia cirkvi o pokání.....	16
1.4.1 Pokánie podľa Tertuliána	17
1.4.1.1 Tertuliánovo dielo De paenitentia	17
1.4.1.2 Tertuliánovo dielo De pudicitia	18
1.4.2 Pokánie podľa Origena.	19
1.4.2.1 Sedemnásobné odpustenie hriechov podľa Origena.....	21
1.4.3 Pokánie podľa Didascalia apostolorum	22
1.4.4 Pokánie podľa sv. Cypriána.....	24
1.4.4.1 Synoda v Ankare a jej dôsledky	25
1.4.5 Pokánie podľa sv. Ambróza	27
1.4.5.1 Ambróz a pokánie cisára Theodózia.....	28
1.5 Verejné pokánie	30
1.5.1 Pokánie odpadlíkov	30
1.5.2 Vývin obradu verejného pokánia.....	32
1.5.3 Ustanovenia koncilov pre odpadlíkov	34
1.5.4 Pravidlá verejného pokánia a ich vplyv na penitenta	34
2 Kanonické pokánie	37
2.1 Kanonické pokánie podľa sv. Augustína	37
2.1.1 Pokánie udeľované umierajúcim	39
2.1.2 Sv. Augustín a kanonické pokánie	40
2.1.3 Biskup Cezarius z Arles	41
2.1.4 Sv. Pacían o pokání	42
2.2 Etapy kanonického pokánia.	43
2.2.1 Fabiola ako príklad pokánia	46
2.2.2 List pápeža Inocenta	46
2.3 Charakteristiky kanonického pokánia.....	48

2.3.1.1	Koncil v Tolede – pokus o zmarenie novej formy pokánia.....	51
3	Tarifné pokánie	55
3.1	Prechod od jedného pokánia k druhému.....	55
3.1.1	Penitenciálne knihy - Libri paenitentiales	56
3.1.1.1	Finiánov penitenciál.....	56
3.1.1.2	Kolumbánov penitenciál	58
3.1.1.3	Teodorov penitenciál.	58
3.1.1.4	Ostatné penitenciálne knihy – stručné zhrnutie	59
4	Karolínske pokánie.....	66
4.1	Historické pozadie	66
4.1.1	Vláda Karola Veľkého.....	66
4.1.2	Admonitio generalis.	67
4.1.3	Zbožnosť laikov a potreba pokánia	67
4.1.4	Karol Veľký – ochranca cirkvi.	68
4.1.5	Pokánie v Saint Médard.....	68
4.1.6	Penitenciálne knihy v Karolínskej ríši.....	69
4.1.6.1	Kajúce knihy a verejné pokánie	70
4.1.6.2	Pokánie na konciloch v Karolínskej dobe.....	71
4.1.6.3	Reformné penitenciály - nová kajúca kniha biskupa Halitgara	72
4.1.6.4	Buchard z Wormsu a jeho vplyv na penitenčnú prax.	73
Záver.....		75
Zdroje.....		77
Internetové zdroje		80
Anotácia.....		83
Annotation		84

Úvod

Preto si vezmite Božiu výzbroj, aby ste mohli v deň zla odolať ! (Ef 6, 13)

Dejiny človeka sú dejinami spásy ale môžu byť aj dejinami ztratenia. Nemali by byť dejinami katastrofy pretože Boh ponúka človeku pomoc. Človek sa môže od Boha vzdialiť ale môže sa od neho aj navždy odlúčiť. Keď človek dobrovoľne koná proti svojmu svedomiu dopúšťa sa hriechu. Vždy však existuje cesta k záchrane. Boh nám ju ponúka. Je to cesta pokánia, cesta priznania si svojich chýb a hriechov. Človek preto robí pokánie chce vykročiť znova. Žijeme však v dobe konzumnej, povrchnej, sekularizovanej a hlavne hektickej. Počas svojej náročnej práci v zahraničí mám možnosť to vnímať ešte viac. Toto všetko má veľký vplyv na človeka, a tak bohužiaľ aj veriaci človek pomaly zabúda na potrebnú sviatosť pokánia. Jej najdôležitejšou časťou je spoveď. Možno skonštatovať, že veriaci, hlavne v západných krajinách často pristupujú k eucharistii bez spovede. V minulosti platilo, že hriešnik mohol pokánie prijať len raz za život, a že neskorší krst sa používal k odpusteniu a k zmytiu hriechov. Postupom času si ľudia zvykli na spoveď ako na bežnú a samozrejmu záležitosť. V súčasnej dobe sa v našej spoločnosti tejto sviatosti neprikladá taký význam aký by si ozaj zaslúžila. Uvedomujúc si tieto skutočnosti, dospel som k rozhodnutiu napísať túto prácu. K tomu aby človek mohol mať dostatočné teologické poznanie o sviatostnej pravde pokánia je potrebné poznať aj historický vývin tejto sviatosti. Vo svojej práci sa zaoberám postupným vývinom liturgických foriem odpustenia hriechov ako v histórii nasledovali. V práci sa nevenujem podrobne geografii tejto sviatosti, pretože ona je ešte rozmanitejšia ako jej vlastná história. V dejinách sviatosti pokánia kresťanskí historici rozlišujú rôzne typy obradov: antické pokánie resp. pokánie v ranej kresťanskej cirkvi, kanonické pokánie, tarifné pokánie, karolínske pokánie a koncilno-rímske pokánie. Posledný typ obradov sa týka 13. až 20. storočia. O ňom sa ale už nezmieňujem pretože by to bolo nad stanovený rámec tejto práce. V prvej časti práce sa venujem pokániu v ranej kresťanskej cirkvi. Počas obdobia prvotnej cirkvi hriešnik mohol pokánie konať len raz za život, čo bolo veľmi náročné. Koncom druhého storočia prevládlo mylné presvedčenie, že Cirkev môže odpustiť hriechy iba prostredníctvom krstu. Preto je tu aj zmienka o spore s montanistami. Zaujímavá je tu napríklad cypriánska a tertuliánska reakcia na otázku pokánia. Do roku 313 bolo veľa prenasledovaní Cirkvi a veľa kresťanov zo strachu o život zapreli svoju vieru. Sv. Cyprián preto riešil otázku odpadlíkov, pričom sa v nej pápež Kalixt dostal do sporu s Tertuliánom, ktorý sa spojil s Hypolitom proti Kalixtovi. Rozkol medzi Hypolitom a Kalixtom pokračoval aj za ďalších pápežov Urbana a Ponciána. Až keď v roku 235 boli pápež Poncián a Hypolit vyhnaní do Sardínie, došlo medzi nimi k zmiereniu. Zmieňujem sa tu aj o postojoch ostatných učiteľov cirkvi k pokániu.

Pri písaní som veľa čerpal aj zo zahraničných historických prameňov, predovšetkým v španielčine, ktorú som kedysi vyučoval na škole, nemčine, ale tiež v angličtine a ďalších jazykoch, čo bolo aj príčinou toho, že veľa času som strávil v zahraničí. Mohlo sa stať, že som použil výnimočne aj starší prameň, alebo literatúru, ak tam bola historicky zaujímavá a desaťročiami stále platná rovnaká udalosť, prípadne myšlienka a k inému novšiemu prameňu som nemal prístup.

V prvej časti sa zmieňujem aj o prísnych pravidlách verejného pokánia, ktoré niekedy odrádzalo kajúcnikov od pokánia. Ako príklad verejného pokánia tu uvádzam kajúcnicu Fabiolu o ktorej sa zmieňuje aj sv. Hieronym a prípad rímskeho cisára Teodózia, ktorého k verejnému pokániu vyzval sv. Ambróz.

V druhej časti sa zaoberám kanonickým pokáním v cirkvi pričom som tu čerpal veľa zo španielskej bibliografie. Zmieňujem sa tu o pokuse zmariť novú formu pokánia na koncile v Tolede v roku 589.

V tretej časti sa zaoberám tarifikovaným pokáním. Jeho prejavom boli tzv. sadzby resp. tarify, ktoré ukladal spovedník kajúcnikovi pomocou tzv. Penitenciálnych kníh. Tejto téme sa venovalo viac historikov, pričom najznámejším z nich je francúzsky historik Cyrille Vogel. Mal som možnosť na túto tému komunikovať v španielčine aj s pani Dr. Anina Vanina Neyra, vedeckou pracovníčkou Ústavu dejín staroveku a stredoveku v Buenos Aires, ktorá mi poslala niekoľko materiálov, za čo jej ďakujem.

V poslednej časti tejto práce píšem o dobe karolínskej, ktorá chcela vyradiť tie penitenciálne knihy, ktorých autori neboli uznávaní a boli plné chýb. Výsledkom toho bola v 9. storočí koexistencia dvoch druhov pokání: verejného pokánia za vážne a verejné chyby ako to bolo napríklad v prípade Ludvíka Pobožného roku 833 v kláštore v Saint-Médard de Soissons. Druhé pokánie sa týkalo súkromného vyznania za tajné hriechy. Možno povedať, že karolínske pokánie rozlišovalo tri druhy pokánia: slávnostné staroveké pokánie, verejné pokánie (pôst a púte) a napokon súkromné pokánie. Karolínska doba vďaka pôsobeniu cirkvi zasiahla do všetkých oblastí spoločnosti.

V tejto štvrtej časti práce sa tiež zmieňujem o správnom používaní penitenciálnych kníh, o dôležitých otázkach pokánia, ktoré sa riešili na veľkých reformných konciloch v Arles, Reimse, Chalon a v Tours, ktoré v roku 813 zhromaždil cisár Karol Veľký. Na konci štvrtej kapitoly píšem s dôrazom o biskupovi Bucharovi z Wormsu, pretože jeho hlavné dielo, ktoré napísal sa považuje za dôležitý historický prameň pre súčasnú prax pokánia. V čase jeho života sa v cirkvi začala vytvárať atmosféra znovuzrodenia a obnovy. O tom, aký to všetko malo prínos pre cirkev, a k akej udalosti to viedlo sa zmienim krátko v závere tejto práce.

1 Pokánie v ranej kresťanskej Cirkvi

Spoločensko-kultúrna situácia prvých kresťanských spoločenstiev v prvom a druhom storočí vysvetľuje skromný rozvoj disciplíny penitenčnej praxe. Kresťania boli v tom čase menšinou, spravidla z nižších vrstiev. Uprostred pohanského a vo všeobecnosti nepriateľského sveta boli vystavení nepochopeniu, odsudzovaniu a prenasledovaniu. Často boli nútení žiť v úkrytoch. Práve z tohto dôvodu ich obrátenie, krst a príslušnosť k cirkvi bolo prežívané s väčšou autentickosťou a odvahou.

Ich neistá situácia ich viedla k tomu, aby žili veľmi blízko pri sebe. Z dôvodu tejto situácie prežívajú mystiku a etickú prísnosť menšín. Situácie hriechu riešili v rámci úzkeho spoločenstva a spoločenstvo prežívalo odpustenie a zmierenie, najmä v čase bohoslužieb. V takýchto malých komunitách nebolo veľa veľkých hriešnikov a nebolo potrebné inštitucionalizovať pokánie. Z tohto dôvodu druhé storočie predstavuje málo kajúcich svedectiev. Sú nimi: *Didaché, List Barnabášovi, List Klementa Rímskeho, Hermasov pastier*.¹ Môžeme povedať, že raná cirkev je priamym dedičom svedectva viery prvotnej cirkvi, ktorá svedčila o odpustení hriechov Bohom skrze Syna Ježiša Krista.

Túto cirkev charakterizuje predovšetkým veľký entuziazmus prívržencov Ježiša z Nazareta, odštiepencov zo židovstva, ktorí uverili, že Ježiš je mesiáš, Syn Boží a vykupiteľ, na ktorom sa splnili všetky predpovede prorokov. Boli schopní zriekať sa dokonca aj osobného majetku a dávať ho v prospech novovzniknutého spoločenstva. Stalo sa tak už počas účinkovania apoštolov v Jeruzaleme: „*Všetci veriaci ostávali pospolu a všetky veci mali spoločné. Predávali svoje pozemky a svoj majetok a rozdeľovali ho medzi všetkých, ako kto potreboval.*“²

¹ Porov. BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*, Salamanca: Ediciones Sígueme 2011, s. 117.

² Porov. *Skutky apoštolské* 2, 44-46.

1.1 Učenie Krista a apoštolov

Prvotná cirkev bola si vedomá toho, že od Krista dostala poslanie rozšíriť na všetkých spásu, ktorú Ježiš dosiahol odpustením hriechov a darom večného života. Prví kresťania si vážili Ježišov príklad a učenie spolu s pokynmi apoštola Pavla, ktoré sa týkali praktizovania cirkevnej praxe. Evanjeliové východisko je identifikované v pozvaní na obrátenie adresované hriešnikom, ktoré spája Krista s jeho Predchodcom (Mt 3, 10-12).³

Môžeme povedať, že najstaršie obdobie sviatosti zmierenia siaha do času po Kristovom nanebovstúpení a po Zoslaní Ducha svätého.⁴ Toto sa týkalo doby apoštolskej, v ktorej vyznávanie hriechov (Jakub 5, 16) a prosba o prímluvu cirkevnej obce boli základom cirkevného pokánia. Toto úprimné vyznávanie hriechov bolo podmienkou ich odpustenia: a práve od tohto vyznávania dostalo celé pokánie názov *exomologesis* spoveď, resp. vyznávanie sa z hriechov. Toto grécke slovo *εχομολογεις* pochádza od Tertuliána a ním označuje pokánie ako *exomologesis*, ktorým ho definuje ako cvičenie, ktoré učí človeka pokoriť sa a znížiť sa.⁵

Najstarším obdobím, ktoré môžeme pri sviatosti zmierenia sledovať je samozrejme doba tesne po Kristovom nanebovstúpení a Zoslaní Ducha Svätého.⁶

1.1.1 Apoštolské obdobie

Apoštolské obdobie trvá do konca prvého storočia, do smrti posledného z apoštolov - Jána Evanjelistu. Na začiatku tohto obdobia máme výzvu k pokániu, ktorú vyslovil Ján Krstiteľ a neskôr aj Pán Ježiš. Charakteristickým znakom tohto obdobia je silné presvedčenie, že každý ľudský hriech má spoločenskú povahu - puto bolo také silné, že keď sa niekto prehrešil proti komunite, všetci sa cítili akoby ponorení a naopak: keď sa niekto kajal, všetci sa radovali.⁷

Apoštol Pavol nás učí, že Božie zmierenie bolo zverené ľuďom, ale vo svojich listoch nespomína žiadnu cirkevnú činnosť rituálnej povahy, akoby chcel tým naznačiť, že sa to celé uskutočňuje v hĺbke vlastného duchovného rozmeru.⁸

Počas prvotného obdobia cirkvi tj. od počiatkov kresťanstva do konca 6. storočia

³ Porov. AMARANTE Alfonso, SACCO Filomena, *Riconciliazione sacramentale*, Padova: Messagero di Sant Antonio, 2019, s. 61.

⁴ ZERHAU Leo, *Svätostné pokáni v rôznych liturgických tradíciách*, Velehrad-Roma: Refugium 2003, s. 19.

⁵ Porov. BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*, s. 117.

⁶ ZERHAU Leo, *Svätostné pokáni v rôznych liturgických tradíciách*, s. 20.

⁷ *Historia sakramentu pokuty*. Kap.1. In: Telewizja Lumen na swej stronie internetowej. [Dostupné online z <<http://lumentv.pl/tze-b-b/item/425-historia-sakramentu-pokuty.html>>. Citované 24. augusta 2023]

⁸ Porov. AMARANTE Alfonso, SACCO Filomena, *Riconciliazione sacramentale*, s. 63.

hriešnik mohol konať pokánie len raz v živote. Bol tu zároveň aj problém, že toto jeho odhodlanie bolo blokované početnými obmedzeniami.⁹ Hriešnik aj po vykonaní zmierenia ostal doživotne poznačený sériou zákazov, pretože pokánie nieslo so sebou znamenie hanby a neslávnnej povesti a tiež neschopnosti vykonávať činnosti občianskeho života. Hriešnik mal napríklad zakázané sa oženiť, viesť službu v administratíve alebo v armáde, mal zakázané vstúpiť do duchovného stavu, a naopak klerik mal zakázané prijímať pokánie.¹⁰

Od roku 100 pred Kristom až do roku 50 po Kristovi prežívala najvyšší rozkvet náboženská komunita v Kumráne. Jej príslušníci si sami dávali názov „svätí“. Pojem „chrám“ preniesli na seba, takže mu dali osobný význam. Kto porušil svätosť bol vyobcovaný, aby bol donútený svoje chyby ľutovať. Kto oľutoval, bol znova prijatý do spoločenstva, no nepolepšiteľní boli navždy vylúčení. Tak sa to praktizovalo aj v spoločenstve synagógy. Pre kresťanské obce bolo otrasnou skúsenosťou, že napriek spojeniu s ukrižovaným a osláveným Pánom vyskytovali sa v radoch ich príslušníkov hriechy, ktoré neboli o nič menšie než najhoršie hriechy pohanov.¹¹

Prví kresťania si vážili Ježišov príklad a jeho učenie spolu so smernicami, ktoré boli neoddeliteľnou súčasťou cirkevnej praxe. Východiskový bod evanjelia je uvedený vo výzve k obráteniu. Táto výzva je adresovaná hriešnikom a Kristus ju zdieľa so svojím Predchodcom: *„Ja vás krstím vodou na pokánie, ale ten, čo príde po mne, je mocnejší ako som ja. Ja nie som hoden nosiť mu obuv. On vás bude krstiť Duchom Svätým a ohňom.“* (Mt 3,10-11). Výsledok Jánovho kázania zahŕňal v sebe spojenie slova so symbolickým gestom, a to krst. Pripomínal očistenie od hriechov a začiatok nového života, oboje chápané ako významné znaky obrátenia. Ján Krstiteľ však varoval svojich učeníkov pred obmedzením krstu, ktorý udelil: bol to krst vodou a bol predohrou ku morálnemu a sviatostnému krstu Duchom a ohňom, ktorého predzvesťou bude len Mesiáš.¹²

1.1.2 Poapoštolské obdobie

Poapoštolské obdobie trvá do konca 2. storočia - v tomto období už existujú určité variácie modelu pokánie kajúcej disciplíny v cirkvi, neexistuje monolit. Je to dané miestnymi podmienkami a je to obdobie dozrievania kresťanstva. Môžeme však hovoriť o určitých nasledovných charakteristikách, ktoré boli v tomto období prítomné:

⁹ VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*. Torino: Editrice Elle Di Ci, 1969, s. 3.

¹⁰ Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*. s. 4.

¹¹ Porov. SCHMAUS Michael, *Sviatosti*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1981, s. 285.

¹² Porov. AMARANTE Alfonso, SACCO Filomena, *Riconciliazione sacramentale*. s. 61.

- Máme tu do činenia s počiatkami rozlišovania kategórií hriechov - ťažkých a ľahkých.
- Je tu príležitosť konať pokánie, najmä vzhľadom na blížiaci sa koniec sveta, ktorý kresťania v tom čase očakávali veľmi skoro.

- Pokánie je verejné a spoločenské - zdôrazňujeme, že pokánie ako proces obrátenia bolo spoločenské, ale vyznanie viny bolo vždy individuálne a tajné. Nikdy nedošlo k verejnému priznaniu viny.

- Formy pokánia boli rôzne, formovali sa podľa schopností jednotlivých osôb - nebolo možné uložiť človeku proces pokánia, ktorý by bol nad jeho sily. Je to jasné svedectvo, že sa uskutočnil individuálny rozhovor v tajnosti.

- Silná viera v účinnosť nesakramentálnych foriem pokánia, sú to biblické formy: pôst, modlitba a almužna. Uvažujeme o nich, keď čítame evanjelium na začiatku pôstu. Tieto formy pokánia, prijaté s motiváciou, majú evanjeliový charakter.¹³

V dobe apoštolov sa konalo napomínanie a v prípade neposlúchnutia exkomunikácia (Tit 3,10). Po obrátení bol previnilec znova prijatý do cirkvi. Ako toto zmierenie v apoštolskej dobe konkrétne vypadalo, to nevieme. Bolo však zvykom menšie hriechy vyznávať pred celým zhromaždením.¹⁴ Spisy apoštolských otcov a apológétov¹⁵ týchto čias obsahujú zoznamy hriechov, často veľmi podrobné: všetci predpokladajú jednotnú katechézu a spoločnú etiku. Zoznam resp. prehľad týchto hriechov¹⁶ sa nachádza aj v Novom zákone a sú uvedené na rôznych miestach.¹⁷

¹³ Porov. *Historia sakramentu pokuty*, Kap.2, In: Telewizja Lumen na swej stronie internetowej. [Dostupné online z <<http://lumentv.pl/tze-b-b/item/425-historia-sakramentu-pokuty.html>>. Citované 24. augusta 2023]

¹⁴ ZERHAU Leo, *Svätostné pokání v rôznych liturgických tradíciách*. s. 20 – 21,

¹⁵ VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*. s. 11.

¹⁶ VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*. s.12.

¹⁷ Mt 15,19; Mc 7,21; Le 18,11; Kol 3,5; Rim 1,29; 13,13; 16,17; Gd 5,20; 1 Kor 6,9; 5,10; 2 Kor 12,20; Bf 4,19; 1 Tim 1,9-10; 3,2; 6,4; 2 Tim 3,2; 1 Tes 4,5; 1 Pet 2,1; 4,3; 2 Pet 2,18; Tít 3,3; Jn 3,16; Flp 2,3; Apok 9,21; 21,8; 22,15.

1.2 Spisy poapoštolskej éry

V spisoch postapoštolskej éry sú dôležité viaceré pojmy – synonymá, ktoré sa používajú na označenie hriechov. Na základe tejto skutočnosti pri zjednodušení prehľadu hriechov dostávame súpis tých činov a postojov, ktoré raná cirkev označuje za vinné resp. hriešne. Poapoštolské spisy a postapoštolskí autori používajú pre zoznamy hriechov najmä rannokresťanský spis *Didaché*, *Hermasov Pastier* (140-155) a sv. Justín. Pre všetky tieto hriechy a bez ohľadu na ich povahu a ťažkosti, kresťan môže konať pokánie, a tak získať odpustenie. Prvotnou podmienkou k dosiahnutiu tohto cieľa je konverzia, ktorej súčasťou sú slzy pokánia, pôst, modlitby a almužna.¹⁸

Cirkev v tom čase požadovala, aby kajúcnik vykonal ústnu spoveď pred biskupom alebo pred kňazom, ktorí majú moc udelenú od Boha, odpúšťať hriechy alebo ich zadržiavať. To, že katolícka cirkev si osvojovala moc odpúšťania hriechov sa spomína u Tertuliána (160-220).¹⁹

Svedkami opakovateľnosti krstného odpustenia sú: v Ríme *Hermasov Pastier* (ktorý vyšiel okolo roku 150); v Kartágu Tertuliánov traktát *De paenitentia* (203); v Sýrii *Didascalia Apostolorum* (220-230).²⁰

1.2.1 Pokánie v spise Hermasov pastier

Na začiatku 2. storočia sa objavil spis *Hermasov pastier*, ktorý na základe skorého príchodu Pána vyzýva pokrstených, ktorí upadli do hriechu aby sa obrátili. Toto obrátenie je však možné len jeden raz. Takéto prísne pravidlo sa v tomto čase ujalo v cirkvi a tvrdilo, že po krste je možné ťažký hriech odpustiť len jeden raz. Ťažkým hriechom pre ktorý bolo predpísané verejné pokánie sa v tom čase rozumela predovšetkým vražda, odpad od viery a cudzoložstvo.²¹

Hermasov pastier zaujíma veľmi dôležité miesto a patrí medzi najstaršie svedectvá o inštitúcii pokánia. Aj keď je táto kniha zameraná výlučne na pokánie jej štýl je alegorický a často nejasný. Niektoré stránky tejto knihy majú zvláštny charakter, čo je spôsobené zložitým výkladom tejto knihy.²² Autor *Hermasovho pastiera* bol pravdepodobne bratom pápeža Pia I. (140 – 155) a spolu prišli do Ríma. Vo svojom diele Pastier vyzýva svojich spolubratov, aby

¹⁸ Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 12-13.

¹⁹ Porov. CONWAY Bertrand Louis, *Katolícke odpovede*. Newyork: USA, 1940, s. 338.

²⁰ AMARANTE Alfonso, SACCO Filomena, *Riconciliazione sacramentale*, s. 65.

²¹ ZERHAU Leo. *Svätostné pokání v rôznych liturgických tradíciách*, s. 21.

²² VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 14.

sa zastavilo uvoľňovanie mravov. Základným prostriedkom, ktorý mohol umožniť morálnu reformu, bolo podľa tohto autora odpustenie hriechov, ako dôsledok úprimného pokánia.²³

Spis *Hermasov pastier*, ktorý sa v poapoštolskom období objavil v druhom storočí, hovorí o novom pokání (*metanoia*). Hovorí o pokání tzv. *paenitentia secunda* vo vzťahu ku krstu, ktorý je vlastne *paenitentia prima*; tento slovník sa vysvetľuje čiastočným opakovaním účinku krstu.

Aby sme pochopili význam *Hermasovho Pastiera* musíme si uvedomiť, že v dobe jeho vzniku cirkev ešte presne nevedela ako sa zachovať k tým kresťanom, ktorí od poslednej spovede znova upadli do hriechu. Nebola totiž ešte jasne formulovaná predstava opakovaného odpustenia hriechov prostredníctvom tzv. „vyznania“ alebo taktiež „opätovného zmierenia.“

24

Hermas nezatraca svet, ani človeka, ale pranieruje hriech a nespravodlivosť, ktorá vychádza z hriechu. Kniha si kladie za cieľ poskytnúť prostriedky, ako človeka oslobodiť z moci zla a následne aj svet, ktorý trpí pre zlo ľudí. Cesta k oslobodeniu od zla je jednoduchá: zrieknuť sa zlej žiadosti, lebo tá je diablovou dcérou. Človek sa má naopak vyzbrojiť žiadosťou po spravodlivosti a bázňou k Pánovi. Ak chce byť svet slobodný, musí sa pokáním oslobodzovať od zlých žiadostí.²⁵

²³ RUIZ BUENO Ed. Daniel, *Cf. Hermas, El Pastor, Mandam. IV. 3: Padres Apostólicos y Apologistas Griegos*, Madrid: La Editorial Católica 2002, s. 764.

²⁴ Porov. RENDINA Claudio, *Príběhy papežů. Dějiny a tajemství*. Praha: Volvox Globator 2005, s. 30.

²⁵ URS VON BALTASAR Hans, *Die apostolischen Väter*. Freiburg im Breisgau: Johannes Verlag 2022, s.105.

1.3 Spor s Montanistami

Koncom druhého storočia prevládlo mylné presvedčenie, že cirkev môže odpustiť hriechy jedine prostredníctvom krstu. Presvedčenie, že odpustenie hriechov je možné len skrze krst považovali za pôvodné a najrozšírenejšie stanovisko cirkvi.²⁶ Nositeľom tohto presvedčenia (niekedy aj tzv. Nového proroctva) bol montanizmus, podľa samozvaného proroka Montana z Frýgie, „duchom naplneného“ konvertitu, ktorý bol podľa niektorých zdrojov pred obrátením pohanským kňazom. Jeho stúpenci hlásali, že sú naplnení Duchom Svätým a prorokovali o návrate Ježiša Krista, ako o imanentnom, a že Nový Jeruzalem bude založený v meste Pepouza v dnešnom Turecku (Frýgii).²⁷

Toto hnutie získalo miestne až znaky extrémistického hnutia a jeho stúpecami boli aj niektorí biskupi a teológovia, napr. Tertuliána. Montanisti zastávali názor, že ďalšie odpustenie hriechov by mohlo následne vyvolať zľahostajnenie kresťanskej etiky a ľahkovážny prístup veriacich k hriechu.²⁸

Niektorí ale miernejšie zaobchádzali s tými kajúcnikmi, ktorí počas krvavého prenasledovania odpadli od viery. Obe tieto protichodné strany sa snažili uplatňovať svoje názory. Všeobecne možno povedať, že pokánie v Afrike bolo prísnejšie ako v Ríme.²⁹ Už pápež sv. Zefyrín (202-219) bol prinútený zakročiť rázne proti africkým biskupom, ktorí podľa príkladu Montanistov, nepripúšťali k pokániu odpadlíkov, vrahov a cudzoložníkov. Pápež Zefyrín (jeho odporcom bol prvý protipápež Hyppolyt) sa vyslovil rozhodne, že i cudzoložníci a týmto podobní verejní hriešnici majú mať cestu otvorenú k pokániu.³⁰

Tejto milosrdnej cirkevnej kázne pridržal sa aj Zefyrínov nástupca pápež sv. Kalixt (219 - 223), a vyslovil jasný názor, že žiaden hriech veriaceho kresťana nie je prekážkou k prijatiu pokánia a k spätnému prijatiu do katolíckej cirkvi. Keď bol roku 217 Kalixt zvolený za pápeža, Hyppolit sa s definitívnou porážkou svojich ambícií nezmieril. Hyppolyt obvinil svojho protivníka Kalixta I., že vysvätil na biskupov takých diakonov a kňazov, ktorí boli

²⁶ ZERHAU Leo, *Svätostné pokánie v rôznych liturgických tradíciách*, s. 21.

²⁷ TABERNEE William, *Prophets and gravestones: An Imaginative History of Montanists and Other Early Christians*, Hendrickson Publishers 2009, s. 7-8.

²⁸ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskoro antika a rané kresťanstvo*, s. 214.

²⁹ ŠPIRKO Jozef, *Cirkevné dejiny*, Turčiansky sv. Martin 1943, s.89.

³⁰ Porov. JUDÁK Viliam, *Na Petrovom stolci I*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha 2010, s. 39.

druhý alebo už tretí krát ženatí, že bol celkove zhovievavý k cudzoložníkom a k prostitútkam, ktoré vykonali verejné pokánie. Týmto obvinením sa Hyppolit zblížil s Tertuliánom veľkým apologétom, z ktorého sa však stal montanistický heretik. Tertulián vo svojom spise „*O mravnosti*“ (De pudicitia) takto napadol Kalixta: [6] „Dozvedel som sa, že veriaci dostali do pozornosti imperatívny edikt. Najvyšší veľkňaz, biskup biskupov vydal dekrét: "Odpúšťam hriechy cudzoložstva a smilstva tým, ktorí konali pokánie". [7] „Edikt, na ktorý nebude možné napísať: "Pre vaše vlastné dobro! A kde bude tento krásny dar vystavený? Na dverách miest zhýralosti, kde žijú prostitutky? Pokánie tohto druhu musí byť vyhlásené tam, kde prebýva samotný hriech.“³¹ Proti pápežovi Kalixtovi sa v Ríme vzoprela strana, ktorá súhlasila s africkými rigoristami a usilovala sa uvádzať v platnosť svoje názory pod vplyvom presbytera Hyppolita, ktorý sa dal sám zvoliť za biskupa. Tak sa vytváralo napätie, ktoré v Karthágu v treťom storočí n. l. a v Ríme začiatkom 4. storočia ohrozovalo na dlhší čas cirkev. Rozkol medzi Hypolitom a Kalixtom neskončil Kalixtovou mučeníckou smrťou, ale pokračoval aj za ďalších pápežov Urbana a Ponciána. Až keď v roku 235 boli spolu vyhnaní pápež Poncián a Hypolit do Sardínie, došlo medzi nimi k zmiereniu.³²

³¹ [6] J'apprends qu'un édit est porté à la connaissance des fidèles, et, ma foi, un édit péremptoire [cf. Intr.]. Le Souverain Pontife, autrement dit l'évêque des évêques, édicté : « Moi, je remets les péchés d'adultère et de fornication à ceux qui ont fait pénitence. » [7] 0 édit, sur lequel on ne pourra écrire : Pour votre bien ! Et où ce beau cadeau sera-t-il exposé aux regards ? Là, je pense, oui, là, sur la porte des lieux de débauche, au-dessous de l'enseigne des passions. Il faut promulguer une pénitence de ce genre, là où la faute elle-même doit habiter. LABRIOLLE Pierre, Tertullien *De pudicitia*. Editeurs 82. Art.6-7. Paris, 1906,150 s. 55. [Dostupné online z <<https://archive.org/details/depaenitentiadeptert/page/n7/mode/2up>>. Citované 18. decembra 2022]

Jedná sa o preklad latinského textu s prihliadnutím ku francúzskemu prekladu dostupnom v TERTULIANUS, De pudicitia pudicitia, in: LABRIOLLE Pierre (ed.), Paris 1906, art.6-7, s. 55.

³² MORDEL Štefan, *Svedectvo Cypriána o živote a viere prvých kresťanov*, s. 10.

1.4 Učítelia cirkvi o pokání

O potrebe pokánia a spovede sa zmieňovali už začiatkom tretieho storočia učítelia cirkvi v tom čase Tertulián, potom Origenes a sv. Cyprián, ktorí sa opierali o sv. Písmo a o apoštolské ústne podanie. Títo učítelia vystríhali obzvlášť hriešnikov, aby sa chránili neúprimnej a nedostatočnej spovede: keď nie je lepšie skrytým byť v zatratení ako byť známym skrze udelenie rozhrešenia³³. Prizvukuje Cyprián a najmä Tertullian: „*Aby vyznávané boli všetky neprávosti, ktoré sú spáchané či už telom alebo duchom, či už skutkom alebo vôľou.*”

V západnej cirkvi v 3. storočí prešla kajúčna disciplína pozoruhodným inštitucionálnym vývojom a to predovšetkým vďaka dvom osobnostiam africkej cirkvi: Tertuliánovi a sv. Cypriánovi. Popri rozširovaní cirkvi, jej postupným uznávaním a vstupom nových spoločenských vrstiev do nej, začala sa prejavovať priemernosť jej členov a prítomnosť aj takých kresťanov, ktorí sa po prenasledovaniach autenticky neobrátili. Toto všetko vyvolalo dve dôležité reakcie v cirkvi:

Reakcia Tertuliánska, ktorá vo svojej katolíckej fáze (*De paenitentia*) predstavuje už inštitucionalizovanú štruktúru (vyznanie hriechov-kajúce skutky-zmierenie ale len raz za život De paen. IX, 1-2) zatiaľ čo vo svojom montanistickom období popiera, že cirkev môže odpúšťať všetky hriechy.³⁴

Reakcia Cypriánska, ktorá síce obhajuje prísne pokánie za hriechy apostázy, cudzoložstva alebo vraždy ale tvrdí, že cirkev má moc ich odpustiť a to vkladáním rúk za predpokladu, že ide o opravdivé obrátenie a skutočné pokánie.

Počas 3. storočia sa vo východnej cirkvi vytvárali dve línie vývinu kajúcej praxe: V tej prvej sa prax pokánia vyvíjala ako ako proces uzdravenia (dosvedčujú nám o tom Klement Alexandrijský a Origenes) a v línii druhej ako proces exkomunikácie (svedectvom toho je Origenes z Egypta a Didascalia Apostolorum zo Sýrie.)³⁵

³³ TERTULIANO, *La penitencia - La pudicitia*. Fuentes Patristicas, sección textos, Madrid: Ciudad Nueva, 2011, s. 47.

³⁴ Porov. BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*, s. 119.

³⁵ Porov. BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*, s. 120.

1.4.1 Pokánie podľa Tertuliána

Tertulián (nar. 160 po Kr.) ako prvý vypracoval teológiu sviatosti pokánia na území Kartága v dnešnom Tunisku. V rokoch 198 až 206 mal pravdepodobne ako „lekár“ na starosti vyučovanie katechumenov v kresťanskej komunite v Kartágu. Jeho ponaučenia sú zhromaždené v rôznych pojednaniach. Vo svojom diele *De paenitentia*, napísanom v rokoch 200 až 206 hovorí o pokání. Učil o ňom katechumenou, ktorí sa pripravovali na krst, ako aj pokrsteným, ktorí ťažko zhrešili.

1.4.1.1 Tertuliánovo dielo *De paenitentia*

Cirkev, tak ako vždy, čelila problému hriechu svojich členov a Tertulián prostredníctvom svojho diela *De paenitentia* (z r. 203) o pokání ukazuje plán činnosti cirkvi, jej ciele, obavy, požiadavky, jej kajúcnu prax a predovšetkým jej učenie. Všetky dobrá, ktorými Boh obdaril človeka sa podľa Tertuliána dajú zhrnúť do jedného: cieľom pokánia je spása človeka po vymazaní jeho minulých hriechov. Pokánie (druhé a posledné) podľa Tertuliána nestačí, keď sa ono prejavuje len vo svedomí človeka, musí sa podľa neho prejavovať aj skutkom.³⁶

Rituál ranokresťanského pokánia sa vyvinul z diskusií a otázok, či ľudia, ktorí porušili základné pravidlá správania majú byť vylúčení zo spoločenstva, alebo či existujú spôsoby ako toto napraviť. Ešte predtým ako Tertulián začiatkom 3. storočia zaujal prísnejší postoj, presadzoval, aby sa dala druhá šanca tým, ktorí sa vážne previnili. Tertulián nám ponúka prvý opis procesu vonkajšieho úkonu pokánia, ktorý nazýva gréckym slovom „*exomologesis*“ (grécky *εξομολόγησις*). Išlo o verejné vyznanie a zadosťučinenie za hriech v spoločenstve pred Bohom nie preto, že by ho Pán ignoroval, ale preto, že nás disponuje k obráteniu. Boh sa „*postavil do predsiene, aby otvoril dvere tým, ktorí klopujú, ale len raz, lebo to je už pokánie druhé a predchádzajúce odpustenie bolo zbytočné.*“³⁷

Cez *exomologesis* vyznávame svoj hriech Pánovi, nie že by o ňom Boh nevedel, ale prostredníctvom vyznania dostávame zadosťučinenie, vo vyznaní sa objavuje pocit kajúcnosti a prostredníctvom kajúcnosti sa uspokojuje Boh. *Exomologesis* je podľa Tertuliána disciplína, ktorá vyžaduje aby sa človek pokoril a ponížil tým, že uvalí na seba prísny režim, ktorým

³⁶ LABRIOLLE Pierre, Tertullien *De paenitentia*. Editeurs 82. art. IX, 2, Paris, 1906, s. 39. [Dostupné online z <<https://archive.org/details/depaenitentiadep00tert/page/n7/mode/2up>>. Citované 18. decembra 2022]

³⁷ „*Haec igitur venena ejus providens Deus, clausa licet ignoscentiae janua et intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. Gollocavit in vestibulo paenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat ; sed jam semel, quia jam secundo; sed amplius nunquam, quia proxime frustra.*“ Tertullien *De paenitentia* s. 34.

môže privolať na seba Božie milosrdenstvo.³⁸

Veriaci si ale nesmú vysvetľovať tak, akoby druhá možnosť pokánia dávala aj povolenie hrešiť. Varuje hriešnika, aby nadbytok nebeskej milosti nerozpútal v ňom ľudskú smelosť.³⁹ Tertulián sa modlil: „Ó, Ježišu Kriste, môj Pane, udeľ svojim služobníkom milosť, aby poznali a naučili sa z mojich úst kázni pokánia, ale len do tej miery, do akej im to vyhovuje, a nie preto, aby hrešili; ale aby po krste nemuseli poznať pokánie, ani oň žiadať.“⁴⁰

Toto pokánie začínalo poklonou kajúcnika, nasledovalo vyznanie hriechov a končilo rozhrešením po vyznaní hriechu. Okrem toho je jasné, že v tomto rituáli, zohrali úlohu konkrétny kajúci odev, vrecovina, popol a kajúca strava, kňazi, oltáre a kresťanská komunita.⁴¹

1.4.1.2 Tertuliánovo dielo *De pudicitia*

Medzi rokmi 217 a 222 sa Tertullian vrátil k téme napísaním ďalšieho krátkeho pojednania s názvom *De pudicitia* (O mravnosti, resp. zdržanlivosti, cudnosti), ale v tom čase sa už hlásil k montanizmu t.j. k hnutiu, ktoré ho posúvalo k veľkej prísnosti. V tomto pojednaní je daná téma koncipovaná na základe sporu s veriacimi obvinenými z laxizmu. Cez polemiku sa objavujú základné témy teológie pokánia: Boh a hriech, druhy hriechov, výklad evanjeliových podobenstiev o milosrdenstve.⁴² Tertullian je veľmi výnimočný: tak ako bol prvý, kto vypracoval teológiu krstu, bol tiež prvým, kto vypracoval teológiu sviatosti pokánia. Tertullian ďalej poukazuje na skutočnosť, že mnohí sa boja pokánia, utekajú od neho, lebo myslia pritom viac na zahanbenie, ako na svoju spásu, pričom si počinajú ako ľudia, ktorí sa hanbia ukázať ranu na istých častiach tela, túto pred lekárom zamlčia a tak napokon so svojou hanblivosťou sa zahubia a kladie si otázku: *"Je lepšie byť odsúdený v tajnosti ako byť ospravedlnený na verejnosti?"*.⁴³

Delenie hriechov na odpustiteľné a neodpustiteľné pochádza od Tertuliana. Za zvlášť ťažké hriechy pokladal idolatriu, smilstvo a vraždu. Tvrdil, že ani cirkev tieto hriechy odpustiť nemôže, nakoľko a túto moc získal iba Peter, a popiera, že by ju odovzdal cirkvi.

³⁸ „L'exomologèse est donc à la discipline qui prescrit à l'homme de se prosterner et de s'humilier en s'imposant un régime de nature à attirer sur lui la miséricorde“ LABRIOLLE Pierre, Tertullien *De paenitentia*. s. 41. [Dostupné online z <<https://archive.org/details/depaenitentiadep00tert/page/n7/mode/2up>>. Citované 18. decembra 2022]

³⁹ LABRIOLLE Pierre, Tertullien *De paenitentia*. s. 34. [Dostupné online z <<https://archive.org/details/depaenitentiadep00tert/page/n7/mode/2up>>. Citované 18. decembra 2022]

⁴⁰ RODRÍGUEZ Pedro Fernández, *Historia del sacramento de la penitencia*, Roma: Angelicum 2013, s. 982.

⁴¹ MEENS Rob, *Penance in Medieval Europe*, Cambridge: University Press 2014, s. 33.

⁴² Porov. Lk 15

⁴³ MORDEL Štefan, *Pokánie ako výzva Otcov*, Spišské Podhradie: Spišská Kapitula 2000, s. 24.

Toto tvrdenie, bolo jeho vlastnou invenciou.⁴⁴ Tertulián vyčítal dokonca pápežovi Kalixtovi: „A ja chcem poznať Tvoje zmysľanie, vedieť, aký zdroj Ťa oprávňuje uzurpovať si toto právo pre cirkev. Áno, pretože Pán povedal Petrovi: „Na tejto skale postavím svoju cirkev“. „Dal som ti kľúče od nebeského kráľovstva“, alebo "Čokoľvek rozviažeš na zemi, bude rozviazané; čokoľvek zviažeš, bude zviazané. "Domnievaš sa teda, že moc zväzovať a rozväzovať zostúpila na Teba, teda na celú cirkev, ktorá je v spoločenstve s Petrom. Aká je to Tvoja opovážlivosť, že prekrúcaš a úplne meníš zjavný úmysel Pána, ktorý túto moc udelil osobne Petrovi!“⁴⁵

1.4.2 Pokánie podľa Origena.

Origenes (185-253) rozoznáva 4 časti pokánia: žiaľ a ľútosť (contritio), zadosťučinenie (satisfactio), spoveď (confessio) a rozhrešenie (absolutio).⁴⁶

Origenov názor na pokánie je dosť vyhranený. Kapitálne hriechy označuje ako „hriechy vedúce k smrti“ a považuje ich za neliečiteľné. Predsa však nie za neliečiteľné absolútne. Nie sú však úplne vyňaté spod odpúšťajúcej právomoci cirkvi, len nemôžu sa odpúšťať tak, ako menej ťažké hriechy, jedným aktom milosti, ale musia sa uzmierovať v dlhodobom verejnom pokání. Nedá sa však ani u Origena potvrdiť, žeby poznal cirkevnú privátnu spoveď. Origenes sa zmiňuje o pokání veršom 7 v Žalme 27 nasledovne: „Čuj Pane, hlas môjho volania, zľutuj sa nado mnou a vyslyš ma!“

Ojedinelá zmienka o súkromnej „spovedi“ ako o prvom kroku k verejnému pokánium sa objavuje u Origena okolo roku 230. Vo svojom diele *Contra Celsum*, ktoré je súčasne jednou z najvýznamnejších prednicejských apológií, sa dotýka otázky pokánia a odpustenia. Predpokladom odpustenia je ľútosť, kým pýcha zatvára človeku dvere Božieho milosrdenstva. Origenes ponecháva na biskupovom uvážení, či je spáchaný hriech natoľko závažný, že ho bude nutné vyznať pred celým zhromaždením. Nachádzame tu v podstate katalog ťažkých hriechov (*graviora crimina*), u ktorých je nutné celoživotné pokánie a kvôli ktorým cirkev musí hriešnika vylúčiť zo svojho streda.⁴⁷

Odpustenie a zmierenie s cirkvou je ale teoreticky možné aj u takých skutkoch ako je incest či rúhanie, avšak u nich môže byť pokánie doživotným stavom. Origenes si ale v otázke druhého pokánia po krste trochu protirečí; v spise *De oratione (O modlitbe)* už niektoré hriechy hodnotí ako neodpustiteľné, a to nielen cirkvou, ale i samotným Bohom.⁴⁸

⁴⁴ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 215.

⁴⁵ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, *Historia del sacramento de la penitencia*, s. 984.

⁴⁶ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 221.

⁴⁷ MORDEL Štefan, *Pokánie ako výzva Otcov*, s. 64.

⁴⁸ Porov. RAHNER Karl, *La doctrine d'Origène sur la pénitence. Recherches de science religieuse*, Roč. 37, č. 1–3, 1950, s. 13.

Tento vnútorný rozpor v hodnotení možnosti odpustenia a role cirkevnej autority v celom procese je zrejme ovplyvnený skutočnosťou, že niektorí kajúcnici túto ústretovosť biskupov zneužívali.⁴⁹ Jeho kritika tak mieri k tým cirkevným predstaviteľom, ktorí sú k niektorým penitentom príliš dobrotiví a ktorí „chcú vypadáť voči previnilcom vľúdni a obávajú sa, že by o nich jazyky hriešnikov mohli zle hovoriť... A kým ušetria jedného, pripravujú tak zničenie celej cirkvi“⁵⁰

Origenes vo svojom traktáte „*O modlitbe*“ píše: „*Ak teda chceme, aby v nás kraloval Boh, hriech nesmie vládnuť v našom smrteľnom tele; ale máme umŕtvovať svoje pozemské údy a byť plodní v Duchu, aby Boh tak ako v duchovnom raji mohol sa prechádzať v nás a spolu s Kristom mohol kralovať v nás, ktorý v nás sedí po pravici tejto cnosti, ktorú túžime prijať, kým sa všetci jeho nepriatelia v nás nestanú "podnožkou jeho nôh". Preto všetko, čo je v nás "porušiteľné", nech sa odeje do svätosti a neporušiteľnosti. A to, čo je smrteľné, nech oblečieme v nesmrteľnosť, aby sme sa mohli tešiť z dobrodení Pána, pretože v nás kraluje Boh.*“⁵¹

Podľa Origena hriech človeka aj po krste zostáva nezanedbateľnou a neprehliadnuteľnou realitou existujúcou vo všetkých jeho formách, vo všetkých sociálnych triedach a vo všetkých hierarchických stupňoch. Podľa učenia cirkvi ľahké hriechy nespôsobovali stratu krstnej milosti a nevyučovali kresťana zo sviatostného života cirkvi. Ťažké hriechy však zabíjali dušu a privádzali ju ešte do horšieho stavu, v akom sa nachádzala pred krstom.⁵²

Veľké hriechy (modloslužba, cudzoložstvo, smilstvo a vražda) bolo možné odčiniť len prostredníctvom pokánia primeraného vine. Origenes učil o možnosti odpustenia hriechov aj po krste, a to pokáním, ktoré sa týkalo aj spomenutých smrteľných hriechov. Origenes prirovnával cirkevných predstavených k lekárom, ktorým treba ukázať rany, aby mohli určiť najvhodnejšiu liečbu. Podľa neho formou ich činnosti bolo *correctio* teda napomenutie, pričom najväznejšou formou napomenutia bolo *excommunicatio*.⁵³

Origenes vyčítal cirkevným predstaveným, že sa zdráhajú použiť prisnu formu *excommunicatio*, keď je ona potrebná. Treba tiež podotknúť, že Origenes zastával mylnú tézu, že moc odpúšťať hriechy je spojená s osobnou svätosťou kňaza a že túto moc môže delegovať aj radovým veriacim, ktorí už dosiahli istý stupeň osobnej dokonalosti.⁵⁴

Napriek tomuto *absolutio paenitentiae* a exkomunikovať hriešnikov mohli iba biskupi.

⁴⁹ Porov. RAHNER, Karl. *La doctrine d'Origène sur la pénitence. Recherches de science religieuse*, s. 14.

⁵⁰ ORIGÈNES, *Joz 7, 6* (SC 71, s. 210). Cit. dle VOPŘADA David, *Kněžství v prvních staletích I.*, Praha: Nakladatelství Krystal OP 2018, s. 110.

⁵¹ SASTRE PALMER Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia*. In: *Boletín de Historia de la Tercera Orden Franciscana*. Número 2016/4, s. 67

⁵² Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 218.

⁵³ „La penitencia como el proceso de *excomunió*n“: Porov. BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*, s. 120.

⁵⁴ ORIGENES, *De oratione* 28/8. Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 219.

Vďaka Origenovej aj keď mylnej téze alexandrijskí teológovia pripisovali osobitnú hodnotu kooperácii dokonalých kresťanov na poli peniténčnej praxe cirkvi. V praxi to znamenalo, že v neskoro antickom chápaní, hriech jedného kresťana sa dotýkal celej cirkvi, a teda celá komunita mala spolupracovať na náprave penitenta.⁵⁵

1.4.2.1 Sedemnásobné odpustenie hriechov podľa Origena

Origenes bol prvým exegétom knihy Pentateuch. Pri všetkých ťažkostiach výpočtu komentárov Origéna nachádzame: 16 homílií na Genesis, 13 na Exodus, 16 na Levitikus a 28 na Numeri.⁵⁶ Všetky tieto Homílie sa nám zachovali v latinskom preklade Rufina Akvilejského.

Vo svojej druhej Homílii o knihe Levitikus napísal pôsobivý výklad o pokání.⁵⁷ Origenes tu hovorí o sedemnásobnom odpustení hriechu:

- Prvé odpustenie sa koná, keď sme pokrstení na odpustenie hriechov.
- Druhé odpustenie je v utrpení mučeníctva a v mučeníckej smrti.
- Tretie je odpustenie, ktoré je udelené skrze almužnu; Spasiteľ totiž hovorí: „*Ale radšej daj to, čo máš, a hľa, všetko je pre teba čisté.*“
- Štvrté odpustenie hriechov získaváme tým, že odpúšťame hriechy aj svojim bratom lebo takto hovorí Pán a Spasiteľ: „*Ak odpustíte hriechy zo srdca svojim bratom, tak aj váš Otec odpustí vám vaše hriechy. Ale ak neodpustíte zo srdca hriechy svojim bratom, ani váš Otec vám neodpustí vaše hriechy*“ tak ako nás to naučil hovoriť v modlitbe: „*Odpusť nám naše viny, ako i my odpúšťame našim viníkom.*“
- Piate odpustenie hriechov nastáva, keď sa hriešnik obráti zo svojej bludnej cesty. Tak totiž hovorí Písmo: „*Kto obrátil hriešnika z jeho bludnej cesty, zachraňuje dušu pred smrťou a prikrýva množstvo hriechov.*“
- Šieste odpustenie sa získava tiež hojnosťou lásky tak ako hovorí aj sám Pán: „*Amen, hovorím vám, že je mu odpustené mnoho hriechov, pretože veľmi miloval*“ zatiaľ čo apoštol hovorí: pretože láska prikryla množstvo hriechov.
- Existuje ešte siedme odpustenie, aj keď ťažké a namáhavé, je to odpustenie hriechov skrze pokánie, keď hriešnik omýva svoje lôžko slzami a jeho slzy sa mu dňom aj nocou stávajú chlebom: a keď sa nehanbí Pánovmu kňazovi ukázať svoj hriech a požiadať ho o liek,

⁵⁵ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 219.

⁵⁶ *Biblicko-patristický pohľad na úvod, text a komentáre na 2.-5. knihu Mojžišovu*, s. 81. [Dostupné online z <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Cap15/subor/5.pdf>>. Citované 17. augusta 2023]

⁵⁷ origenes, *Homily Two on Leviticus*. Catholic University of America Press. 1990. s. 39-51. [Dostupné online z <http://www.ldysinger.com/@texts/0250_origen/04_hom2_on_lev.htm>. Citované 18. augusta 2023]

nasleduje potom Toho, kto hovorí: „*Povedal som: Vyznám sa zo svojej neprávosti Pánovi, a Ty si odpustil nepravosť môjho srdca. Vidíme, že v tomto sedemnásobnom odpustení hriechu sa naplňuje to, čo hovorí apoštol Jakub.*“⁵⁸

Posledná kapitola Origenovho života bola tragická. Počas prenasledovania za cisára Décia bol Origenes zatknutý, väznený v Týre a zomrel tam na následky mučenia okolo roku 253.⁵⁹

1.4.3 Pokánie podľa Didascalia apostolorum

V treťom storočí vznikol v Sýrii spis Katolícke didaskálie dvanástich apoštolov Vykupiteľa pre kresťanov z pohanstva. Ostro sa stavia proti kresťanom, ktorí zachovávajú židovské ceremonie Starého zákona. Na rozdiel od západných súčasníkov (Tertulián, Hippolyt, Cyprián) spis zaujíma voči hriešnikom zmierlivý postoj. Všetky hriechy, teda aj cudzoložstvo a apostázia, môžu byť odpustené, nie však hriechy proti Duchu Svätému. Po exkomunikácii ale vyžaduje dlhšiu dobu pokánia. Skôr ako biskup vykoná rozhodnutie ku rekongiliácii je potrebné ešte od hriešnika žiadať dva až sedem týždňov pôstu. Účinok rekongiliácie je postavený na roveň účinku krstu.⁶⁰

„*Preto je potrebné, biskupi, podľa Písma súdiť hriešnikov s milosťou a milosrdenstvom. Lebo ak dovoľíte tomu, kto ide popri rieke a spadne, hodili ste ho do rieky, zhodili ste ho a spáchali ste vraždu. Ale ak pri rieke spadne človek a má zahynúť, hneď k nemu vystri ruku a privedieš ho, aby nezahynul úplne.*“⁶¹

Otvorenosť voči milosrdenstvu a voči znesiteľnému vykonávaniu pokánia vidieť aj z nasledovnej ukážky gréckeho textu:

„*4. Ty však, biskup, dbaj na to, aby si neodvracal hriechy ľudu a neodvracal kajúcnikov, aby si sa neznepáčil Pánovmu stádu ako hrozba stádu a nezneuctil jeho meno a meno, ktoré je v jeho ľude, ako pastieri, o ktorých Jeremiáš povedal: "Mnohí pastieri mi pokazili vinicu, poškrvnili moje dedičstvo."*“⁶²

⁵⁸ „*Ak je niekto chorý nech zavolá presbyterov Cirkvi a oni položia na neho ruky a pomažú ho olejom v Pánovom mene. A modlitba viery zachráni chorého, a ak má hriechy, budú mu odpustené.*“ Jakub 5, 14-15

⁵⁹ PUTNA Martin, *Órigenés z Alexandrie*, Praha: Torst 2001, s. 58.

⁶⁰ Porov. ALTANER Berthold, STUIBER Alfred, *Patrológia. Život, Spisy a učenie cirkevných otcov*, Freiburg: Herder 1978, s. 84.

⁶¹ FUNK Franz Xaver, *Didascalia et Constitutiones apostolorum*, University of Toronto, Paderbornae, 1905, s. 60. „*Oportet igitur, episcopi, secundum scripturas vos iudicare peccatores cum clementia ac misericordia. Si enim eum, qui iuxta fluvium ambulat et lapsat, sinis, eum in fluvium propulsavisti, deiecisti ac caedem commisisti. Si quis vero iuxta fluvium lapsat et interiturus est, confestim ei manum porriges eumque educes, ne penitus intereat.*“ [Dostupné online z <<https://archive.org/details/didascaliaetcons00funk/page/n123/mode/2up>>. Citované 6. augusta 2022]

⁶² FUNK Franz Xaver, *Didascalia et Constitutiones apostolorum*, s. 61. [Dostupné online z <<https://archive.org/details/didascaliaetcons00funk/page/n123/mode/2up>>. Citované 6. augusta 2022]

„*4. δεῖ δέ σε, ὁ ἐπίσκοπε, μήτε παρορᾶν τὰ ἀμαρτήματα τοῦ λαοῦ, μήτε τοὺς μετανοοῦντας ἀποστρέφεισθαῶπως μὴ διαφείρης ὡς ἄπειρος τὸ ποιμνιον κυρίου καὶ φαυλίσσης αὐτοῦ τὸ ὄνομα τὸ καινὸν τὸ εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐπιτεθέν, καὶ ὄνειδισθήσῃ καθάπερ καὶ οἱ παλαιοὶ ποιμένες, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ θεὸς τῷ "Ιερεμιά' „ Ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὴν κληρονομίαν μου.*“

Didascalia uvádza, že hriechy, ktoré podliehajú pokániu, sú hriechy zloby a zahŕňajú určitú tvrdohlavosť zo strany hriešnika. Podľa nej sa rozlišujú dva momenty: prvý predstavuje nápravu a určité seba prijatie, o ktorom rozhoduje sám subjekt, ktorý sa stiahne zo spoločenstva, aby dosiahol obrátenie a odpustenie. Druhý moment zahŕňa v sebe prísnejšiu liturgickú exkomunikáciu uloženú biskupom a prijatú hriešnikom. Exkomunikácia trvá jeden až tri mesiace a zahŕňa vylúčenie z komunity pričom pri verejnej náprave pomáhajú starostliví predstavení.⁶³

O moci odpúšťať hriechy sa zmieňuje Didascalia apostolorum⁶⁴ vo svojej XI. kapitole: Proto, biskupe, učin vše pro to, abys zůstal ve svých skutcích čistý. Uznej tak své místo. Mocí Všemohoucího jsi byl ustanoven k tomu, abys uchovával obraz Boha všemohoucího. A proto se posad' na své místo v kostele a pronášej svá slova jako někdo, kdo má moc soudit hříšníky na místě Božím. K vám biskupům se totiž obrací slovo evangelia: *Všecko co svázete na zemi, bude svázáno na nebi.*⁶⁵

V kapitole XII. v spise Didascalia apostolorum II je v latinčine citovaný text:⁶⁶

Jeho nasledovný preklad je uvedený v knihe s názvom „*Kněžství v prvních stoletích církve.*“⁶⁷

XII. 1. Biskupe, sud' s mocí jako Bůh, ale ty, kdo se kají, přijímej s láskou jako Bůh všemohoucí. Napomínej, povzbudzuj a vyučuj, neboť Pán Bůh hříšníkům přísahou přislíbil, že jim dá odpuštění, jak řekl prostřednictvím Ezechiela:

2. *A ty, člověče, řekni Izraelovu domu: Stále mluvíte takto: Lpí na nás naše zločiny a hříchy, pro ně my hyneme, jak bychom mohli mohli zůstat naživu? Řekni jim: Jako, že jsem živ -praví Pán, Adonaj – nemám zalíbení v hříšnickové smrti, ale aby se hříšník od své špatné cesty odvrátil a byl živ. Čiňte proto pokání a obraťte se od svých špatných cest, a nezhynete, izraelský dome! (Ez 33,10)*

3. Na tomto místě proto poskytuje kajícím hříšníkům naději, že svým pokáním dosáhnou

⁶³ Porov. BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*, s. 123.

⁶⁴ FUNK Franz Xaver. *Didascalia apostolorum II*. University of Toronto, Paderbornae, 1905, s.46

⁶⁵ Porov. VOPŘADA David, *Kněžství v prvních staletích církve I*, 1.-3.století. Praha: Krystal OP, 2018. s. 134.

⁶⁶ „*Judica, episcopo, cum potestate ut Deus, sed paenitentes suscipe cum caritate sicut Deus [omnipotens], et increpa et roga et doce, quia Dominus Deus cum iuramento promisit peccatoribus se veniam daturum esse, sicut dixit per Ezechiel: 2. Et tu homo, dic ad domum Israel: Sic loculi estis: iniquitates nostrae et peccata. mostra super nos sunt, et in eis tabescimus; quomodo ergo vivere poterimus? Dic ad eos: Vivo ego, dicit. Dominus Adonai, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur impius a via sua mala et vivat. Paenitentiam igitur agite atque avertite vos a viis vestris malis, et non moriemini, domus Israel. 3. Hic ergo spem praebuit peccatoribus paenitentiam agentibus, ut salutem consequantur paenitentia sua, ne desperantes maneat in peccatis suis addantque eis, sed paenitentiam agant et plorent ac fleant super peccata sua et convertantur ex toto corde.*“⁶³
[Dostupné online z <<https://archive.org/details/didascaliaetcons00funk/page/n123/mode/2up>>. Citované 6. augusta 2022]

⁶⁷ VOPŘADA David, *Kněžství v prvních staletích církve I*, s.134.

spásy, nezústanou ve svých hříších bez naděje a nebudou k nim ještě přidávat další, ale budou činit pokání, naříkat a plakat nad svými hříchy a celým srdcem se obrátí.⁶⁸

Spis *Didascalia apostolorum* obsahuje normy, ktoré sa týkajú povinností biskupa. Spis hovorí o ustanovovaní služobníkov cirkvi. V spise nájdeme pravidlá, ktoré sa vyjadrujú aj o praxi pokánia v 3 storočí. Je vhodné sa zmieniť, že v *Didascáliách* sa dostáva pomerne malého priestoru presbyterom, pričom sa zdá, že tento dokument je dokladom starobylého usporiadania zakladajúceho sa na biskupoch a diakonoch.⁶⁹

1.4.4 Pokánie podľa sv. Cypriána

Už počiatkom tretieho storočia cirkevní učitelia, ako Tertulián, Origenes a sv. Cyprián, ktorí sa opierali hlavne o sv. Písmo a o ústne apoštolské podanie robili rozdiel medzi ľahkými a ťažkými hriechmi a vystríhajú hriešnikov pred neúprimnou a nedostatočnou spoveďou. Všetchné hriechy bolo možné odčiniť modlitbou. Za smrteľné hriechy sa požadovalo veľké zadosťučinenie a najmä súkromné vyznávanie hriechov pred biskupom alebo pred splnomocneným kňazom. Nepostačovalo teda aby hriešnik v skrytosti vyznával svoje ťažké hriechy a ľutoval za ne. Cirkev od hriešnika požadovala aby si vykonal ústnu spoveď pred biskupom alebo pred kňazom, ktorí majú moc udelenú od Boha hriechy rozhrešovať alebo ich zadržovať.⁷⁰

Odrodilstvo počas prenasledovania cisárom Déciom (249-251) prinútilo cirkev prehodnotiť niektoré prvky penitenčného procesu. Kartáginský biskup Cyprián (210-258) sa vtedy dozvedel, že niektorí kňazi prijímajú do Cirkvi kresťanov, ktorí počas prenasledovania zapreli vieru bez pokánia. Cyprián zakázal svojim kňazom *reintegráciu* lapsos t.j. odpadlíkov bez riadneho pokánia a listy mučeníkov mali mať len charakter odporúčania a pre cirkev neboli nijako právne záväzné. Vzhľadom na ďalšie neporiadky v komunitách severnej Afriky biskup Cyprián nariadil svojmu kléru aby sa okamžite uskutočnila náprava.⁷¹

Kým sa nevrátil z exilu a osobne nemohol regulovať prax pokánia, *reconciliatio* sa mohlo udeľovať len ťažko chorým lapsom na smrteľnej posteli a tým, ktorí mali listy od mučeníkov a mali aj , a to hlavne, úprimnú túžbu vykonať pokánie. Mnohí odpadlíci, ktorí neboli na smrteľnej posteli, protestovali, že nepotrebujú zmierenie, pretože oni sú už zmierení, nakoľko

⁶⁸ VOPŘADA David, *Kněžství v prvních staletích církve I*, s.134

⁶⁹ VOPŘADA David, *Kněžství v prvních staletích církve I*, s.129-131.

⁷⁰ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 214.

⁷¹ MORDEL Štefan, *Svedectvo Cypriána o živote a viere prvých kresťanov*, s. 23.

majú listy mučeníkov, a tie sú postačujúcim dôkazom. Cyprián túto situáciu komentoval s iróniou: Odpadlíci sa podľa neho správajú ako Cirkev a on sa im mal doprosovať.⁷²

Cieľom listu 33 je upozorniť niektorých odpadlíkov, ktorí sa chvália tým, že vystupujú ako predstavitelia Cirkvi. Prostredníctvom biblického svedectva im Cyprián pripomína, že Cirkev a celá jej činnosť spočíva na biskupoch a je nimi aj riadená. Ide o listy 27 a 28, 30 a 31, ktoré Cyprián adresoval rímskemu kléru. Tento list, v najlepších rukopisoch bez názvu, je adresovaný, ako vyplýva z kontextu, niektorým odpadlíkom.⁷³

V Cypriánovom liste 33/1 sa konkrétne píše: „*Náš Pán, ktorého príkazy musíme rešpektovať a zachovávať, keď upravuje časť biskupa a organizáciu svojej Cirkvi, hovorí v evanjeliu Petrovi: „Hovorím ti, že ty si Peter, a na tejto skale postavím svoju Cirkev, a pekelné mocnosti ju nepremôžu a dám ti kľúče od nebeského kráľovstva, a čokoľvek zviažeš na zemi, bude zviazané v nebi, a čokoľvek rozviažeš na zemi, bude zviazané v nebi.*“⁷⁴

U biskupa sv. Cypriána z Kartága je možné rozoznať základnú formu postupu pokánia v cirkvi. Patrí k nemu exomologesis (stanovenie požadovaných skutkov pokánia, vyznanie hriechov, vykonanie skutkov pokánia hriešnikom) a zmierenie prostredníctvom vkladania rúk biskupa alebo kňaza. Sila, ktorá zahladzuje hriechy zodpovedá predovšetkým skutkom zadost'učinenia.⁷⁵

Biskup sv. Cyprián z Kartága tvrdo zakročil proti tým, ktorí se snažili odbyť si pokánie krátkymi a jednoduchými úkonmi. Ako v predchádzajúcich textoch vidíme, že hoci stále neexistovali záväzné a presné pravidlá pre pokánie, nemusíme pochybovať o tom, že návratu do kresťanského spoločenstva predchádzalo pomerne dlhé obdobie často aj niekoľko rokov, kedy musel kajúcnik preukázať svoju ľútosť. Najťažším trestom bolo práve vylúčenie z účasti na bohoslužbách – buď úplné, alebo čiastočné.

1.4.4.1 Synoda v Ankare a jej dôsledky

Cirkevná synoda, ktorá se zišla v dnešnej tureckej Ankare (Ankyra) v roku 314 jednak

⁷² Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 216.

⁷³ BIBLIOTECA CLÁSICA GREDOS. *San Cipriano de Cartago: Cartas*. Madrid. 1998.

[Dostupné online z <https://www.msccperu.org/teologia/Padres/Cipriano/Cipriano_cartas.htm>. Citované 16. februára 2022] „Esta carta va dirigida a llamar al orden a unos lapsos que alardean de actuar como representantes de la Iglesia. Mediante el testimonio bíblico les recuerda Cipriano que la Iglesia y toda su actuación descansa sobre los obispos y se rige por ellos.“

⁷⁴ BIBLIOTECA CLÁSICA GREDOS, *San Cipriano de Cartago*: Madrid: Cartas 1998.

[Dostupné online z <https://www.msccperu.org/teologia/Padres/Cipriano/Cipriano_cartas.htm>. Citované 16. februára 2022] „*Nuestro Señor, cuyos mandatos debemos respetar y observar, al regular el honor del obispo y la organización de su Iglesia, habla en el evangelio y dice a Pedro: «Yo te digo que tú eres Pedro y sobre esta piedra edificaré mi Iglesia, y los poderes del infierno no la vencerán, y te daré las llaves del reino de los cielos, y lo que ates en la tierra, será atado en el cielo, y lo que desates en la tierra, será desatado en el cielo.*“

⁷⁵ MÜLLER Gehard Ludwig, *Dogmatika pro studium a pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2010, s. 734.

potvrdila možnosť pokánia a ďalej rozdelila tri druhy kajúcnikov, ktorí nemali prístup k bohoslužbám.

- Prví museli opustiť eucharist. slávnosť pred začiatkom obetovania chleba, vody a vína.
- Druhí mohli zostať, ale v kajúcej pozícii, najčastejšie v ľahu na vyhradenom mieste.
- Tretí síce boli vonkajšej kajúcnosti ušetrení, ale nesmeli prijať eucharistický chlieb.⁷⁶

Cyprián nám neposkytuje nič nové o organizácii pokánia. Pri vážnych previneniach sa vyžaduje cirkevné pokánie, pri menších previneniach stačí modlitba a dobré skutky. Cyprián je predovšetkým pastier s veľkým zmyslom a skúsenosťou s Božím milosrdenstvom. Jeho zmysel pre božie milosrdenstvo a dobrotu mu nedovoľuje vidieť problém v otázke De Lapsi. Uvedomuje si však potrebu skutočného obrátenia.⁷⁷

Problematika okolo prijímania odpadlíkov do cirkvi sa rozvinula už v skoršom období a to v celej cirkvi. Za pontifikátu pápeža Zefirína v rokoch 211–218 dochádza dokonca k cirkevnému rozkolu v Ríme, keď si tí, čo boli exkomunikovaní z cirkvi zvolili protibiskupa Natalisa. Natalis nakoniec uznal svoj omyl, robil verejné pokánie a po jeho ukončení ho prijal pápež Zefirín znovu do cirkvi.⁷⁸

Aj v treťom storočí sa vo väčšine prípadov udeľoval krst dospelých. Všetci ľudia, ktorí sa rozhodli dať sa pokrstiť, a teda žiť kresťanským spôsobom života, mali po krste možnosť pristúpiť k sviatosti pokánia len raz v živote. Preto je pre toto obdobie charakteristické, že pokánie bolo jednorazové a jedinečné. Bolo to spôsobené tým, že keď sa človek pripravoval na krst, vedel, čo ho čaká, aký životný štýl musí viesť. Preto ak sa na to necítil, najmä ak išlo o ťažké hriechy, odporúčali mu, aby s krstom počkal. Ak sa dal pokrstiť a potom spáchal ťažký hriech, musel čakať na správny okamih, zvyčajne sa čakalo na chvíľu, keď sa blížila smrť. Preto niektorí ľudia odišli z tohto sveta bez zmierenia. Táto tradícia, najmä lokálne v rímskej a africkej cirkvi trvala až do 6. storočia.⁷⁹

Pri ťažkých smrteľných verejných zločinoch k dosiahnutiu rozhrešenia nepostačovala súkromná spoveď pred biskupom alebo kňazom. Požadovalo sa ale, aby sa hriešnik verejne vyspovedal zo svojich hriechov. A táto verejná spoveď diala sa dvojakým spôsobom: poloverejne pred biskupom a kňazmi cirkevnej obce, ktorí boli povinní zachovávať mlčanlivosť o vyznaných zločinoch, takéto poloverejné pokánie bolo už známe aj sv.

⁷⁶ Porov. DRŠKA Václav, SUCHÁNEK Drahomír, *Cirkevní dějiny-Antika a středověk*, Praha: Grada 2013, s. 66

⁷⁷ SASTRE P. Nicolás, *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia*. s. 68. [Dostupné online z <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>>. Citované 4. marca 2022]

⁷⁸ MORDEL Štefan, *Svedectvo Cypriána o živote a viere prvých kresťanov*, s. 10.

⁷⁹ Porov. *Historia sakramentu pokuty*. Kap. 3. Telewizja Lumen na swej stronie internetowej. [Dostupné online z <<http://www.lumentv.pl/tze-b-b/item/425-historia-sakramentu-pokuty.html>> Citované 7. marca 2022]

Augustínovi. Potvrďuje ho aj sám pápež sv. Lev I. Veľký pričom vyznanie hriechu pred biskupom alebo jeho zástupcom sa stalo tajným, zatiaľ čo pokánie bolo verejné.⁸⁰

1.4.5 Pokánie podľa sv. Ambróza

O potrebe pokáania a spovede sa zmiňuje aj sv. Ambróz. Môžeme o ňom smelo povedať, že patrí k západným cirkevným otcom ako sv. Gregor Veľký, sv. Hieronym a sv. Augustín. Roku 374 bol jednohlasne zvolený za biskupa v Miláne aj keď v tom čase bol len katechumenom. 30. novembra roku 374 prijal krst a o týždeň neskôr 7. 12. 374 už biskupskú vysviacku. Pod vplyvom jeho kázni sa sv. Augustín odvrátil od manicheizmu. Potrebné teologické znalosti získal pod vedením kňaza Simpliciana, pričom študoval sv. Písmo, gréckych otcov najmä Atanáza, Origena a Bazila. Sv. Ambróz 24. apríla 387 pokrstil sv. Augustína.⁸¹

Sv. Ambróz (340-397) je autorom traktátu *De Paenitentia*, ktorý pozostáva z dvoch kníh. V kapitole 11 prvej knihy píše: *"Preto je povedané:*

„Aby nezahynul nik, kto v neho verí“ (Jn 3,16). Nikto, to znamená, čokoľvek bez ohľadu na stav života, bez ohľadu na hriech, ak totiž človek žije vo viere, nemusí sa báť smrti. V skutočnosti môže ísť o prípad niekoho, kto ide z Jeruzalema do Jericha, padol v bitke mučeníctva alebo v radoostiach sveta, je zranený lupičmi, teda prenasledovateľmi, a nechajú ho napoly živého, našiel ho však Samaritán. Môže sa stať, že ten, kto je strážcom našich duší - Samaritán, znamená presne strážca - nejde ďalej, ale stará sa o neho, uzdravuje ho."

Sv. Ambróz tu kladie dôraz na dôveru, ktorú musí mať každý kresťan, nech je akokoľvek hriešny, pretože Boh sa nám predstavuje ako ten najmilosrdnejší Samaritán veľkého milosrdenstva. Preto postoj človeka - kajúcnika musí byť vždy spojený s dôverou v nekonečné Božie milosrdenstvo. Známý príbeh o mánotratnom synovi (Lk 15,20) nás privádza k obradu zmierenia a súvisí s liturgickým obradom zmierenia kajúcnikov, ktorý sa slávi na Zelený štvrtok.⁸²

V druhej knihe *De Paenitentia* sv. Ambróz píše:

„Otec k nemu pristúpi a pobožká ho, pričom bozk symbolizuje svätý pokoj. Prikazuje mu, aby si obliekol dlhé šaty, t.j. svadobné rúcho bez ktorého ho vyhodia z hostiny. Potom mu kladie prsteň na jeho ruku, záruka viery, znamenie Ducha Svätého. Prikazuje mu, aby si obul topánky.“⁸³

⁸⁰ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, *Historia del sacramento de la penitencia*, s. 984.

⁸¹ MORDEL Štefan, *Patrológia*. Spišské Podhradie: 2004: Vydavateľstvo Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtašáka, s. 191.

⁸² Porov. AMBROSIO *De Paenitentia*, I, 11, n 251; ed. O. Faller, CSEL 73: Sancti Ambrosii opera, para VII, Vidobonae: 1955; traducido de la edición italiana de E. MAROTTA, Roma: 1976, s. 60.

⁸³ SASTRE PALMER Nicolás, *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia*. s. 69. [Dostupné online z < <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>> Citované 21. novembra 2021] *"El padre se dirige hacia él y lo besa, con el beso símbolo de la santa paz. Le manda que se ponga el vestido largo, o sea, el traje de bodas sin el cual es echado del banquete. Le mete el anillo en el dedo, garantía de la fe, marca del Espíritu Santo. Manda que se lleven los zapatos."*

V inom pôvodnom odseku sa hovorí:

*„Kristus príde k tvojmu hrobu... Vidiac, že mnohí oplakávajú tvoju smrť, povie: Kam ste ho položili? Teda do akého radu hriešnikov, resp. kajúcnikov? Ukážte mi, kto plače, aby ma osobne dojal svojimi slzami! Aby som videl, či je definitívne mŕtvy pre hriech pre ktorý žiada o odpustenie.“*⁸⁴

Ambróz nám v tomto texte hovorí o kajúcnikoch, hovorí aj o stupňoch kajúcnikov, ale nejde ďalej. Neuvádza, aké sú tieto stupne. Aby bola almužna skutočne odprosujúca, musí ísť podľa neho ruka v ruke s láskou: "Verím, že vina sa dá zmierniť darmi chudobným, ak je viera spojená s láskou."⁸⁵ Svätí otcovia sa k tomuto problému vyjadrujú výslovne, že pre pokrstených existujú len dva druhy pokánia: súkromné každodenné pokánie (modlitby, pôst, almužny, skutky milosrdenstva atď.) pre menšie hriechy a kanonické (alebo verejné) pokánie za smrteľné hriechy.⁸⁶ Sv. Ambróz sa pridáva mienky, že pokánie konané v cirkvi sa dotýka len ťažkých hriechov „peccata graviora“ a je možné konať ho iba raz za život: „*ak by naozaj robili pokánie, potom by ich nenapadlo znovu opakovať (hriech), pretože ako krst je jeden, tak je aj jedno pokánie, ktoré sa robí verejne.*“⁸⁷

V otázkach eschatologického učenia je sv. Ambróz blízky Origenovi. Uznáva síce večnosť pekla pre diabla, neveriacich a apostatov, ale o kresťanoch verí že nastane čas, keď budú všetci spasení skrze vieru.⁸⁸

1.4.5.1 Ambróz a pokánie cisára Theodózia

V súvislosti so sv. Ambrózom sa môžeme zmieniť aj s prípadom kajúcnosti osoby s vysokým spoločenským postavením. Bol to rímsky cisár Theodosius I. (347-395), za vlády ktorého bol zavraždený rímsky generál gotického pôvodu Butherich. Roku 390 Theodosius dal rozkaz zmasakrovať gótskymi vojskami veľký počet občanov Solúna. Podľa sv. Ambróza

⁸⁴ „Cristo vendrá a tu sepulcro... Viendo que muchos lloran tu muerte dirá: ¿dónde lo habéis metido?, es decir, ¿en cuál orden de pecadores, en qué grado de penitentes? Dejadme ver quién llora, para que él personalmente me conmueva con sus lágrimas. Que yo vea si está definitivamente muerto al pecado del cual se invoca el perdón.“ SASTRE P. Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia.* s. 69.

[Dostupné online z <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>> Citované 21. novembra 2021]

⁸⁵ Porov. SASTRE P. Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia.* s. 69.

[Dostupné online z <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>> Citované 21. novembra 2021]

⁸⁶ Porov. SASTRE P. Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia.* s. 62 - 63.

[Dostupné online z <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>> Citované 21. novembra 2021]

⁸⁷ „nam si vere agerent poenitentiam, iterandum postea non putarent, quia sicut unum baptismum, ita una poenitentia, que tamen publice agitur“ Porov. ALTANER Berthold, STUIBER Alfred. Herder. *Patrológia. Život, spisy a učenie cirkevných otcov.* s. 382.

⁸⁸ Porov. ALTANER Berthold, STUIBER Alfred. Herder. *Patrológia. Život, spisy a učenie cirkevných otcov.* s. 354 a nasl.

Theodosius ako pokrstený kresťan nemohol prijímať Eucharistiu s krvou na rukách. Ambróz však urobil všetko preto, aby zariadil verejné pokánie pre cisára, čím posilnil politické postavenie svojho cisárskeho priateľa. Ambróz mohol poukázať na biblické precedensy kráľov konajúcich pokánie, predovšetkým na prípad Dávida, pokánie za jeho cudzoložstvo s Bersabe a za vraždu Uriáša. Ambrózove argumenty dopomohli presvedčiť Theodósia, že pokánie môže priniesť aj česť, čím mu Ambróz poukázal aj cestu z neistej politickej situácie. V roku 390 Theodosius získal od sv. Ambróza rozhrešenie za masaker v Solúne. Veľmi zaujímavý prameň pre túto epizódu je Ambrózov list, napísaný jeho vlastnou rukou, ktorý mal čítať iba cisár Theodosius.⁸⁹

⁸⁹ Pozri. ZELZER Michaela, *Sancti Ambrosii Opera pars Decima*, Epistularum liber X, Epistulae extra collectionem, Gesta concili Aquileiensis, CSEL 82/3, Wien: 1990, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, s. 212.

1.5 Verejné pokánie

Podľa Tertuliána kázeň verejného pokánia požadovala, aby hriešnik, ktorý následkom ťažkého verejného hriechu bol vylúčený z cirkvi, k napraveniu daného pohoršenia ešte pred rozhrešením prejavil svoj žiaľ a ľútosť nad ťažkými hriechami, aby ich verejne vyznal a verejne za ne zadostučinil. Spočiatku bolo verejné pokánie určené iba za zločiny odpadnutia od viery k pohanskej modloslužbe, vraždy, cudzoložstva, alebo verejnej nemravnosti, neskôr i za ťažké hriechy krádeže, úžery, podvodného svedectva, krivej prisahy, zrušenia slávneho sľubu a týmto podobných previnení. Takýto verejný hriešnik alebo kajúcnik prosil biskupa alebo kňaza, aby mu určil verejné pokánie. Zapísanie medzi kajúcnikov bol verejný akt. Bola to liturgia v prítomnosti veriacich, a to aj v prípade, ak išlo o tajné, ale veľké hriechy. Biskup bol vždy viazaný mlčanlivosťou a nikdy nesmel robiť narážky na hriech, ktorý bol známy iba jemu a hriešnikovi. Jedným z dôvodov bolo aj to, aby ho takto neudal svetskej spravodlivosti. Okrem verejného pokánia nebolo teda verejné vyznanie hriechov.⁹⁰

Hriešnik, ktorý predstúpil pred biskupa a komunitu veriacich, iba všeobecne prehlásil, že sa ťažko previnil a žiada, aby sa za neho v čase jeho pokánia modlili. Pápež Lev Veľký (440-461) v dekrété adresovanom biskupom v Kampánii odsúdil verejné vyznávanie hriechov a hriešnici sa nikdy nemali podrobovať verejnému vyznaniu vlastných vín. Hriechy mali vyznať iba pred biskupom, a to súkromne a ten ich na základe takéhoto gesta mal prijať medzi kajúcnikov. Zmyslom procedúry verejného zapisovania medzi penitentov nebolo verejne pokoriť kajúcnika ale slávnostným spôsobom poďakovať dôležitosť modlitby veriacich za neho, pretože ako hovoril Lev Veľký „*pokánie je skôr Božou milosťou ako ľudskou cnosťou.*“ Spočiatku bolo verejné pokánie určené iba za zločiny odpadnutia od viery k pohanskej modloslužbe, vraždy, cudzoložstva, alebo verejnej nemravnosti, neskôr i za ťažké hriechy krádeže, úžery, podvodného svedectva, krivej prisahy, zrušenia slávneho sľubu a týmto podobných previnení. Takýto verejný hriešnik alebo kajúcnik prosil biskupa alebo kňaza, aby mu určil verejné pokánie.⁹¹

1.5.1 Pokánie odpadlíkov

Biskupi najprv sami spravovali verejné pokánie kajúcnikov, ale od času krvavého prenasledovania za cisára *Décia* (r . 251) následkom veľkého návalu kajúcnikov a mnohých prác bol biskupom ustanovený zvláštny kňaz, spovedník kajúcnikov *tzv. penitenciár*

⁹⁰ VOGEL Cyrille, *La penitencia en la edad media*, Barentre de Pastoral Litúrgica, 1999, s. 3.

⁹¹ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 231.

(*praesbyter paenitentiaris*), ktorý po boku biskupa riadil kázeň (poriadok) verejnej kajúcnosti, spovedal kajúcnikov (kým medzitým ostatní kňazi prijímali súkromnú resp. tajnú spoveď veriacich), ukladal im pokánie podľa cirkevných pravidiel, počas verejného pokánia kontroloval či plnia uložené pokánie, rozhrešoval ich a určoval čas ku svätému prijímaniu a k prijatiu naspäť do cirkvi.⁹²

A práve sv. Cyprián ako biskup zatracoval tých kňazov, ktorí dovolili takýmto odpadlíkom pristupovať k sv. prijímaniu bez toho, žeby boli verejne ľutovali. Robil tvrdé opatrenia voči tým, ktorý sa snažili odbyť si pokánie krátkymi a jednoduchými úkonmi. Dôležitú úlohu zohrala postupnosť prenasledovaní proti kresťanom, ktoré nariadili cisári Décus (250), Valerián (257-259), Dioklecián (284-305) a Galérius (305-311). Cisár Décus (249-251) v tých časoch neusiloval o fyzickú likvidáciu kresťanov, ale tvrdými opatreniami ich chcel prinútiť k odpadnutiu od viery. Ujal sa politiky obnovy ríše, pre ktorú chcel odstrániť nebezpečenstvá ohrozujúce jej bezpečnosť a stabilitu. Hlavným nebezpečenstvom boli pre neho kresťania. Preto prikázal svojim poddaným, aby formálne vykonali akt pohanského uctievania. Týmto spôsobom chcel potlačiť kresťanov.⁹³

Décus vydal edikt, ktorý nariaďoval každému poddanému, aby sa dostavil pred päťčlennú komisiu, obetoval bohom, a dokázal tak, že prislúcha k štátnemu kultu. Každý, kto obetoval (*sacrificati*), bol omilostený. Po vykonaní obety, často obmedzenej len na vhadenie niekoľkých zrníkad kadidla do posvätného ohňa (tzv. *thurificati*) pred sochou božstva či na konzumáciu jedla, ktoré bolo bohu obetované, obdržal občan úradné potvrdenie, tzv. *libellus*. Počas krátkeho, ale intenzívneho prenasledovania kresťanov za vlády cisára Décia bol vysoký počet odpadlíkov. To boli tzv. *lapsi*, t.j. tí, ktorí klesli do modlárstva. Po jeho smrti (251), keď nebezpečenstvo ustalo, sa mnohí odpadlíci kajali.⁹⁴

Mnohí odpadlíci ľutovali, že popreli vieru a požiadali aby boli prijatí späť do komunít. Niektorí z nich v čase prenasledovania pálili kadidlo modlám alebo prinášali obety, aby získali *libellus*, t. j. osvedčenie, že splnili rozkaz cisára a tak sa poistili proti prenasledovaniu. Boli aj takí, že sa však k *libellus* dostali podplatením úradníkov, ale bez toho, aby vykonali úkony pohanskej bohoslužby alebo aby popreli vieru (*libellatici*).⁹⁵

Kartáginský biskup Cyprián (210-258) sa vtedy dozvedel, že niektorí kňazi prijímajú do Cirkvi kresťanov, ktorí počas prenasledovania zapreli vieru bez pokánia. Sv. Cyprián preto

⁹² TRUHLÝ Andrej, *Dejiny sv. Cirkve*, s. 489.

⁹³ Porov. AMARANTE Alfonso, SACCO Filomena, *Riconziliazione sacramentale*, s. 67.

⁹⁴ DRŠKA Václav, SUCHÁNEK Drahomír, *Církevní dějiny - Antika a středověk*, s. 48.

⁹⁵ Porov. AMARANTE Alfonso, SACCO Filomena, *Riconziliazione sacramentale*, s. 67.

roku 251 zvolal do Kartága koncil, na ktorom africkí biskupi jednoznačne potvrdili povinnosť prísneho pokánia pre všetkých odpadlíkov, pričom každý prípad sa posudzoval inak. Iné pokánie sa udeľovalo tým, ktorí mali *libellus* o pohanskej obete, ale neobetovali a iné tým, ktorí obetovali pohanským bohom. Prvá skupina kajúcnikov po absolvovaní pokánia bola začlenená späť do cirkevného spoločenstva, ale tí, ktorí aj reálne obetovali božstvám, mohli byť rozhrešení len na smrteľnej posteli *in extremis* alebo *periculo mortis*, ale aj vtedy museli prejavovať znaky pokánia a ľútosti. Tí, ktorí výslovne odmietali pokánie, boli úplne vylúčení z *pacis ecclesiae*.⁹⁶

Verejní hriešnici (ako aj odpadlíci od viery tzv. libellatici alebo sacrificati) sa zhromažďovali obyčajne v kajúcom rúchu, s ostrihanou hlavou, bosí na popolcovú strelu pred biskupom alebo penitenciárom v chráme, kde im bol oznámený čas verejného pokánia za ich ťažké hriechy. Kajúcnici boli oblečení do kozej kože (pretože aj Kristus oddeľoval ovce od kozlov v podobenstve o poslednom súde) alebo napr. v Španielsku nosili neupravené vlasy a fúzy. Biskup alebo penitenciár posypal hlavu každého kajúcnika popolom a riekol: „*Spomeň si, že prach si a na prach sa obrátiš!*“ Potom ho napomínal k verejnému pokániu slovami: „*Konaj pokánie, aby si dosiahol večný život!*“ Potom mu oznámil spravodlivú verejnú pokutu za hriechy, vylúčil ho na čas z Cirkvi a prepustil ho s vyzvaním k horlivej modlitbe a k dôvere v milosrdenstvo Božie. Od tohto času kajúcnik žil život samotársky, vzdialene od hluku sveta a konal uložené pokánie. Musel sa vzdať od služieb božích v chráme a nesmel prijímať sviatosť Oltáru, kým po pokornom pokání nebol späť prijatý do cirkvi.⁹⁷

1.5.2 Vývin obradu verejného pokánia

Postupom času sa vyvinula cirkevná disciplína ohľadom verejného pokánia a podmienok opätovného prijatia vylúčených hriešnikov do cirkvi. Tak ako bolo treba sa na krst pripravovať postupne v katechumenáte, podobne sa veľkí hriešnici mohli vrátiť do cirkvi postupným verejným pokáním *Reconciliatio, laboriosus quidam baptismus* (zmierenie je namáhavý krst).⁹⁸

Už okolo roku 247 sa objavujú štyri stupne či triedy verejných kajúcnikov: trieda plačúcich (*flentes*), poslucháčov (*audientes*), ležiacich či kľáčiach (*substrati*) a stojacich (*consistentes*). Týmito stupňami verejného pokánia musel kajúci hriešnik postupne prejsť, pričom v každej triede pobudol určitý čas. Biskup podľa okolností mohol skrátiť vymeraný

⁹⁶ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 215-216.

⁹⁷ ZERHAU Leo, *Svätostné pokání v rôznych liturgických tradíciách*, s. 22.

⁹⁸ TRUČLÝ Andrej, *Dejiny sv. Cirkve*, s. 490.

čas a odľahčiť pokánie a tresty tomu, kto sa osvedčil ako horlivý. Po verejnej spovedi od biskupa alebo penitenciára dostal slávnostné rozhrešenie a bol takto znova prijatý do cirkevného spoločenstva. Toto bolo označované ako *indulgentiae* tzv. odpustky.

Keď biskup alebo penitenciár poučil hriešnika, čo má činiť počas verejného pokánia a keď ho prijal medzi verejných kajúcnikov, vstúpil tento kajúcnik do prvej, najnižšej triedy medzi plačúcich. Na tomto prvom stupni verejného pokánia v *triede plačúcich* kajúcnici počas bohoslužieb stáli pri kostolných dverách a vchádzajúceho so slzami v očiach žiadali o príhovor. Vchádzajúcich bratov a sestry prosili o modlitbu za božie milosrdenstvo a prosili biskupa, aby ich čím skôr pripustil k pokániu do chrámu.⁹⁹

V tejto prípravnej prvej kajúcej triede pobudli kajúcnici na Západe iba krátky čas, pričom na Východe trval tento stupeň verejného pokánia dlhšiu dobu.

Do druhej triedy patrili *počúvajúci* (pričom kajúcnici už mohli vstúpiť do chrámu), ktorým bolo dovolené zúčastniť sa na didaktickej časti bohoslužby.

Do tretej triedy prináležali *klačiaci*, ktorí mohli byť v kostole cez celé bohoslužby, ale museli klačať.

Štvrtú triedu tvorili *stojaci*, ktorí mohli byť v kostole ako ostatní veriaci na celej bohoslužbe, a spolu s katechumenmi stávali za sedadlami veriacich ale nesmeli ešte obetovať ani prijímať Sviatosť Oltárnu. Avšak na príhovor mučeníkov a vyznávačov, alebo keď dostali tzv. *libellus pacis*, mohol im byť trest skrátený, alebo úplne odpustený, po čom nasledovala rekonciácia.

Treba dodať, že tí kajúcnici, ktorí boli prepustení do tretej triedy medzi ležiacich či kľáčiacich, smeli kľáčať s druhou triedou katechumenov v zadnej časti chrámových lodí počas svätej omše až do obetovania. V tejto triede začali činiť verejné pokánie a zostávali v nej najdlhšie: bolo to tri, päť, pätnásť, dvadsaťpäť rokov alebo to mohlo byť aj do konca života, ako to vyplýva aj z uznesení cirkevných snemov (synod) v Elvire (r. 305), v Ancyre (r. 314) a v Arles (r. 314). Doživotné pokánie platilo najmä pre verejných cudzoložníkov a rehoľné sestry, ktoré svojvoľne prišli o nevinnosť a odpadlíkom, ktorí verejne a opakovane obetovali modlám. Po obetovaní počas sv. omše prosili títo kajúcnici na kolenách biskupa, aby ich požehnal, a keď sa biskup nad nimi pomodlil a udelil im svoje požehnanie, vzdialili sa s katechumenmi druhej a tretej triedy.¹⁰⁰

⁹⁹ ZERHAU Leo, *Svätostné pokánie v rôznych liturgických tradíciách*, s. 22.

¹⁰⁰ Porov. ŠPIRKO Jozef, *Cirkevné dejiny*, s. 90.

1.5.3 Ustanovenia koncilov pre odpadlíkov

Ustanovenia pre *lapsi* (odpadlíkov) boli stanovené na koncile v Ancyre v roku 314. Napísaných bolo 25 disciplinárnych kánonov.¹⁰¹

V treťom kánone tohto koncilu sa píše: „o tých, ktorí počas prenasledovania utiekli a boli chytení, alebo boli zradení svojimi sluhami, alebo tí, ktorí boli inak olúpení o svoj majetok, alebo znášali mučenie, alebo boli uväznení a týraní, pričom sa vyhlasovali za kresťanov, alebo ktorí boli nútení prijať niečo, čo im prenasledovatelia násilne strčili do rúk, alebo mäso (obetované modlám), pričom neustále vyznávali, že sú kresťania; a ktorí celým svojím odevom, správaním a pokorným životom vždy dávajú najavo zármutok nad tým, čo sa stalo; tieto osoby, pokiaľ sú bez hriechu, nemajú byť vylúčené zo spoločenstva; a ak boli pre mimoriadnu prísnosť alebo neznalosť niektorých vecí vylúčené, nech sú okamžite znovu prijaté. To platí tak pre duchovných, ako aj pre laikov.“¹⁰²

Čo sa týka Arles môžeme pripomenúť, že cisár Konštantín v tom čase čelil nepokojom vyvolanými donatistami v Afrike a preto z vlastnej iniciatívy 1. augusta 314 zvolal veľkú synodu do Arles v Gálii. Biskup z Kartága Donatus Magnus bol na nej oficiálne vylúčený z Cirkvi. Jeho stúpenci spolu s novaciánmi boli zásadne proti opetovnému prijatiu kresťanov, ktorí počas prenasledovania odpadli pod nátlakom od cirkvi. Pokladali sa za jedinú pravú cirkev, ktorá nikdy nezradila a nekolaborovala. Za svoju pravdu boli ochotní aj bojovať, ničiť a zabíjať. Okrem iného bolo na koncile vyhlásené, že platnosť udelených sviatostí a predovšetkým krstu a sviatosti pokánia nie je závislá od toho v akom momentálnom morálnom stave sa nachádza ich právoplatný vysluhovateľ.¹⁰³

1.5.4 Pravidlá verejného pokánia a ich vplyv na penitenta

Verejné pokánie bolo dovolené konať hriešnikovi za istý ťažký hriech iba raz. Počas verejného pokánia bolo treba hriešnikom svedomite vykonávať predpísané skutky pokánia, viesť cnostný život, strániť sa svetských márnivostí, prísne sa postiť, odriekať určité modlitby, prespevovať žalmy, vynahrádzať zapríčinenú škodu, udeľovať chudobným almužnu, zbierať milodary pre núdzných veriacich a potreby cirkvi, obsluhovať nemocných a

¹⁰¹ *Fourth Century Christianity, The Council of Ancyra (AD 314)*. [Dostupné online z <<https://www.fourthcentury.com/the-council-of-ancyra-ad-314>> Citované 8. septembra 2021]

¹⁰² *Those who have fled and been apprehended, or have been betrayed by their servants; or those who have been otherwise despoiled of their goods, or have endured tortures, or have been imprisoned and abused, declaring themselves to be Christians; or who have been forced to receive something which their persecutors violently thrust into their hands, or meat [offered to idols], continually professing that they were Christians; and who, by their whole apparel, and demeanour, and humility of life, always give evidence of grief at what has happened; these persons, inasmuch as they are free from sin, are not to be repelled from the communion; and if, through an extreme strictness or ignorance of some things, they have been repelled, let them immediately be re-admitted. This shall hold good alike of clergy and laity.*

Fourth Century Christianity, The Council of Ancyra (AD 314). Canon 3 [Dostupné online z <<https://www.fourthcentury.com/the-council-of-ancyra-ad-314>> Citované 8. septembra 2021]

¹⁰³ Porov. RENDINA Claudio, *Příběhy papežů. Dějiny a tajemství*, Praha: Volvox Globator 2005, s. 58.

väznených, vykupovať otrokov a zajatých, pochovávať mŕtvych. Toto museli konať veľa rokov, niekedy až do smrti svojej, keď chceli byť znovu prijatí do cirkvi. Tak isto manželský pár, ktorý vstúpil do kajúceho obdobia, musel sa zaviazať k tzv. „josefínskemu manželstvu“ až do konca života.

Kajúcnici vstupovali do akejsi občianskej smrti. Stať sa kajúcnikom bolo obdobou vstupu do rehole. A tak vstup do rehole bol vlastne alternatívou ku kajúcemu obdobiu. Kto napríklad zložil rehoľné sľuby, bol oslobodený od kajúcich záväzkov. Jednalo sa o tvrdé pokánie. Aj po istom zmierení zostávali kajúcnici celý život pod prísny dohľadom a platili pre nich veľmi ťažké pravidlá. Mali zákaz žiť bežným manželským životom, zákaz sobáša, zákaz druhý raz sa oženiť alebo vydať, zákaz zastávať miesta na verejných úradoch, zákaz viesť súdny spor, mať živnosť alebo sa stať diakonom, kňazom alebo biskupom. Kňazom, ktorí ťažko zhrešili sa nedostalo zmierenia. Ostatným mohlo byť odpustené len raz za život.¹⁰⁴

Toto bol aj dôvod prečo sa veriaci snažili pokániu vyhnúť a konali ho tesne pred smrťou. Tento systém, ako hovorí francúzsky historik Cyrille Vogel, mal v oblasti pokánia za následok „prázdnotu“ a „duchovnú nenaplnenosť“. Situácia jednorázovej sviatostnej verejnej spovede trvala v Cirkvi do 6. storočia a viedla k hlbokéj kríze tejto sviatosti.¹⁰⁵

Aj duchovný stav bol podriadený tejto prísnej kázni verejného pokánia. Veľkí verejní hriešnici duchovného stavu boli najprv pozbavení svojho úradu a zaradení k veriacemu ľudu. Ak potom opäť upadli do verejného ťažkého hriechu bývali znova vylučovaní z cirkvi avšak nazad mohli byť prijatí zase po vykonanom verejnom pokání ale v cirkvi mohli žiť už len ako laici. Keď kňaz zo strachu zaprel meno Ježiša Krista bol pozbavený svojho úradu. A keď zaprel že je kňazom, bol vylúčený a keď činil verejné pokánie bol prijatý späť už len ako laik. Kňazi, ktorí pred pohanskými úradmi dobrovoľne vyznávali Ježiša Krista a hájili vieru, ale počas mučenia zapreli svoju vieru, avšak po mučení boli ochotní znova svoju vieru brániť, boli vylúčení z kňazského úradu a nesmeli vykonávať kňazskú službu, ale neboli vylúčení z cirkvi.¹⁰⁶

Keď kajúcnik prešiel všetky 4 stupne cirkevnej kázne verejného pokánia: keď verejne prejavil ľútosť nad svojimi hriechmi a pevný úmysel, že svoj život povedie sväto a podľa rozsudku biskupa alebo penitenciára zadost' učinil za svoje hriechy, bol pripustený k verejnej sv. spovedi v stredu, na Zelený štvrtok alebo v sobotu vo veľkonočnom týždni, dosiahol

¹⁰⁴ DELUMEAU Jean, *Hřích a strach. Pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, Praha: Volvox Globator 1998, s. 216.

¹⁰⁵ Porov. AUGUSTYN Józef SJ, *Umenie spovedať. Poradca pre kňazov aj laikov*, Trnava: Dobrá kniha 2010, s. 159.

¹⁰⁶ Porov. TRUCHLÝ Andrej, *Dejiny sv. Cirkve*, s. 494.

odpustenie hriechov cirkevným rozhrešením resp. absolúciou od biskupa alebo penitenciára. Týmto konečným obradom zmierenia s cirkvou bol kajúcnik znova prijatý do katolíckej cirkvi a bol pripravený pri slávnostnej sv. omši prijať Sviatosť Oltáru.¹⁰⁷

¹⁰⁷ ZERHAU Leo, *Svätostné pokání v různých liturgických tradicích*, s. 25.

2 Kanonické pokánie

Z predchádzajúcej rôznorodosti kajúcej praxe sa v 4. storočí vďaka kanonickej legislatíve koncilov a nariadeniam najvplyvnejších biskupov dosiahla istá homogenita. Z tohto dôvodu sa táto forma pokánia nazýva „*kanonická*.“

Kanonické pokánie bolo prvýkrát doložené v 3. storočí a rozvinulo sa v 4. storočí, ktoré bolo veľmi plodné na biskupov a svätých teológov a to aj vďaka kontextu slobody, v ktorom začala cirkev v tomto období žiť. V tomto ohľade existuje paralela medzi katechumenátnym procesom a procesom pokánia.¹⁰⁸

2.1 Kanonické pokánie podľa sv. Augustína

Svätý Augustín, známy aj ako Aurelius Augustinus pochádzal zo severoafrického Tagaste, kde sa narodil roku 354. Podľa jeho diela *Vyznania* prežil veľmi búrlivú mladosť. Okolo roku 375 sa nechal ovplyvniť sektou manichejcov, ktorí sa často odvolávali na pravdu, aj keď ich náuka bola zmiešaním povrchného kresťanstva a racionalizmu. Na desať rokov sa tak rozišiel so svojou matkou Monikou, ktorá „ronila pre neho obetovala veľa modlitieb a slz“. Pod vplyvom sv. Ambróza po roku 384 opustil manichejské učenie a bol ním pokrstený na veľkonočnú vigíliu 24. apríla 387. O štyri roky neskôr bol v Hippo vysvätený na kňaza a znova o štyri roky neskôr roku 395 na biskupa.

Základné pramene kde sv. Augustín opisuje systém pokánia sú jeho tzv. *Sermones* 351 – 352 (kázne) a *Enchiridion*. *Enchiridion* vznikol v rokoch 421–423. Jeho základným presvedčením je, že Bohu možno slúžiť s vierou, nádejou a láskou (1 Kor 13,13).¹⁰⁹

Kanonické pokánie podľa sv. Augustína predstavuje tri formy odpustenia hriechov:

Pokánie, ktoré vedie ku krstu, každodenné pokánie za ľahké hriechy (*peccati*) a veľké pokánie za ťažké hriechy (*graves aut magna crimina, scelera gravia et mortifera*). Tretí druh pokánia sa zvykol tiež nazývať ako *liturgické* pokánie alebo *absolutio*.¹¹⁰

Tieto tri formy pokánia sa vzťahujú na odpustenie hriechov, ktorého prvým sviatosťným zdrojom je krst. *Prvé* pokánie, spojené s katechumenátnym procesom je založené na obrátení

¹⁰⁸ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, O.P, *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, Salamanca – Madrid: San Esteban – Edibesa 2003, s.176.

¹⁰⁹ LICHNER Miloš, *Sv. Augustín. Enchiridion. Priručka o viere, nádeji a láske*, Trnava: Dobrá kniha, Teologická fakulta Trnavskej univerzity 2016. [Dostupné online z <<https://www.zachej.sk/produkt/23557/enchiridion/>> Citované 8. septembra 2021]

¹¹⁰ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 224.

srдца a na sviatosťnom dare krstu pričom sa katechumeni pripravujú na toto pokánie dôkladným sebaskúmaním, slávením exorcizmov a modlitbami.

Keďže naše hriechy sú časté tak aj *druhá* forma pokánia t.j. naše každodenné pokánie je trvalé a vzťahuje sa na modlitbu Otče náš. Túto modlitbu nazýva sv. Augustín aj denným pokáním a presne v rovnakom zmysle rímska liturgia kladie prednes tejto modlitby pred eucharistické prijímanie. Modlitbou „Otče náš“ chce liturgia zdôrazniť prosbu za odpustenie našich hriechov aby sme sa pripravili na sviatosťné prijatie Pána. Toto pokánie sa prejavuje aj almužnou, pôstom, modlitbou a odpustením.

Tretia forma pokánia (reconciliatio, excommunicatio, correptio, vel degradatio para el clero), je založená na moci, ktorú cirkev prijala od Krista a považuje sa za potrebnú a nevyhnutnú cestu na odpustenie hriechov. Jedná sa o odpustenie ťažkých hriechov spáchaných po krste. Toto veľké a liečivé pokánie zaväzuje biskupa, hriešnika a celé kresťanské spoločenstvo a zároveň ukazuje svätosť Boha a cirkvi. Ktoré ťažké hriechy je potrebné podrobiť veľkému pokániu? Sv. Augustín vo svojich kázňach (*Sermones*) okrem iného uvádza, že medzi ťažké hriechy patrí: modlárstvo, cudzoložstvo, vražda, smilstvo, krádež, podvod, nenávisť, heréza, čiže hriechy, ktoré oddeľujú človeka od spoločenstva cirkvi, od Božieho kráľovstva a od Kristovho tela.¹¹¹

Smrteľné hriechy sa teda v jeho dobe neredukovali na modloslužbu, smilstvo a vraždu.¹¹² To, ktoré hriechy sú smrteľné a ktoré sú všedné sa musí posudzovať podľa Božieho súdu.

Sv. Augustín vytvoril Tertuliánov zoznam hriechov a potom sv. Caesarius z Arles rozvinul zoznam hriechov podľa sv. Augustína.¹¹³

Tu treba poznamenať, že rozdiel medzi zločinom (vonkajšie fórum) a hriechom (vnútorné fórum) bol objasnený a zovšeobecný až v 12. storočí, keď bol vydaný Gratiánov dekrét (*Decretum Gratiani*).¹¹⁴ Tento dekrét sa stal neskôr základom stredovekého kanonického práva. *Corpus iuris canonici*.¹¹⁵ Ostatné hriechy (minuta, parva, leviora) ako zneužívanie reči, posudzovanie, nedodržovanie pôstu neboli predmetom kanonického pokánia.

Treba tiež povedať, že pre sv. Augustína boli ťažkými hriechmi len tie, ktoré boli

¹¹¹ Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*. Salamanca – Madrid: San Esteban – Edibesa, 2003, s. 177.

¹¹² LICHNER Miloš, *Sv. Augustín. Enchiridion. Průručka o víere, nádeje a láske*. Trnava: Dobrá kniha, Teologická fakulta Trnavskej univerzity 2016, s. 83.

¹¹³ Porov. VOGEL Cyrille, *Le Pécheur et la Pénitence dans*. Paris: Éditions du Cerf 1966, s. 30-34.

¹¹⁴ Porov. RODRÍGUEZ, Pedro Fernández, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 178.

¹¹⁵ LE GOFF Jacques, *Zrození očistce*, Paris: Éditions Gallimard 1981, s. 142.

spáchané zo zlomyselnosti, ale nie zo slabosti alebo z nevedomosti.

Čo sa týka cirkevne zriadeného súkromného pokánia, môžeme povedať, že v prvých troch storočiach nachádzame po ňom len slabé stopy.

O uvedenie a o dogmatické odôvodnenie tohoto pokánia sa na Západe usiloval hlavne sv. Augustín. V prípade, že sa stretol s ťažkým ale nie verejným previnením zásadne odhliadol od trestu vylúčenia z cirkvi a hriešnika vtedy pokarhal len súkromne alebo poloverejne (*correptio, satisfactio secreta*).¹¹⁶

2.1.1 Pokánie udeľované umierajúcim

Pokánie udelené umierajúcim ako osobitná, ale autentická forma cirkevného pokánia je v popredí pastoračného záujmu už od 4. storočia. Početné množstvo pápežských reskriptov a koncilových rozhodnutí toto dostatočne dokazujú. Našli sa aj takí biskupi, ktorí pociťovali odpor pri udeľovaní pokánia umierajúcemu človeku. Ich rezervovaný postoj bol spôsobený niekedy z celkom dobrých dôvodov.

V porovnaní s bežným priebehom kanonickej disciplíny akým bolo pokánie v poradí kajúcnikov a potom zmierenie, môžeme totiž povedať, že smrť predstavovala prinajmenšom závažnú nezrovnalosť. Jednalo sa o pokánie udelené na mieste pričom pokánie a pritom osobné úsilie umierajúceho boli prakticky nulové. Nútenie hriešnika v prípade vždy hypotetického vymáhania sa postaviť na stranu pravidelných kajúcnikov, nepotlačilo anomáliu postupu.

Nasledovná schéma ukazuje postupnosť jednotlivých momentov kajúceho postupu v závislosti od toho, či sa pokánie udeľuje chorým alebo zdravým.

Tabuľka č.1 viď VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nella chiesa antica*.¹¹⁷

¹¹⁶ ŠPIRKO Jozef, *Cirkevné dejiny*, s. 184.

¹¹⁷ Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 39 – 40.

Pokánie udelené počas života	Pokánie udelené umierajúcemu	
	A) Chorí po zmierení zomrú	B) Chorí sa po zmierení uzdravia
1. Udelenie pokánia	1. Udelenie pokánia	1. Udelenie pokánia
2. Čakanie v rade kajúcnikov	2. Žiadne čakanie v rade kajúcnikov	2. Čakanie v rade kajúcnikov
3. Zmierenie	3. Okamžité zmierenie	3. Slávnostné zmierenie

2.1.2 Sv. Augustín a kanonické pokánie

Aká bola zo strany veriacich ochota prijímať kanonické pokánie za čias sv. Augustína?

V liste sv. Paulínovi z Noly sa Augustín vyjadruje o nezvratnosti a o ťažkých dôsledkoch na individuálnej ale aj sociálnej úrovni, ktoré sťažovali vykonávanie kánonického pokánia. Pred touto situáciou sv. Augustín zaujal postoj ostrážitej tolerancie voči hriešnikom a zároveň obhajoval cirkevnú disciplínu kánonického pokánia, považovanú za apoštolskú inštitúciu proti novatiánskym rigoristom a pelagiánom.¹¹⁸

Augustín, ktorý sa ocitol v novej pastorácii, uprednostňoval súkromné pokánie a vyhradil si preň hriechy, ktoré boli predtým predmetom verejného pokánia. Augustín hovorí najmä o verejnej (oficiálnej) a súkromnej (tajnej) náprave, ktorej výber závisel od biskupa podľa vtedy bežnej zásady: Verejné hriechy sa napravujú verejne a tajné hriechy sa napravujú tajne. Bolo to už skutočné súkromné pokánie, alebo skôr nové pastoračné prispôbenie sa okolnostiam? Pravdepodobne sa stretieme s príznakmi súkromného pokánia alternatívneho charakteru. Aby sme to vysvetlili, musíme vziať do úvahy milosrdenstvo Boha Otca a autoritu cirkvi, ktorá má moc rozpoznať ten najvhodnejší spôsob vykonávania moci kľúčov, spolu s pastoračnými ťažkosťami kánonického pokánia.

Príčiny týchto ťažkostí môžeme vidieť aj v tom, že mnohí veriaci žijúci v tej dobe si ponechali krst a verejné pokánie na starobu.¹¹⁹ Mnoho bolo takých čo boli pokrstení na smrteľnej posteli.¹²⁰ Prečo tomu tak bolo? Vnímanie straty krstnej milosti bolo v tých časoch tak veľmi silné, že po závažnom hriechu mnohí kresťania strácali odvahu a už sa ani nepokúšali o druhé pokánie. Krst sa preto neraz vysluhoval až na smrteľnej posteli, nakoľko

¹¹⁸ Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, Salamanca – Madrid: San Esteban – Edibesa, 2003, s. 178.

¹¹⁹ Sv. Augustín o pokání na smrteľnej posteli píše: Hriešnik by mal oplakávať svoj zločin a všetky jeho skutky. Vo svojej kázni (Sermon 393 Los penitentes - Kajúcnici) priznáva, že nie si je istý o spáse oneskorených kajúcnikov. Má o tom pochybnosti.

¹²⁰ Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s.179.

sa ním odpúšťali všetky hriechy a už nebola ohrozená strata krstnej milosti.¹²¹ Sv. Augustín v svojej kázni číslo 393 hovorí:

„Neviem, nerobím žiadne domnienky, nič nesľubujem, neviem. Chcete sa zbaviť pochybností? Chcete uniknúť tejto neistote? Rob pokánie, kým si zdravý; ak robíš pravé pokánie, kým si zdravý, a tvoj posledný deň ťa zastihne, utekaj a zmier sa; ak tak urobíš, si v bezpečí. Prečo? Pretože ste robili pokánie v čase, keď ste mohli aj hrešiť. Na druhej strane, ak chcete konať pokánie, keď už nemôžete hrešiť, vaše hriechy opustili vás, nie vy ich.“¹²²

„Ak teda niekto chce prijať pokánie a prijme ho a hneď sa zmieri a takto zomrie, ja hovorím vám, neodoprem mu to, o čo sa usiluje, ale nepredpokladám, že dobre skončil svoj život: Nepredpokladám, nemôžem vás oklamať. Nemôžem sa domnievať... Hovorím, že bude zatratený? Netvrďím. Ale tiež netvrďím, že bude oslobodený od svojich hriechov. Chceš sa oslobodiť od pochybností? Chcete sa vyhnúť takejto neistote? Potom rob pokánie, kým si zdravý.“¹²³

V týchto prvých obdobiach resp. časoch ešte väčšina teologických otázok nebola systematizovaná. Pokánie nebolo výnimkou.

2.1.3 Biskup Cezarius z Arles

Všeobecne možno povedať, že pokánie za spáchané hriechy a pokánie na ich očistenie bolo jedinečné, neopakovateľné a verejné. Vo všeobecnosti sa táto záležitosť odkladala až na smrteľnú posteľ. Biskup Cezarius z Arles (468-542) zvyk spovedania sa na smrteľnej posteli podporoval. Pápež Lev Veľký (440-461) vo svojom liste vyslovil isté znepokojenie voči laxizmu a povzbudzoval kresťanov, aby neodkladali pokánie zo dňa na deň.¹²⁴

Biskup Cezarius v prípade zomierajúcich rozlišoval tri kategórie:

„ Ak ten, kto bez škrupúl' viedol hriešny život a konal zlo s myšlienkou, že rozhrešenie prijme, až keď bude v pokročilom veku a na smrteľnej posteli, tak odpustenie takýchto hriechov je pochybné. Druhú skupinu tvoria tí, ktorí hrešili z nevedomosti alebo zo slabosti, avšak vo vypočítavosti. Pokiaľ išlo o Božiu milosť, tí, ktorí budú úprimne ľutovať na smrteľnej posteli a sľúbia zmeniť sa, dosiahnu Božie milosrdenstvo. Poslednú skupinu tvoria tí, ktorí sa počas života usilovali konať dobro a korigovať svoje zlé správanie. Istým spôsobom už anticipovali odpustenie svojich vín a môžu si byť istí Božím odpustením.“¹²⁵ Na druhej strane

¹²¹ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*, s. 215.

¹²² „No lo sé, no hago conjeturas, no prometo nada; no lo sé. ¿Quieres salir de la duda? ¿Quieres huir de esa incertidumbre? Haz penitencia mientras estás sano; si haces verdadera penitencia mientras gozas de salud y te encuentra tu último día, corre a reconciliarte; si obras así, estás seguro. ¿Por qué? Porque hiciste penitencia durante el tiempo en que también pudiste pecar. Si, por el contrario, quieres hacer penitencia cuando ya no puedes pecar, te han abandonado los pecados a ti, no tú a ellos.“ [Dostupné online z <<https://www.augustinus.it/spagnolo/discorsi/index2.htm>> Citované 22. február 2022]

¹²³ Porov. WAGNER Karen Teresa, *De Vera et falsa penitentia*. University of Toronto, 1995, s. 32-33. [Dostupné online z <<https://www.collectionscanada.ca/obj/s4/f2/dsk3/ftp04/NQ27808.pdf>> Citované 5. apríla 2022]

¹²⁴ Porov. OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*. s. 239.

¹²⁵ Sermones de San Cesáreo de Arlés (470 – 542), *Sermo* 60. CuadMon 140. 2002. s. 219 – 235. [Dostupné online z <https://surco.org/sites/default/files/cuadmon/disponible_no/cuadernos-monasticos-1.pdf> Citované 15. apríla 2022]

udeľovanie pokánia a rozhrešenia hriechov zostalo v rukách biskupov alebo nimi poverených kňazov. Táto moc im patrila ako Kristovým zástupcom na zemi a dedičom apoštolov.¹²⁶

2.1.4 Sv. Pacián o pokání

Svätý Pacián biskup z Barcelony (+390) hovorí o odpustení hriechov ako o dôsledku moci kľúčov, ktorú Kristus udelil cirkvi. Pacián v súvislosti s Tertuliánom a svätým Cypriánom napísal tri listy proti novaciánom, ktoré adresoval Sympronianovi Novaciánovi.

Epistola I. De Catholico nomine. Pacianus Symproniano fratri salutem.

Epistola II. De Symproniani litteris.

Epistola III. Contra tractatus Novatianorum.

Po prečítaní tretieho listu by nebolo pravdivé tvrdiť, že otcovia tejto doby považovali proces pokánia len za cirkevnú disciplínu. My totiž nemôžeme povedať, že pre nich bolo skutočné odpustenie len to, čo bolo vykonané prostredníctvom krstu. Bolo by tiež nesprávne tvrdiť, že kanonické pokánie bolo len zmierením s cirkvou, ako keby odpustenie hriechov bolo iba ovocím osobného obrátenia. Neoddeľujme preto zmierenie s Bohom od zmierenia s cirkvou.

V článku XI. Tretieho listu proti novaciánom biskup Pacián cituje najprv slová evanjelistu Jána: „Komu odpustíte hriechy, budú mu odpustené, komu ich zadržíte, budú zadržané.“ (Ján 20,23) Potom si kladie otázku či obaja evanjelisti Matúš a Ján hlásali všetko podľa svojich zmyslov? A po týchto slovách si aj sám formou ďalšej otázky odpovedá keď hovorí: „Ak chýbali slová alebo rozum, nenaplnil azda Duch Svätý nás všetkých a nesprostredkoval zámery zmyslov a nedefinoval slová v plnosti?“¹²⁷

V tomto článku Pacián tiež cituje evanjelistu Matúša jeho veršom: „Čo zviažeš na zemi, bude zviazané v nebi a čo rozviažeš na zemi bude rozviazané v nebi.“ (Mt 16,19)

¹²⁶ NEYRA Andrea Vanina, *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieval*, Volumen 39. Universidad de Buenos Aires. 2006. s. 1. [Dostupné online z <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3056114>> Citované 7. júna 2022]

¹²⁷ *Patrologia Latina*. Vol. MPL013, Pacian. Epistola III. Contra tractatus Novacianorum Art.XI. [Dostupné online z <<https://catholiclibrary.org/library/view?docId=Fathers-OR/PL.013.html;toc.id=PL.013.html.xml.00000263;chunk.id=00000643>> Citované 4. septembra 2021]

2.2 Etapy kanonického pokánia.

Je vhodné zmieniť sa aj o priebehu etáp kanonického pokánia, spolu s úkonmi Cirkvi a kajúcnikov v jeho hlavných líniách. Celý obrad sa nazýval „*reconciliatio cum Ecclesia*“ ale tiež „*poenitentiam agere*“ a „*pax cum Ecclesia*“ (zmierenie s cirkvou, robiť pokánie, pokoj s cirkvou). Služobníkom verejného pokánia bol biskup, ktorý mal moc odpúšťať hriechy, ako uviedol svätý Hippolyt Rímsky už na začiatku tretieho storočia. Presbyter bol služobníkom pokánia a to iba v prípade nevyhnutnosti alebo nebezpečenstva smrti. V rokoch 308 – 309 pápež Marcellus I. rozdelil mesto Rím na 25 sektorov, ktoré zveril jednotlivým presbyterom, aby sa tak starali o katechumenov a kajúcnikov.¹²⁸

Kajúcný proces sa začal vstupom do Ordo Paenitentium. Nato hriešnik pristúpil k biskupovi, a súkromne mu vyznal svoj hriech. Ak to biskup považoval za potrebné, pristúpil k exkomunikácii hriešnika (vylúčenie zo spoločenstva), uložil mu verejné pokánie a následne ho zaradil do rádu kajúcnikov, ktorí mali miesto v predsieni chrámov.¹²⁹

Ako príklad procesu pokánia s biskupom si môžeme uviesť nasledovný úryvok kázne č. 232 sv. Augustína. V článku 8 na jeho začiatku tejto jeho kázne sa hovorí:

„Včera som vás varoval a upozornil na to, že Kristovo vzkriesenie sa v nás uskutočňuje, ak žijeme dobre, ak náš starý zlý život odumiera a nový sa denne rozvíja. Je tu veľa kajúcnikov; v okamihu vkladania rúk sa vytvorí veľmi dlhý rad. „Modlite sa, kajúcnici... !“. A kajúcnici sa začnú modliť. Skúmam ich a zisťujem, že sú medzi nimi aj takí, ktorí žijú zle. Ako človek ľutuje to, čo urobil? Ak sa kajá, nech to už nerobí. Na druhej strane, ak to urobí znova, nemôže sa nazývať kajúcnikom a hriech zostáva. Niektorí sami požiadali o zaradenie do kategórie kajúcnikov, iní boli k tomu donútení po tom, čo som ich exkomunikoval. A tí, ktorí boli zaradení z vlastnej iniciatívy, chcú pokračovať v tom istom ako predtým, a tí, ktorí boli donútení svojou exkomunikáciou, nechcú opustiť miesto vyhradené pre kajúcnikov, akoby

¹²⁸ Porov. VOGEL Cyrille, *Le Pécheur et la Pénitence dans*, s. 41.

¹²⁹ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 179.

to bolo miesto výsadné. To, čo by malo byť miestom pokory, sa stáva miestom neprávosti. "(Sermo 232 art.8)¹³⁰

Ak hriešnik nešiel spontánne za biskupom a jeho hriech bol verejný, biskup ho exkomunikoval. Táto prvá fáza resp. etapa sa odborne nazývala *petere, vel accipere, vel imponere paenitentiam* (opýtať sa, alebo prijať, alebo uložiť pokánie), ktorá sa konala pri verejnom akte spoločenstva na začiatku pôstu. Biskup s niekoľkými modlitbami vložil ruky a popol alebo iný symbol pokánia na kajúcnika. Exkomunikácia znamenala odlúčenie od zhromaždenia a od spoločenstva.

Druhá etapa, známa pod výrazom *actio paenitentiae* (akt pokánia), bola určená na splnenie uloženého pokánia. Kajúcnici boli oddelení od spoločenstva a svojimi súkromnými a verejnými povinnosťami sa ich stav podobal občianskej smrti alebo štýlu rehoľného života.

Kajúcnik prijatím pokánia odsúdil sám seba ako nehodného Eucharistie a podrobil sa dočasnému odsúdeniu, aby sa vyhol trvalej smrti svojej duše.¹³¹

Biskup Augustín vo svojej kázni 232 v článku 8 druhej časti ďalej hovorí:

„Obraciam sa na vás, ktorí sa nazývate kajúcnikmi, a nie ste; vám hovorím: Čo vám môžem povedať? Mám vás chváliť? V tom ťa nechválím ale vzdychám a plačem; Zmeň svoj život, zmeň svoj život, prosím ťa! Každý človek kráča so svojou smrťou. Keď si myslíte, že život je dlhý, odkladáte svätý život. Myslíte si, že život je dlhý, a nebojíte sa náhlej smrti?

Predpokladajme však, že život je dlhý; dbaj na to, aby bol svätý! O čo lepší je dlhý a svätý život ako dlhý a zlý! Ak je dĺžka nášho života dlhá, nech je aj svätá. Čo chceš, hovorí, aby všetky tvoje činy, myšlienky a túžby boli zlé? Na poli nechcete zlú úrodu; určite chcete dobrú úrodu, nie zlú. Chcete dobrý strom, dobrého koňa, dobrého sluhu, dobrého priateľa, dobrého syna, dobrú ženu. Myslím, že nechcete zlý majetok, ale dobrý. Len dušu, ktorú máš, chceš mať zlú!

Prečo si sám sebe ubližuješ? Spomedzi všetkých vašich dobier nechcete, aby bolo niektoré z nich zlé, okrem vás...“¹³²

¹³⁰ „Ayer advertí e hice ver a vuestra caridad que la resurrección de Cristo se realiza en nosotros si vivimos bien, si muere nuestra antigua vida mala y progresa a diario la nueva. Hay aquí muchos penitentes; al momento de la imposición de las manos se forma una fila larguísima. «Orad, penitentes...». Y los penitentes se ponen a orar. Los examino y encuentro que hay quienes viven mal. ¿Cómo se arrepiente uno de lo hecho? Si se arrepiente, que no vuelva a hacerlo. Si, por el contrario, vuelve a hacerlo, no le cuadra llamarse penitente y el pecado permanece. Algunos pidieron ellos mismos ser incluidos en la categoría de los penitentes; otros se han visto obligados después de haber sido excomulgados por mí. Y los que se incluyeron de propia iniciativa quieren seguir haciendo lo mismo que antes, y quienes se han visto obligados por mi excomuniación no quieren salir del lugar reservado a los penitentes como si fuese un lugar de privilegio. El que debe ser lugar de humildad se convierte en lugar de iniquidad.“ Porov. San Agustín, *Sermones* 232. Art. 8. [Dostupné online z <<https://www.augustinus.it/spagnolo/discorsi/index2.htm>> Citované 13. októbra 2022]

¹³¹ Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 180.

¹³² „Me dirijo a vosotros los que os llamáis penitentes y no lo sois; a vosotros me dirijo: ¿Qué puedo deciros? ¿Os alabo? En esto no os alabo²⁸, sino que gimo y lloro. Cambiad de vida, cambiad de vida, os lo suplico. Todo hombre camina con su muerte. Pensando que la vida es larga, diferís el vivir santamente. Pensáis que la vida es

Vo štvrtom až šiestom storočí boli povinnosti kajúcnikov trojakého druhu: Všeobecné povinnosti boli tie, ktoré sa týkali pôstu, zdržanlivosti a kajúceho odevu. Rituálne povinnosti sa týkali správania kajúcnikov pri liturgických sláveniach. A nakoniec kajúce povinnosti zahrňovali v sebe zbavenie občianskych a manželských práv kajúcnikov. Trvanie tohto času zmierenia sa líšilo podľa času a miesta, kým sa za nich komunita modlila.

Tretia etapa kanonického pokánia predstavuje slávnostné zmierenie sa s cirkvou, ktoré sa zhodovalo s prijatím Eucharistie, táto etapa odborne nazvaná *dare pacem, communionem vel recipere in ecclesiam* (dať pokoj, alebo prijať eucharistiu v kostole). Celebroval ju zvyčajne biskup položením rúk na kajúcnikov za recitovania modlitby a epiklézy, nazývaného „príhovor“ svätým Ambrózom a „kňazská prosba“ svätého Leva, ktorej účinkom bolo aj odpustenie a zmierenie s Bohom, nešlo len o znovunadobudnutie stratených práv, ale o skutočné znovuzačlenenie do tajomstva Cirkvi.¹³³

Rozhrešenie od hriechov sa získavalo po vykonaní pokánia a znamenalo zmierenie a opätovné prijatie do zhromaždenia. Je doložený zvyk každoročného obradu zmierenia na Zelený štvrtok, ktorý sa na Západe presadil v 5. storočí. V prípade chorých sa urobila výnimka, pretože mnohí sa nemohli dočkať výročného obradu.¹³⁴

Môžeme teda povedať, že obdobie pokánia sa v 5. storočí v Ríme skrátilo na pôstne obdobie a zmierenie kajúcnikov sa slávalo na Zelený štvrtok ráno a vo vizigótskej cirkvi na Veľký piatok, v hodinu Kristovej smrti.¹³⁵

larga, y no teméis una muerte repentina. Mas supongamos que la vida es larga; preocupaos de que sea santa. ¿Qué quieres -dime- que haya de malo en todas tus acciones, pensamientos y deseos? En el campo no quieres una mala cosecha; con toda certeza, la quieres buena, no mala; quieres un árbol bueno, un caballo bueno, un siervo bueno, un amigo bueno, un hijo bueno, una esposa buena. Y ¿para qué mencionar estas cosas tan importantes, cuando hasta un mismo vestido no lo quieres malo, sino bueno? Y, por último, hasta el calzado no lo quieres si no es bueno. Supongo que no quieres una finca mala, sino una buena. Sólo el alma quieres tenerla mala. ¿Por qué te has dañado a ti mismo? ¿Por qué mereciste tratarte mal a ti mismo? Entre todos tus bienes, ninguno quieres que sea malo, a excepción de ti mismo“ Porov. San Agustín, *Sermones* 232, Art. 8. [Dostupné online z < <https://www.augustinus.it/spagnolo/discorsi/index2.htm> > Citované 13. októbra 2022]

¹³³ Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*. s. 180.

¹³⁴ NEYRA Andrea Vanina, *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieval*. s. 2. [Dostupné online z <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3056114>> Citované 7. júna 2022]

¹³⁵ Porov. LICHNER Miloš SJ. *List pápeža Inocenta I. Biskupovi Decentiovi z Gubbia*, Trnava: Dobrá kniha 2019, s. 59.

2.2.1 Fabiola ako príklad pokánia

Typickým a známym príkladom kajúcnika z tohoto obdobia je aj osoba Fabioly z Ríma, ktorá zomrela roku 399. Jej život vo svojich spisoch opísal sv. Hieronym.

Zmienka o Fabiole v slávnom Oxford Dictionary of Saints sa síce nachádza, ale v hagiografickej literatúre sa jej meno nespomína. Fabiola žila v dobe sv. Hieronyma, ktorý sa o nej zmieňuje vo svojom 77 liste.¹³⁶ Sv. Hieronym sa o nej vyjadruje ako o žene, ktorá bola vydatá za muža „extrémnych nerestí“. Vtedajšie rímske právo jej dovolilo aby sa s ním rozviedla. Aby sa ako osamelá cítila bezpečnejšie, vydala sa znova. V tom čase prišla do konfliktu s katolíckou cirkvou, ktorá nedovoľovala aby sa rozvedená žena znova vydala, keď jej manžel bol nažive.

Profesor a kňaz J. P. Kirsch vo svojej katolíckej encyklopédii uvádza, že Fabiola sa po smrti oboch mužov pred Veľkou nocou objavila pred bránami Lateránskej baziliky v kajúcom odeve a na verejnosti urobila pokánie, vyznala sa zo svojho hriechu. Pápež ju nakoniec prijal späť do katolíckej cirkvi.¹³⁷ Fabiola bola jednou zo šľachtických žien, ktorá sprevádzali sv. Hieronyma, keď navštívil rímske katakomby. Sv. Hieronym strávil v Ríme 3 roky a počas svojho pobytu napísal Vulgátu ako latinský preklad Biblie, preto je aj pokladaný za najlepšieho spisovateľa staroveku.

Čo sa týka Fabioly, je pravdepodobné, že po jej verejnom pokání a po spätnom prijatí do cirkvi venovala veľké bohatstvo na charitu a na podporu chorých v Ostii. Zomrela roku 399 a sv. Hieronym jej venoval pozornosť vo svojom 77. liste. Mestu, v ktorom žila zanechala príklad pokánia a milosrdenstva. Hieronym predstavuje prípad Fabioly ako prípad toho, ako by sa kresťan, dokonca aj najvyššieho spoločenského postavenia, nemal vyhýbať ponižovaniu pred komunitou.¹³⁸

2.2.2 List pápeža Inocenta

V liste pápeža Inocenta I. biskupovi Decentiovi z Gubbia z roku 416 odpovedá na jeho otázky týkajúcej sa tých, ktorí konajú pokánie. Biskup Decentius sa pýta pápeža ako je to s otázkou pokánia realizovaného po krste veriaceho. Inocent vo svojom liste odpovedá tak, že

¹³⁶ Cartas de S. JERÓNIMO, Carta 77, *Biblioteca de autores cristianos*. Madrid: 1962, s. 717. [Dostupné online z <https://archive.org/stream/CartasDeS.JeronimoVol.IYII/Cartas%20de%20S.%20Jeronimo%20vol.%20I%20y%20II_djvu.txt> Citované 3. novembra 2022]

¹³⁷ NOVOTNÁ Irena, *Historie: Svata, nebo nesvata Fabiola?* Třetí věk, 2017. [Dostupné online z <<http://www.tretivek.cz/201705/historie-svata-nebo-nesvata-fabiola/>> Citované 12. novembra 2022]

¹³⁸ MEENS Rob, *Penance in Medieval Europe*, s. 21.

rozlišuje medzi ťažkými a ľahkými hriechmi. Pripomína, že rímska cirkev má zvyk zmierovať vo štvrtok pred Veľkou nocou, teda na „Svätý“ alebo u nás nazývaný „Zelený“ štvrtok. Môžeme tiež povedať, že v liste Inocenta nie je žiadna zmienka proti novaciánom, ktorí popierali odpustenie hriechov spáchaných veriacimi po krste.

V tomto období môžeme spomenúť aj popredných antinovaciánskych teológov akými boli napríklad už spomínaný biskup svätý Ambróz z Milána a hispánsky biskup svätý Pacián v Barcinone t. j. z terajšej Barcelony.¹³⁹

V cirkevnom spoločenstve sa slávila kajúcna disciplína. A práve ona poukazovala na dôsledky hriechu a na moc cirkvi zväzovať a rozväzovať, t. j. exkomunikovať vylúčením zo spoločenstva a prijať znova späť do spoločenstva. Pokánie znamenalo zmieriť sa so spoločenstvom, ktoré bolo zranené hriechom. Pokánie znamenalo odpustenie vo viditeľnom znamení pokoja s cirkvou. Hlavným účinkom pokánia je skutočné zmierenie sa s Cirkvou, ktoré je ovocím zmierenia sa s Bohom. Môžeme povedať, že kajúcna disciplína je znakom alebo sviatosťou odpustenia hriechov a to bez toho, aby sme tento slovník extrapolovali na stredovekú teológiu sviatosti pokánia. V opačnom prípade by sme upadli do anachronizmu. A práve v týchto prvých storočiach, napriek mnohorakosti ich historického vývinu, nachádzame základné informácie a základnú štruktúru pokánia na odpustenie hriechov pokrstených.¹⁴⁰

¹³⁹ LICHNER Miloš, *List pápeža Inocenta I. biskupovi Decentiovi z Gubbia*. Trnava: Dobrá kniha 2019. s. 67.

¹⁴⁰ Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P, *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 181.

2.3 Charakteristiky kanonického pokánia

Počas prvých asi šesťsto rokov cirkev na Východe aj na Západe poznala jednotnú kajúcnu disciplínu, v ktorej platila možnosť odpustenia akéhokoľvek hriechu aj po krste, ale táto prax nebola jednomyselná. Bol tu silný vplyv vtedajších rigoristických prúdov - Montanisti, Novaciáni a niektoré miestne cirkvi, ktorí popierali možnosť cirkevného pokánia najmä pre triádu hriechov akými boli apostáza, vražda a cudzoložstvo. Jedinečnosť tohoto cirkevného zmierenia bola uvedená už v Hermasovom Pastierovi a princíp tohoto odpustenia bol podporovaný vo svedectvách Tertuliána, Cypriána, Klementa Alexandrijského atď.¹⁴¹

Medzi hlavné vlastnosti kánonického pokánia ale patrí sprostredkovanie prostredníctvom Cirkvi, neopakovateľnosť a rigorizmus. Autori konca tretieho storočia, napr. Sv. Pacián z Barcelony, sv. Ambróz, sv. Augustín a sv. Lev Veľký, potvrdzujú sprostredkovateľský charakter Cirkvi v kánonickom pokání. Sprostredkovanie odpustenia cez Cirkev je jedinečná a v prospech zmierenia kajúcnikov. Môžeme povedať, že cirkev má v sebe prostredníctvom Ducha Svätého disciplinárnu moc zmieriť pokrstených hriešnikov.

Svätý Ambróz učí: *"Kto prijal Ducha Svätého, prijal moc rozväzovať a zväzovať hriechy. Dar Ducha Svätého je poslaním kňaza a právo Ducha Svätého spočíva v rozväzovaní a zväzovaní hriechov"*.

Svätý Augustín píše: *"Láska Cirkvi, ktorá sa rozšírila v našich srdciach prostredníctvom Ducha Svätého, odpúšťa hriechy tým, ktorí sa jej zúčastňujú, zatiaľ čo odpustenie odopiera tým, ktorí túto lásku neprijímajú"*.

A svätý Lev píše: *"Prostredník medzi Bohom a ľuďmi, Ježiš Kristus, človek a Boh, odovzdal služobníkom Cirkvi túto moc, ktorou ukladajú vykonávať pokánie tým, ktorí*

¹⁴¹ MARIETTI, Dizionario Teologico Interdisciplinare. Universita Italiana, Marietti Editori 1977, s. 711.

vyznávajú svoje hriechy a prostredníctvom zmierenia ich pripúšťajú k prijímaniu sviatostí, keď sú uzdravení spasiteľným zadostučinením".

Neodvolateľnosť kanonického pokánia, ktorá je zrejماً už v Hermovom pastierovi vychádzala z porovnania pokánia s jedinečnosťou krstu. Svätý Ambróz v tejto súvislosti hovorí: „*Tak ako je len jeden krst, je len jedno pokánie, aspoň verejné; hoci musíme neustále ľutovať svoje hriechy, ide o pokánie za tie najmenšie hriechy.*“ Avšak pokánie druhé tj. kanonické sa vzťahuje na najzávažnejšie hriechy. Hoci neodvolateľnosť bola charakteristickou črtou kánonického pokánia, to, čo bolo skutočne nenapraviteľné, nebolo pokánie, ale jeho disciplinárna a pastoračná norma. Hlboko vo vnútri človeka sa chcelo zdôrazniť, že práve obrátenie samo o sebe je jedinečné a neodvolateľné. Je to preto, lebo človek nerobí pokánie len chvíľu, v každom prípade súkromné pokánie je možné zopakovať.

Rigorizmus je typickou črtou kánonického pokánia prítomného v prvých storočiach. Objavuje sa aj v sociálnych ťažkostiach zmierenia alebo satisfakcie. Prvotný rigorizmus mohol byť založený na prehnanom hodnotení požiadaviek sviatosti krstu a svätosti cirkvi z hľadiska eschatologickej reality kresťanstva. Svätý Augustín píše aj o kajúcej prísnosti ľudí, žijúcich v tých časoch. Opätovné upadnutie pokrstených do hriechu mohlo totiž v čase početného rastu kresťanov zatemniť kresťanské tajomstvo krstu. Mohlo tiež zatemniť silu každého pravého kresťanského obrátenia. Napokon, hriech v nás kresťanoch dokazuje, že krst nedáva bezhriešnosť.¹⁴²

Tí, ktorí po pokání opäť zhrešili, sa mohli zúčastniť na zhromaždení, ale nie na eucharistickom prijímaní; až na konci života ho mohli prijať ako viatikum.

V liste pápeža Innocenta I. (401-417) „Epistola Innocentii Ad Exsuperium“ sa napríklad v treťom, štvrtom a piatom článku píše:¹⁴³

*(III.) Manželky, ktoré sa dopustia cudzoložstva, budú exkomunikované. (IV.) Je dovolené obviňovať vraha. (V.) Kto prepustí svoju manželku a vezme si inú, bude exkomunikovaný; rovnako aj žena.*¹⁴⁴

¹⁴² Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P. *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón.* s. 181 – 182.

¹⁴³ (III.) *Uxorati si adulteraverint excommunicentur. (IV.) Licet accusare homicidam. (V.) Qui dimiserit uxorem, et aliam duxerit, excommunicetur; similiter et mulier.* CatholicLibrary.org Ex Epistola Innocentii Ad Exsuperium. [Dostupné onlin z <<https://catholiclibrary.org/library/view?docId=Fathers-OR/PL.020.html;chunk.id=00000647>> Citované 15. decembra 2022]

¹⁴⁴ *Patrologia Latina.* Vol. MPL013. Dostupné na internete: <<https://catholiclibrary.org/library/view?docId=Fathers-OR/PL.020.html;chunk.id=00000647>>

V súvislosti s týmto rigorizmom môžeme sa zmieniť o **koncile v Elvíre** (r. 306) v južnom Španielsku. Tento Elvírsky koncil sa konal na začiatku štvrtého storočia a sprítomňoval prvé oficiálne svedectvo hispánskej cirkvi. Charakterizuje veľkú pastoračnú prísnosť, ktorá sa prejavila v 40 kánonoch o pokání z celkového počtu 81 kánonov. V týchto kánonoch sa kajúca forma neopisuje, pretože jej znalosť sa predpokladá.¹⁴⁵ Medzi kánonmi dokumentov tohoto koncilu nachádzame:

„Aj manželky, ktoré bez akejkoľvek príčiny opustia svojich manželov a spoja sa s inými, nemôžu prijímať ani na konci svojho života.“ (kánon 8)

„Ak by sa niekto z obyvateľov mesta tri nedele nezúčastnil na bohoslužbách, nech je na istý čas vylúčený z prijímania, aby mohol byť pokarhaný.“ (kánon 21)

„Ak niektorá žena v neprítomnosti svojho muža cudzoloží a potom počne cudzoložne a usmrť ovocie svojho zločinu, považujeme za dobré, aby sa jej nedalo sv.prijímanie a to ani v hodine jej smrti, pretože sa dopustila dvojitého zla !“ (kánon 63)¹⁴⁶

Treba podotknúť, že vždy existovalo určité napätie medzi bezplatným odpustením našich hriechov vo sviatosti krstu (*aphesis*) a namáhavým resp. asketickým odpúšťaním našich hriechov vo sviatosti pokánia (*metanoia*). Môžeme teda povedať, že sviatosť zmierenia obnovuje základné odpustenie, ktoré sme získali v krste.

Je zrejmé, že cirkev ako spoločenstvo si vždy uvedomovala svoju hriešnosť a bola si vedomá aj moci, ktorú prijala od Krista tj. odpúšťať hriechy. A práve táto skutočnosť nás vedie k tomu, aby sme pripustili existenciu určitého kajúcneho systému, tj. systému zmierenia a pokánia od počiatkov kresťanstva.¹⁴⁷

Storočia štvrté až šieste majú naďalej nejednotný charakter, pokánie je iné v rímskej cirkvi, iné v galikánskej cirkvi, kde je pokánie o niečo miernejšie ako v rímskej cirkvi, pričom boli určené kánony. Ako naznačuje názov „kánon“ čo znamená niečo čo je trvalé, niečo čo je nemenné. Kánonické pokánie trvalo zhruba do 6. storočia. Kánony boli určované koncilmi,

¹⁴⁵ VIVES GATELL José, *Concilios Visigóticos e Hispanoromanos*. Publisher: Consejos superior de investigaciones científicas. Serrano-Madrid: Instituto Enrique Flórez 1963, s. 2.

¹⁴⁶ „También los mujeres que sin causa alguna abandonaren a sus maridos, y se unieren con otros, no recibirán la comunión ni aún al fin de su vida.“ (Can. 8)

„Si alguno de los habitantes de la Ciudad no acudiese a la iglesia durante tres domingos, apártesele de la comunión durante algún tiempo para que aparezca reprendido.“ (Can. 21)

„Si alguna mujer, ausente su marido, concibiere adúlteramente y diere muerte al fruto de su crimen, tenemos por bien no se la dé la comunión, ni aun a la hora de muerte, por haber incurrido en una doble maldad.“ (Can. 63), VIVES GATELL José, *Concilios Visigóticos e Hispanoromanos*. s. 1 – 15.

¹⁴⁷ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 183.

ktorých bolo v tomto období veľa, najmä kristologických a trojičných. Kánony boli určované: na základe rozhodnutí jednotlivých pápežov, jako aj miestnymi synodami - synodami v rámci danej krajiny. Tieto kánony stanovovali model slávenia sviatosti.

Pri štúdiu histórie sviatosti pokánia zistujeme, že v starovekom a kanonickom pokání nachádzame verejný systém zmierenia sa s cirkvou, a že v 6. storočí vstúpil na Európsky kontinent nový kajúcny systém, ktorý nahradil predchádzajúci, ktorého novinka spočívala v individuálnej spovedi kňazovi, ktorú bolo možné opakovať, v odpustení spáchaných hriechov a v zmierení, keď bolo namáhavé odčinenie hriechov dokončené splnením tzv. tarify (sadzby). Od šiesteho do jedenásteho storočia sa začali objavovať tzv. Penitenciále t.j. kajúcne resp. penitenciálne knihy.¹⁴⁸

2.3.1.1 Koncil v Tolede – pokus o zmarenie novej formy pokánia

Novú formu pokánia sa neúspešne pokúsil obmedziť tretí Toledský koncil (589), ktorý sa snažil vrátiť k prísnosti predchádzajúcich foriem pokánia, na rozdiel od uvoľnenia, ktoré predpokladala opakovaná súkromná spoveď a pokánie. Toto uvoľnenie bolo spôsobené potrebami spoločnosti.¹⁴⁹ Snahy obmedziť nové formy pokánia jasne vidíme po prečítaní XI. Kapitoly uznesenia tretieho koncilu v Tolede. Jedná sa o kapitolu s názvom „*Que el penitente haga penitencia resp. Ut poenitens poenitentiam agat*“ (Nech kajúcnik robí pokánie). Jedná sa o španielsko¹⁵⁰ - latinský text¹⁵¹ a obsah tejto kapitoly v slovenskom preklade je nasledovný:

„Zistilo sa, že v niektorých kostoloch v Španielsku ľudia robia pokánie za svoje hriechy nie podľa kánonov, ale nechutne a to toľkokrát, koľkokrát chcú hrešiť. Žiadajú aby ich

¹⁴⁸ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, *Historia del sacramento de la penitencia*. s. 977-1028.

¹⁴⁹ NEYRA Andrea Vanina. *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieval*. s. 2.

¹⁵⁰ „Habiendo sabido que en algunas iglesias de España, los hombres hacen penitencia por sus pecados, no conforme a los cánones, sino que repugnantemente, cuantas veces quieren pecar, otras tantas piden ser reconciliados por el presbítero. Por lo tanto, a fin de extirpar un atrevimiento tan execrable, manda este santo concilio lo siguiente: que la penitencia se dé conforme a la norma canónica de los antiguos, esto es: que aquel que se arrepiente de su pecado, primeramente sea apartado de la comunión y acuda con frecuencia a los demás penitentes a recibir la imposición de las manos. Y una vez acabado el tiempo de la satisfacción, de le restituya el poder de la comunión, según el parecer del obispo, pero aquellos que vuelvan a caer en los vicios primeros, sea en el tiempo de la penitencia, sea después de la reconciliación, serán castigados según la severidad de los cánones primitivos.“ (španielsky text XI. kapitoly uznesenia koncilu)

¹⁵¹ Quoniam conperimus per quasdam Spaniarum ecclesias non secundum canones sed foedissime pro suis peccatis homines agere poenitentiam, ut quotiens que peccare voluerit totiens a presbytero se reconciliri expostulent: et ideo pro coercenda tam execrabili praesumptione id a sancto concilio iubetur, et secundum formam canonicam antiquorum detur poenitentiam, hoc est ut prius eum quem sui poenitet facti a comunione suspensum faciat inter reliquios poenitentes ad manus inpositionem crebro recurrere: expleto autem satisfactionis tempore, sicuti sacerdotalis contemplatio probaverit eum communioni restituat. Hii vero qui ad priora vitia vel infra poenitentiae / tempus vel post reconciliationem relabuntur, secundum priorum canonum severitatem damnentur. (latinský text XI. kapitoly uznesenia koncilu)

presbyter zmieril s Bohom. Preto, s cieľom vyhubiť takúto ohavnú opovážlivosť náš svätý koncil prikazuje nasledujúce: Pokánie sa bude vysluhovať v súlade s kánonickou normou podľa starých kánonov, to znamená: že ten kto oľutuje svoj hriech najprv sa vylúči zo spoločenstva a spolu s ostatnými kajúcnikmi začne chodiť k biskupovi aby mohol po uplynutí času zadostučinenia prijať vkladanie rúk. Potrebný čas pokánia je stanovený biskupom. Keď uplynie tento čas a nájdú sa takí, ktorí počas pokánia alebo po zmierení znova upadli do prvých nerestí budú podľa prísnosti kánonov potrestaní.“¹⁵²

Po prečítaní tohoto textu vidíme, že španielski biskupi v Toledu roku 589 odsúdili dve veci:

opakované pokánie a službu súkromnej spovede vykonanej kňazom. S druhou avšak protichodnou reakciou sa stretávame v rokoch 644-656. V tom čase biskupi kráľovstva Neustrie a Burgundska (Borgoňa) sa zhromaždili v kostole sv. Vincenta. Boli to biskupi z cirkevných provincií Lyonu, Vienne, Ruán, Sens a Bourges. V rokoch 644-656 sa zhromaždili na koncile vo francúzskom meste Chalon-sur-Saône. Na tomto koncile sa v kánone 8 jasne vyjadrili o pokání: „Čo sa týka pokánia, treba ho vykonať za hriechy, pretože pokánie je duchovným liekom resp.podstatou duše a veríme, že je užitočné pre všetkých. Biskupi si jednomyselne želajú aby hriešnici dostali pokánie na zmierenie a to zakaždým, keď sa vyspovedajú.“ (Concilio de Chalon-sur-Saône, r. 644-656, can. 8)¹⁵³

Aj keď duchovní otcovia z Toleda a z Chalon sur Saône hovorili veľmi odlišným jazykom a ich reakcie boli opačné, pravdou však je, že uvažovali o rovnakej kajúcej praxi, ktorá bola dovtedy na kontinente neznáma. Tento nový typ obradu sa začal nazývať *tarifné pokánie*.

Nový typ obradu pokánia sa zrodil a začal sa rozvíjať v keltských a anglosaských kláštoroch: odtiaľ pochádza názov pre *ostrovné pokánie*, ktorý sa mu niekedy dáva. Zdá sa, že ostrovní kresťania ako aj v iných oblastiach nikdy nepoznali staroveké pokánie.

Vďaka úsiliu misionárov z ostrovov, predovšetkým vďaka svätému Kolumbánovi a jeho učeníkom, tarifované pokánie začalo prechádzať na kontinent a šírilo sa na ňom. Rozširovanie sa nového typu obradu pokánia nadväzovalo na misijné púte škótskych mníchov. Ich trasa, ako je známe viedla z oblastí Neustrie a Austrázie, smerom na východ (Luxeuil), do krajín Porýnia a do severného Talianska (Bobbio). Krajiny južne od Loiry, s výnimkou krajín spojených s hispánskou cirkvou, neboli pred koncom 9. storočia postihnuté touto novou

¹⁵² VIVES Gatell José. *Concilios visigóticos e Hispanoromanos*. Con la colaboración de Tomás Marín Martínez y Gonzalo Martínez Díez, - Capítulo XI. Que el penitente haga penitencia. Ut poenitens poenitentiam agat. Consejo superior de investigaciones científicas., Barcelona – Madrid: Instituto Enrique Flórez 1963, s. 128.

¹⁵³ VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 8.

disciplínou, ktorá bola predzvest'ou obrovského šťastia. Bez preháňania možno povedať, že tarifné pokánie spôsobilo radikálny rozchod s antikou a so spôsobom, akým sa v každodennom živote chápal vzťah medzi Bohom a hriešnikom, medzi hriešnikom a cirkvou. Tento nový penitenciárny systém výrazne prispel k rozvoju novej spirituality, ktorá pretrváva dodnes.¹⁵⁴

Napokon skutočným dôvodom rituálnej zmeny nebol príchod anglosaských mníchov na kontinent, ale uprednostnenie krátkeho, ale skutočného pokánia pred dlhým, povrchnejším a nanúteným pokáním. Konečne dozrel čas a naskytila sa tak potreba znútorňiť kajúcu disciplínu, ktorá bola doteraz zredukovaná na niečo vonkajšie, ťažké a trestné.¹⁵⁵

Tu sa môžeme zmieniť o tzv. kánonoch pripisovaných sv. Patrikovi. (Bol misionárom a pôsobil v druhej polovici 5. storočia v Írsku). V jednom z nich je zmienka ako má vypadáť pokánie po páde. Konkrétne v kánone 3 (Pokánie po páde) údajne druhej synody sv. Patrika sa hovorí: „*Je rozhodnuté, že opát venuje pozornosť tým, ktorým prideliuje právomoc zväzovania a rozväzovania hriechov; vhodnejšie je však odpustenie podľa príkladov Písma. Krátke pokánie [je žiadúcejšie] a ak sa koná s plačom a pod kontrolou, takéto pokánie je žiadúcejšie než pokánie dlhé a zmierlivo uvoľnené.*“¹⁵⁶ Na tomto príklade vidíme, že cirkev už v týchto časoch začala hľadať takú formu pokánia, ktorá by bola praktickejšia a prít'azlivejšia pre všetkých veriacich.

Cirkev sa takto musela prispôbiť novým situáciám: eschatologickému očakávaniu, ktoré sa nestalo bezprostredným. Musela sa tiež prispôbiť zmenám v posudzovaní trestných činov. Sféra pôsobenia Cirkvi sa rozšírila, keďže sa stala oficiálnou a zvýšil sa aj počet jej veriacich. Z toho dôvodu sa cirkev musela prispôbiť aj ich potrebám a bolo potrebné ponúknuť im dostupnejšiu možnosť spovede, pokánia a rozhrešenia. Cirkev sa musela tiež prispôbiť vzájomnému prepojeniu rímskeho, kresťanského a germánskeho právneho systému (a tým aj v klasifikácii trestných činov).¹⁵⁷

¹⁵⁴ VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 9.

¹⁵⁵ MOIOLI Giovanni. *Il quarto sacramento*, Milano: Glossa 1996, s.191.

¹⁵⁶ „Of penance after fall. It is determined that the abbot give attention to the matter of whose to whom he assigns the power of binding and lossing but moore fitting is pardon, according to the examples of the Scripture.If with weeping and lamentation and a garment of grief under control, a short penance (is moore desirable) than a long one and a penance relaxed with moderation. (Canon 3) Canons attributed to St. Patrick. MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance*, New York: Columbia Univerzity Press 1990, s. 81.

¹⁵⁷ NEYRA Andrea Vanina. *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieva.*, s. 7. [Dostupné online z < <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3056114>> Citované 7. júna 2022]

Nová situácia, o ktorej sme sa zmienili vyplývala aj z toho, že nová barbarizovaná spoločnosť sa už nemohla podrobiť starej disciplíne, ktorá sa pre rímskych kresťanov ukázala ako príliš prísna. Po tom, čo sa stratilo veľa pôdy a verejné pokánie takmer zaniklo, mal sa vyvinúť nový systém, ktorý by bol v tomto nepokojnom stave spoločnosti funkčnejší a viac by zodpovedal jej potrebám.¹⁵⁸

Každopádne, v samotnej cirkevnej inštitúcii boli tí, ktorí nové praktiky podporovali, a tí, ktorí ich odmietali a snažili sa vrátiť k starej prísnosti. Premeny sa mohli uskutočniť až po upevnení penitenciárneho systému. Do kontinentálnej Európy ho priniesli írski misionári. Tento systém sa rozvinul, rozšíril sa v ich kláštoroch a ako sme sa o tom v tejto kapitole už zmienili dostal názov *ostrovné pokánie*.¹⁵⁹

¹⁵⁸ The new barbarized society could not be subjected to the old discipline which had already proved too severe for the Roman Christians. After much ground had been lost and public penance had been almost extinguished, a new system was to develop, more workable in this turbulent state of society and more applicable to its needs. MCNEILL John Thomas and GAMER, Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance*, New York: Columbia University Press 1990, s. 81.

¹⁵⁹ NEYRA Andrea Vanina, *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieval*, s. 3.

3 Tarifné pokánie

Jedným z nevyhnutných prvkov starovekého kajúceho systému bol príhovor cirkvi, spoločenstva svätých. Presbyter konal vždy v mene celej svätej cirkvi a spolu s ňou. Pre sv. Augustína, apoštol Peter, ktorému je daná moc kľúčov (Mt 16, 18-19) predstavuje celú cirkev zastúpenú v osobe Ježiša Krista. Rovnako aj apoštoli, ktorí dostali za úlohu odpúšťať hriechy (Jn 20, 20-23), musia vo svojom konaní odrážať činy celej zjednotenej cirkvi. V dôsledku toho bola celá cirkev zapojená do odpúšťania hriechov tak, ako sa aj vylúčenie hriešnika týkalo celej cirkvi. Už s pápežom Levom I. Veľkým (400-461) sa presadila zmenená interpretácia sv. Písma týkajúca sa odpustenia hriechov. Moc odpúšťať hriechy tu na zemi patrí iba služobníkom cirkvi. A aj keby sa táto moc mala uplatňovať vo forme príhovoru – jej sila je založená na skutočnosti, že príhovor robia biskupi – nositelia kľúčov. Komunitný rozmer pokánia sa preto začal dostávať do úzadia a už sa nepovažoval za konštitutívny prvok procesu.¹⁶⁰

3.1 Prechod od jedného pokánia k druhému

Môžeme tiež povedať, že v dobe ranného stredoveku kresťania ešte nemali osvojené pevné normy správania, odpovedajúce cirkevnému učeniu. Z toho dôvodu sa spovedník nemohol spoľahnúť na nábožensko-morálnu uvedomelosť svojich farníkov, musel sa ich preto vypytovať, či sa neprehrešili proti Kristovmu učeniu a kódexu správania, náležitému pre veriaceho. Jeho prejavom boli tzv. sadzby resp. tarify, ktoré ukladal spovedník kajúcnikovi pomocou tzv. Penitenciálnych kníh.

Ani všetci kňazi nemali vtedy jasnú predstavu za aké prehrešky aké majú ukladať pokánie. Z toho dôvodu cirkevní činitelia začali vypracovávať pre spovedníkov príručky, pomocou ktorých by sa mohli riadiť pri styku s farníkmi. Takto začali vznikať knihy pokánia (*libri paenitentiales*), obsahujúce zoznamy hriechov a k nim náležité kajúce skutky.¹⁶¹

Ako sme už povedali, tento penitenciálny systém začal vznikať v kontexe anglosaských mníchov v keltských a anglosaských kláštoroch. Súkromné pokánie z toho plynúce bolo u nás zavedené v siedmom storočí ostrovnými misionármi. Tajné, opakované pokánie sa líšilo od starovekého pokánia, ktoré bolo verejné. Obsahovalo totiž množstvo zákazov, bolo vyhradené pre laikov a kajúcnika, a zarad'ovalo do presne vymedzenej spoločenskej kategórie, ktorá

¹⁶⁰ Porov. TYMISTER Marcus, *La Penitenza tariffata*. In: Culmine e Fonte. 2011/3 s. 10.

¹⁶¹ GUREVIČ Aron, *Nebe Peklo Svět*, Jinočany: H&H 1996. s. 60.

v mnohom pripomínala mníšske pokánie. Ďalšou črtou tarifného pokánia v 6. a 7. storočí je systém odpustkov. Kajúce tarify väčšinou predstavovali pôstne skutky.¹⁶²

3.1.1 Penitenciálne knihy - Libri paenitentiales

Kajúce knihy boli spisy rôznej veľkosti obsahujúce zoznamy hriechov, z ktorých každému bola priradená tzv. sadzba odpustenia. Bola často doplnená sadzbami odpustenia, ktoré boli často doplnené zoznamami zmiernenia alebo vykúpenia. Treba ich odlišovať od zoznamov hriechov vyhradených alebo nevyhradených. Tak isto sa netýkajú kajúcich kánonov vyhlásených koncilmi, netýkajú sa ani zoznamov odškodnení a pokút na civilnom fóre vo veciach zločinov alebo priestupkov. Tak isto neskorší spis *Summae confessorum* nepredstavuje kajúcu knihu. Je to len príručka, ktorá usmerňuje a učí spovedníkov ako majú prijímať kajúcnikov, aké majú byť ich dispozície a na ktoré kapitoly sa majú pýtať. Kajúce knihy sú určené výlučne spovedníkom, ktorým slúžia ako návod na udelenie sadzieb za hriechy v súkromnom pokání.¹⁶³

V Anglicku bola známa penitenciálna kniha canterburského arcibiskupa *Teodora*. Doplňoval ju *Béda Ctihodný a Egbert z Yorku*. Vo Francúzsku sa preslávila penitenciálna kniha pripisovaná *sv. Kolumbánovi*.¹⁶⁴

Zachovali sa desiatky penitenciálov z rôznych dôb od 7. - 8. storočia až po dobu vrcholného stredoveku. Tie najstaršie z nich sú anonymné ale sú aj také, ktoré boli dodatočne pripísané významným cirkevným autoritám, ako boli už spomínaný Theodor z Tarsu a Egbert, Béda Venerabilis (Ctihodný) a iné osobnosti.

3.1.1.1 Finiánov penitenciál

Podľa historika Cyrille Vogel je najstaršou penitenciálnou knihou tzv. Finiánov penitenciál (cca. 525-550) podľa sv. Finiána z Clonard. Narodil sa v Írsku. Bol žiakom sv. Cadoca a Gildasa vo Walese. Založil kláštor v Clonarde, kde sa stal opátom. V tomto jeho kláštore študovali aj dvanáski írski svätci nazývaní ako apoštoli Írska.

Jedným z jeho žiakov bol sv. Kolumbán, bol inšpirovaný *sv. Finiánom* aby v neskoršom živote prispel novou brožúrov do série penitenciálov. Podľa neho je aj názov tzv. ***Kolumbánov penitenciál***. Zoznam hriechov, zadosťučinení a príslušných rád pre penitenta je vo Finiánovom penitenciáli prezentovaný 53 jednotlivými článkami.

¹⁶² VOGEL Cyrille, *Les libri paenitentiales*, In: Revue Théologique de Louvain Année 10-3,1979, s. 367.

¹⁶³ VOGEL Cyrille, *Les libri paenitentiales*, s. 367.

¹⁶⁴ Porov. ŠPIRKO Jozef, *Cirkevné dejiny*, s. 308.

V 3 článku sa píše: „*Ak niekto zmyšľal zle a zamýšľal to aj urobiť, ale zlyhala mu príležitosť, je to ten istý hriech, ale nie ten istý trest: ak napríklad zamýšľal smilstvo alebo vraždu, ale skutkom úmysel nedokončil, určite zhrešil vo svojom srdci, ale ak rýchlo spraví pokánie, dá sa mu pomôcť. Toto jeho pokánie sa bude pol roka s prídavkom a celý rok zdržiavať vína aj mäsa.*“¹⁶⁵

Článok 6 a 7 hovorí: „*Ak sa niektorý z Božích duchovných alebo služobníkov poháda, musí týždeň konať pokánie s chlebom a vodou a hľadať odpustenie u Boha a u blízkeho a to s plným vyznaním a pokorou. Jedine tak môže byť zmierený s Bohom a s blížnym. Ale ak je laik, bude robiť pokánie týždeň, pretože je to človek z tohto sveta a jeho vina je ľahšia v tomto svete a jeho odmena je menšia vo svete, ktorý príde.*“¹⁶⁶

Článok 46 hovorí: „*Radíme a nabádame, aby v manželstve bola zdržanlivosť, pretože manželstvo bez zdržanlivosti nie je dovolené, ale hriech a [manželstvo] je povolené Božou autoritou nie zo žiadostivosti, ale kvôli deťom, ako je to napísané: "A dvaja budú v jednom tele," (1Kor 7, 5) teda v jednote tela pre pokolenie detí, nie pre žiadostivosť tela. Manželia sa teda musia po dohode na určitý čas vzájomne zdržať počas troch štyridsaťdňových období v každom jednotlivom roku, aby mali čas na modlitbu za spásu svojej duše; a v nedeľu večer resp. sobotu večer budú vzájomne abstinovať a po tom, čo žena otehotnie, nebude s ňou mať styk, kým neporodí svoje dieťa, a na tento účel sa opäť spoja, ako hovorí apoštol. Ale ak splnia tento pokyn, potom sú hodní tela Kristovho, keďže dobrými skutkami naplňajú manželstvo, to znamená almužnou a plnením Božích príkazov. A tak vyhánaním svojich chýb, v budúcom živote budú kraľovať s Kristom, so svätým Abrahámom, Izákom, Jakubom, Jóbom, Noachom, všetkými svätými; a tam jako hovorí Spasiteľ dostanú tridsaťnásobné ovocie.*“¹⁶⁷

¹⁶⁵ „*If anyone has thought evil and intended to do it, but oppor tunity has failed him, it is the same sin but not the same penalty: for example, if he intended fornication or murder, since the deedt dict not complete the intention he has, to be sure, sinned in his heart, but if he quickly does penance, he can be helped. This penance of his is half a year on an allowance, and he shall abstain from wine and meats for a whole year.*“ McNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance. The Penitential of Finnian Art. 3* Columbia Univerzity Press New York, 1990, s. 88.

¹⁶⁶ „*If anyone has started a quarrel and plotted in his heart to strike or kill his neighbor, if [the offender] is a cleric, he shall do penance for half a year with an allowance of bread and water and for a whole year abstain from wine and meats, and thus he will be reconciled to the altar.*“ Art.7. „*But if he is a layman, he shall do penance for a week, since he is a man of this world and his guilt is lighter in this world and his reward less in the world to come.*“ McNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance. The Penitential of Finnian. Art. 6*, Columbia Univerzity Press New York, 1990, s. 88.

¹⁶⁷ „*We advise and exhort that there be continence in marriage, since marriage without continence is not lawful, but sin, and [mar- riage] is permitted by the authority of God not for lust but for the sake of children, as it is written, "And the two shall be in one flesh,"² that is, in unity of the flesh for the generation of children, not for the lustful concupiscence of the flesh. Married people, then, must mu- tually abstain during three forty-day periods in each single year, by consent for a time,*“ that they may be able to have time for prayer for the

3.1.1.2 Kolumbánov penitenciál

Je veľmi podobný s penitenciálom *sv. Finiána z Írska*, ktorý bol sv. Kolumbánovi učiteľom.

Jedná sa o keltskú knihu (cca z r. 600), ktorá je prispôbená franskému prostrediu. Celkový počet jeho článkov je 42. V prvej časti A tejto knihy 12 článkov pojednáva o hriechoch mníchov, v druhej časti B pojednáva 30 článkov o hriechoch klerikov a laikov. Rôzne chyby by sa podľa neho mali liečiť liekom rôzneho pokánia. „*Preto, milovaní bratia, svätí otcovia učili, aby sme sa spovedali, kedykoľvek to bude vhodné, zo všetkých previnení, a to nielen z ťažkých previnení, ale aj z drobných nedbalostí, pretože spoveď a pokánie nás zachraňujú od smrti.*“¹⁶⁸

3.1.1.3 Teodorov penitenciál.

O absencii akéhokoľvek oficiálneho pokánia v spomenutých ostrovných regiónoch, máme zachované formálne svedectvo Penitenciálu, ktorý nazývame *Teodorov Penitenciál* (z r. 690), adresovaný všetkým katolíkom Anglicka. Píše sa v ňom: „*V tejto provincii nie je verejne zavedené zmierenie z toho dôvodu, že neexistuje ani verejné pokánie.*“¹⁶⁹

Dôležitosť tohto diela vychádza od Theodora z Tarzu, arcibiskupa z Canterbury 668-90. Zaraďujeme ho k penitenciálom anglosaskej cirkvi. Jedná sa o najoriginálnejšiu a najcennejšiu časť Wasserschlebenovej eseje o histórii penitenciálov. Wasserschleben ako nemecký právny historik sa zaoberal najmä kanonickým právom stredoveku. O tradícii Theodorovho autorstva penitenciálu svedčia početné odkazy autorov 8.-10. storočia. V jednom rukopise tohto diela sa uvádza, že Theodor „*s úžasnou úvahou uviedol v knihe rozsudky hriešnikov a definoval počet rokov, počas ktorých treba konať pokánie za každý*

salvation of their souls; and on Sunday night or Saturday night they shall mutually abstain, and after the wife has conceived he shall not have intercourse with her until she has borne her child, and they shall come together again for this purpose, as saith the Apostle." But if they shall fulfill this instruction, then they are worthy of the body of Christ, as by good works they fulfill matrimony, that is, with alms and by fulfilling the commands of God and expelling their faults, and in the life to come they shall reign with Christ, with holy Abraham, Isaac, Jacob, Job, Noah, all the saints; and there they shall receive the thirtyfold fruit which as the Savior relates“ MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance. The Penitential of Finnian. Art. 46*, New York: Columbia University Press 1990, s. 96.

¹⁶⁸ „*Diverse faults ought to be healed by the medicine of a diverse penance. Therefore beloved brethren, it has been appointed by the holy fathers, beloved brethren, that we should make confession whenever it shall be convenient, of all offenses, not only capital offenses, but also minor negligences since confession and penance deliver us from death.*“ MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance*, s. 81, s. 258.

¹⁶⁹ „*Reconciliation is not publicly established in this province, for the reason that there is no public penance either.*“ (P.4) MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance. Record of Western Civilization Series. The Penitential of Theodore. Book one. XIII. Of Reconciliation*, New York: Columbia University Press 1990, s. 195.

hriech.“ Sotva však môže mať neskorší pôvod ako Liber pontificalis, pretože sa nachádza aj v histórii Longobardov od Pavla Diakona napísanej napísanej okolo roku 790. O pol roka neskôr Raban Maurus aspoň dvakrát citoval kajúce kánony Theodora a nazval ich pojmom *ústavy a kapituly*. Franský kronikár Regino z Prümu Theodorovo pokánie predpisuje ako jedno z dvoch, z ktorých si možno vybrať. Theodorov penitenciál označuje ako za autoritu a bol citovaný už v írskych kajúcich spisoch na konci siedmeho storočia. Dielo Theodorovho penitenciálu bolo pripravené osobami, ktoré boli oboznámené s waleskými a írskymi penitenciálnymi dokumentmi.

Theodorov penitenciál pozostáva z dvoch kníh pričom prvá má 15 a druhá 14 kapitol. Vzhľadom na rozsiahlosť textov je možné uviesť napr. z prvej knihy kapitolu XIII *Of Reconciliation*, v ktorej sa v druhom a treťom článku hovorí: „*Zmierenie kajúcnikov pri Večeri Pánovej sa deje len prostredníctvom biskupov. Ak je to pre biskupa ťažké, môže v prípade potreby udeliť právomoc presbyterovi aby to vykonal.*“¹⁷⁰

3.1.1.4 Ostatné penitenciálne knihy – stručné zhrnutie

V ďalších storočiach boli napísané aj ďalšie penitenciále, ktorých autorstvo prináleží slávnym cirkevným činiteľom – takým je napríklad *Corrector vocatur et Medicus* od wormskeho biskupa Burcharda zo začiatku 11. storočia.

Jedná sa o latinský zborník cirkevne kanonických predpisov, ktorý je 19. knihou Dekréty biskupa a cirkevného právnika Burcharda z Wormsu. „Corrector“ Burcharda z Wormsu mal teda aj iný názov „Medicus“. Princíp antickej medicíny „protivné sa lieči protivným“ (contraria contrariis sanantur) – sa dôsledne aplikovalo aj na hriešnika: pýchu treba premáhať pokorou, žižnosť liečiť almužnou, záhalku pracovitosťou, utáranosť sa trestá záväzkom mlčania, cudzoložstvo zdržanlivosťou, obžerstvo a opilstvo pôstom. Hriešnosť sa tu chápe ako „choroba“ ako niečo čo prepadlo dušu „vonkajška.“¹⁷¹

Čo sa týka iných prekladov, zachoval sa aj preklad jedného z anglosaských traktátov *Paenitentiale Egberdi*. Z vulgárnej latinčiny bol preložený do angličtiny vraj preto, aby bol zrozumiteľný nielen spovedníkom ale aj nevzdelaným veriacim. Autori týchto diel vychádzali

¹⁷⁰ „The reconciliation of the penitents in the Lord's Supper is by the bishops only-and the penance is ended. If it is difficult for the bishop, he can, for the sake of necessity, confer authority on a presbyter, to perform this.“(P.2-3) MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance. The Penitential of Theodore*. Columbia University Press New York 1990, s.195.

¹⁷¹ GUREVIČ Aron, *Nebe Peklo Svět*, Jinočany: H&H 1996, s. 68.

z vedomia o nevyhnutelnosti konfliktu medzi homo naturalis a homo Christianus, t.j. človekom akým mal byť podľa kresťanského učenia.¹⁷²

Za zmienku stojí, že spomínaný Biskup Burchard z Wormsu napísal aj zbierku textov *Dekretum*, ktoré sa stali neskôr autoritou v otázkach dogmy a disciplíny, boli stavebným kameňom na ceste k súboru *Corpus iuris canonici*.¹⁷³

Vyskytli sa aj také situácie, že cirkevné koncily v istý čas odsudzovali také penitenciále, ktorých chyby boli zjavné a ich autori boli neznalí a nevzdelaní. Takéto knihy boli označované ako „*libri qui contra canonicam auctoritatem scripti sunt*“. Koncily nariad'ovali biskupom takéto knihy s'ahovať z obehu.¹⁷⁴ Môžeme aj povedať, že ranostredoveké sadzobníky hriechov „*mali na zreteli viac hriech ako hriešnika*“, a viac od neho „*požadovali splnenie skutkov pokánia než duševnú skrúšenosť*“. ¹⁷⁵ Príkladom tohto tvrdenia je aj prípad, keď si hriešnik najal človeka, ktorý sa mal postiť namiesto neho. Takýto náhradník sa nazýval „*iustus*“.

Penitenciál biskupa Halitgara z Cambrai (r. 830) dovoľil osobám, ktoré neboli schopné sa postiť a mali na to prostriedky aby sa vykúpili. Bohatí namiesto pôstu tak zaplatili po 20 soldech za 7 týždňov pokánia, a tí ktorí nemali dostatok peňazí zaplatili po 10 soldoch a veľmi chudobní po 3 soldoch.¹⁷⁶ U autorov týchto penitenciálov skutok a pokuta sú v centre pozornosti, ale osobnosť penitenta ustupuje do pozadia pred rituálom a procedúrou.

Mnohé penitenciále boli v 5. storočí vypracované podľa schémy *Jána Kassiana* a v 6. storočí boli prehliadnuté *Gregorom Veľkým*.¹⁷⁷

Čo sa týkalo ďalších penitenciálov, v praxi to vypadalo tak, že kajúcnik išiel za svojim kňazom, ktorému podrobne vyznal svoje hriechy. Kňaz potom pomocou kajúcnickej resp. penitenciálnej knihy uložil penitentovi tzv. kajúcnickej sadzby – tarify resp. pokuty a to podľa vyznávaných hriechov. Odtiaľ pochádza názov tarifné pokánie. Tieto sadzby nepredstavovali kúpu odpustenia, ale boli trestom, aby potom mohol byť kajúcnik znova prijatý do cirkevného spoločenstva.

Historický základ tohto systému bol ovplyvnený germánskym právom *Wehrgeld* (pokuta alebo odškodnenie), podľa ktorého každý hriešnik si vyžaduje aj svoje zadost'učinenie.¹⁷⁸

¹⁷² Porov. GUREVIČ Aron, *Nebe Peklo Svět*, s. 61-63.

¹⁷³ LE GOFF Jacques, *Zrození očistce*, s. 110.

¹⁷⁴ GUREVIČ Aron, *Nebe Peklo Svět*. Jinočany: H&H, 1996, s. 61.

¹⁷⁵ LE GOFF Jacques, *Zrození očistce*, s. 169.

¹⁷⁶ Porov. GUREVIČ Aron. *Nebe Peklo Svět*, s. 67.

¹⁷⁷ Porov. GUREVIČ Aron. *Nebe Peklo Svět*, s. 70.

¹⁷⁸ Porov. RODRÍGUEZ Fernández Pedro, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 191.

Kajúce knihy stanovili, ktoré sú hriechne skutky a postupy na získanie odpustenia, a to všetko podľa nie veľmi jasnej hierarchie, v ktorej ešte nemožno nájsť rozdelenie na ťažký a ľahký hriech. V kajúcnych knihách aj v kanonických zbierkach sa stanovoval trest úmerný závažnosti hriechu: pokánie bolo kvantifikované.

Zároveň treba spomenúť, že cirkevné tresty, ktoré sa ukladali za každý konkrétny hriech, nezahŕňali fyzické tresty ani odňatie slobody, ale "... zákazy jedla ... a zavedenie diéty..."¹⁷⁹ Stredoveká spoločnosť totiž považovala obžerstvo za formu žiadostivosti, na druhej strane jednou z najrozšírenejších asketických praktík bola zdržanlivosť od jedla. Preto je zrejmý význam trestu založeného na pôste na očistenie od hriechov, ku ktorému mohli prispieť aj iné asketické praktiky, ako napríklad bdenie a sexuálna zdržanlivosť.¹⁸⁰

Pokánie však bolo teraz vo všeobecnosti úplne súkromné v tom zmysle, že bolo oddelené od zhromaždenej cirkvi. Neexistovala žiadna verejná exomologéza a cirkev o tejto záležitosti nevedela; a ak sa niekedy stalo, že pokánie zahŕňalo exkomunikáciu, zmierenie sa udeľovalo súkromne počas disciplinárneho obdobia alebo na jeho konci.¹⁸¹ Všetky fázy procesu, v ktorom veriaci získavali rozhrešenie za svoje hriechy, boli súkromné a tajné prebiehali medzi nimi a ich spovedníkom, ktorým mohol byť kňaz, a nie nevyhnutne biskup, ako to bolo predtým. Spoved'¹⁸² musela byť spontánna a mohla byť vykonaná kedykoľvek to bolo potrebné.¹⁸³

Spovedník mohol hriešnikovi predložiť dotazník ako pomôcku pri spovedi. Po skončení spovede dostal hriešnik pokánie, ktoré musel splniť.

¹⁷⁹ NEYRA Andrea Vanina, *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieval*. s. 4.

¹⁸⁰ WALKER Bynum Caroline, *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*. Representation 11. the University of California 1985, s. 7.

¹⁸¹ „Penance was, however, now in general wholly private in the sense of being dissociated from the assembled church. There was no public exomologesis and no corporate knowledge of the matter on the part of the congregation; and if, as was sometimes the case, the penance involved excommunication, reconciliation was privately accorded during, or at the close of, the period of discipline.” MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance*, New York: Columbia Univerzity Press 1990, s. 29.

¹⁸² Spoved' začala byť považovaná za právny úkon, ktorý nie je spojený len s náboženskou praxou. "Spoved' predstavovala nielen duchovné a osobné poradenstvo, ale bola aj kvázi právnym aktom: kajúcnik sa priznal k svojim previneniam spovedníkov, ktorý posúdil ich závažnosť a na základe znalosti okolností (v prípade potreby rozšírenej o ďalšie otázky kajúcnika) vyniesol rozsudok v podobe predpísaného režimu pokánia. Pokánie podobne ako trestný rozsudok zahŕňalo odčinenie minulých krívd a zmenu správania. BRUNDAGE, J. A. - *La ley, el sexo y la sociedad cristiana en la Europa medieval*. (Sección de obras de Política y Derecho), México: Fondo de Cultura Económica, 2000, s. 172-173.

¹⁸³ S malou zdvorilosťou voči cirkevným otcom presadzujú zásadu, že pokánie sa môže konať vždy, keď je potrebné ľutovať hriechy. Pokánie kajúcnikov je k dispozícii tak často, ako sa oň žiada. Je určené ako zvykovo opakovaná prax všetkých veriacich, nie ako útočisko kajúcnikov, ktorí sa výnimočne previnili." MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance*, s. 29.

Pojem rozhrešenie nahrádza v novej kajúcej disciplíne termín zmierenia starej formy pokánia.¹⁸⁴

Cirkev tak potvrdzuje svoju úlohu prostredníka - Božieho zástupcu v pozemskom svete - a vychovávateľa zároveň.

V dôsledku rozšírenia *írskych penitenciálov* v kontinentálnej Európe Cyrille Vogel spomína existenciu penitenciálnej dichotómie, ktorá znamenala odsunutie verejného trestu na skutočne vážne previnenia a / alebo tie, ktoré sa týkali verejnosti a škandálu, zatiaľ čo v ostatných prípadoch malo byť pokánie tajné. Táto dichotómia je spôsobená tým, že reakcia v cirkevných kruhoch na kontinente nebola vždy priaznivá voči novým formám pokánia.

Tarifné pokánie je priamym predchodcom sviatosťného pokánia a dodnes sa používa v latinskej cirkvi. Nemalo by sa však identifikovať s našou sviatosťou zmierenia. Príliš veľa rozdielov oddeľuje tieto dva systémy, aby ich bolo možné porovnať. Ak tarifné pokánie porovnáme s našou praxou dospejeme k záveru, že kajúce knihy sa lámú so základnou podmienkou starovekého resp. antického pokánia, a to s neopakovateľnosťou.

Už v 6. storočí sa hriešnik mohol uchýliť k tarifnému pokániu toľkokrát, koľkokrát zhrešil.

Každý mal k nemu prístup, klerici aj laici. Už to nebola otázka osobitného rádu kajúcnikov, ani to nebol počet zákazov, ktoré s ich značkou poukazovali a označovali hriešnika, a to aj po tom, čo "znovu" vstúpil do milosti s Bohom.

V tarifnej disciplíne však až na výnimky (choroba, dĺžka cesty, nepochopenie alebo hrubosť hriešnika), rozhrešenie nastáva až po odpustení, a to je dlhé, bolestivé a starostlivo vypočítané. Hriešnik, podľa sadzby najviac pre neho "výhodnej" ľahko sa priznáva od jedného hriechu k druhému. Okrem toho obvinenie z viny nemá rovnaký význam ako v súčasnej praxi. V tarifnom systéme bola spoveď nevyhnutným prostriedkom ku stanoveniu sadzby resp. tarify za spáchaný hriech. Je známe, že teraz spoveď sumarizuje kajúcný proces, za to, čo pripadá kajúcnikovi. Hovoríme tu zrejme len o kajúcej inštitúcii, nie o vnútornej konverzii, bez ktorej by nemohol byť žiaden kajúcný proces účinný.¹⁸⁵

V zmysle starovekej myšlienky tzv. namáhavého pokánia za ťažké hriechy spáchané po krste sa toto zadosťučinenie chápalo ako liek a ako liek aj kajúcnikovi slúžilo. Tento spôsob pokánia bol neskôr poškodený rôznymi zvyklosťami: komutácia alebo zmiernenie, náhrada alebo odpustenie trestov, omše, almužny alebo odškodnenie prostredníctvom iných ľudí.

¹⁸⁴ El término absolución reemplaza en la nueva disciplina penitencial al de reconciliación de la forma antigua de penitencia. Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 21.

¹⁸⁵ Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 22-23.

Pokánie ako také bolo stále dlhé a ťažké, týkalo sa predovšetkým pôstu, telesných sebadisciplín, pútí, vstupu do rehoľe, zrieknutí sa manželských práv, vyhnanstvo atď.¹⁸⁶

Hlavnými charakteristikami tarifného pokánia sú: opakovateľnosť, súkromný charakter kajúceho systému, služba kňaza (pater confessionum, animae carus) a právno-morálny charakter rozsudku a sadziieb. V tej dobe sa ešte nerozlišovalo medzi zločinom a hriechom.

V tarifkovanom pokání základné prvky kanonického pokánia sú stále prítomné, aj keď sa skrátil čas odčinenia viny. Význam zadosťučinenia, ktorý zdôrazňovalo kanonické pokánie, sa znížil. Takto sa začína cesta k centralizácii penitenciárneho systému v obvinení a rozhrešení na úkor dôležitosti zadosťučinenia, ktoré bolo zdôraznené v kanonickom pokání.

Výhody tarifného pokánia boli zrejmé, pretože ho mohli vykonávať laici aj klerici; bolo možné ho opakovať; a jeho súkromná oslava bola veľmi vhodná. Spoločný charakter pokánia začal upadať.

Nebezpečenstvo tarifného pokánia bolo rovnako zjavné, pretože kňazi začali prijímať peniaze na vykúpenie kajúcnych poplatkov za omše a pôsty, alebo tieto poplatky nevhodne nahrádzali nesprávnym spôsobom alebo ich neprimerane znižovali, dokonca umožňovali ich vyplácanie v hotovosti. Kňazi dokonca umožnili ľuďom platiť poplatky, ktoré im boli uložené. Dovolili im tiež aby platili poplatky, ktoré boli uvalené na ostatných. Tým sa zdôrazňoval súdny charakter pokánia a presadzovala sa skôr právna perspektíva pokánia než morálna premena jednotlivcov a radostná skúsenosť Božieho odpustenia.¹⁸⁷

Odpustenie alebo zmiernenie trestu za hriechy otvorilo prvé porušenie systému sadziieb. Slová sa stali ekvivalentom nahradenia dlhých období pôstu s patričnými úkonmi. Tieto úkony boli už menej dlhé alebo menej tvrdé pre hriešnika, neboli moc prísne. Boli to úklony a recitácie žalmov, vigílie, almužny a pokuty, mesiace pôstu, alebo to boli aj práce tretej strany.

Celkove o tarifách resp. o sadzbách za hriechy možno povedať, že niektoré boli dlhé, iné kratšie. Boli aj prípady, že sadzba za hriech predstavovala dĺžku celého života.

Napr. Penitenciál Teodora (r. 690-740 cca.) ukladá:¹⁸⁸ za smilstvo 4 roky pôstu; za smilnú túžbu 40 dní, za vraždu v boji 10 rokov; za falošnú prísahu 11 rokov pôstu; to znamená, že celková sadzba pre toho, kto je vinný z týchto priestupkov je 25 rokov kajúceho pôstu.

¹⁸⁶ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 191.

¹⁸⁷ Porov. RODRÍGUEZ Pedro Fernández, O.P., *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*, s. 192.

¹⁸⁸ Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 27.

Penitenciál Kolumbána, typ A (r. 612-615 cca.) ukladá: 1 rok pôstu pre hriešnika, ktorý sa previnil autoerotickým činom; za urážku 40 dní, za nečistú túžbu 6 mesiacov; t. j. celkovo približne dva roky na jedno priznanie.

Je zrejmé, že tieto sadzby nemožno uplatňovať doslovne. Preto väčšina penitenciálov obsahuje v prílohe alebo ako prológ zoznamy ekvivalentov alebo komutácií, a to od samého začiatku. Hriešnik mohol napr. "vykúpiť" rok pôstu náhradnými skutkami: 12-krát 3 dni nepretržitého pôstu alebo recitáciou troch žaltárov a 3000 úderov bičom (consiglio di S. Pier Damiani – rada sv. Damiána) alebo nespočetnými úklonami.

Človek vidí ešte zvláštnejšie praktiky: stráviť niekoľko dní pri hrobe zosnulého svätca, bez pitia a jedla, spievanie žalmov a pod. V citovaných ekvivalentoch ide vždy o jedno umŕtvenie nahradené iným. Existujú však aj iné formy komutácií, pri ktorých kajúcnie odčinenie stráca akýkoľvek morálny alebo náboženský význam. Teraz sú tieto komutácie najviac odporúčané našimi direktóriami pre spovedníkov. Tu sú podrobnosti: Predovšetkým "vykúpenia" v podobe čísel: teda, napríklad 3 roky pôstu sú vykúpené 60 zlatými peniazmi, alebo s platbou ceny za sluhu alebo slúžku. Vykúpenie vo forme omší, ktoré hriešnik slávil: rok pôstu je vykúpený 30 omšami; 7 alebo 12 dní pôstu s jednou omšou. A aby to nikto neprehliadol, kajúcnici majú uviesť sadzby, ktoré sa majú platiť za každú omšu. V skutočnosti, aby bolo možné uhradiť omše, ktoré kajúcnici potrebovali, bolo potrebné mnoho kňazov. Nedostatočný počet duchovných inšpiroval rehoľníkov aby sa stali kňazmi. Každý kňaz mohol podľa vtedajších smerníc sláviť len 7 svojich vlastných sv. omší denne.

Podľa *Penitenciálu z Vienne* na žiadosť kajúcnikov mohol kňaz odslúžiť toľko, koľko omší bolo potrebné - dokonca aj viac ako 20 omší denne. Kajúca omša za odčinenie hriechov sa tak stávala zdrojom zisku pre spovedníka, najmä pre mníchov a ich kláštory.

Hriešnici, ktorí boli bohatí mali ešte jednu možnosť zmierenia: svoje hriechy mohli odčiniť prostredníctvom tretej strany. Hovorí o tom Penitenciál Teodora (830-847 cca.):¹⁸⁹ „Kto nepozná žalmy, alebo kto nevie bdiieť, alebo robiť poklony, alebo stáť s rukami na kríži, alebo sa nevie pokloniť na zem, nech si vyberie iného, ktorý to bude robiť namiesto neho, pretože je napísané: „Jeden bude niesť bremeno toho druhého.“ (Gal 6,2)

Tak napríklad pod autoritou kráľa Edgara (okolo r. 967) boli zverejnené kánony určujúce možnosti odčinenia hriechov. Jednalo sa o tzv. odprosujúcu náhradu, a to v prípade komplikovaných sadzieb. Tieto náhradné sadzby resp. kajúce výpočty ako nahradiť komplikované odčinenie za hriechy využívali bohatí ľudia. Máme tu napríklad bohatého

¹⁸⁹ VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*. s. 25.

človeka, ktorý dlhuje 7 rokov. Pokánie realliyuje tak, že zaplatí 12 mužov, ktorí sa budú postiť v jeho mene po dobu troch dní. Potom to bude trvať 7 krát u 120 mužov, ktorí urobia to isté. Keď to spočítame, v priebehu 3 dní je 7 rokov pôstu odčinených. V skutočnosti 7 rokov = 2556 dní = (12-krát 3) + (120-krát 7-krát 3) A náš text dodáva: "Takáto je komutácia, čo si môže dovoliť človek bohatý na majetok a priateľov. Chudobný človek nemôže urobiť to isté a bude si to musieť odčiniť sám. A to je takisto správne, veď je napísané: "Každý nech si nesie svoje bremeno" (Gal 6,5) (Canones sub Edgardo rege, c. 11)". Spomenutý príkladsa stal v Anglicku historickou realitou.¹⁹⁰ Ak ale stačilo dať peniaze, nech bolo kajúce zadosťučinenie akokoľvek ťažké, potom hrou na komutácie bol prakticky odstránený zmysel odčinenia hriechu.¹⁹¹

Vďaka možnosti odčiniť hriechy aj pomocou ekvivalentov mohli byť použité peniaze alebo ako sme už v kapitole spomenuli, odčinenie hriechu mohli vykonať aj iné osoby, ktoré nahradili kajúcnika. Tieto možné náhrady penitenciálu začali byť aj ostro kritizované. Prvá kritika poukazovala na novosť a nedostatok autority a druhá kritika poukazovala na rozkladný účinok, ktorý spôsobovali komutácie v peniazoch. Podľa autorov J. T. McNeill a H. M. Gamer nie všetky kajúce knihy obsahovali ekvivalentné náhrady. Cyrille Vogel sa na druhej strane domnieva, že väčšina z nich komutácie zahrnula do prológu alebo dodatku.¹⁹² Toto je prípad biskupa Burcharda, ktorý tieto náhrady predpisuje na začiatku 11. kapitoly svojho *Corrector vocatur et Medicus*, v ktorej radí nezúfať nad tými, ktorí nemôžu splniť pokánie, pretože existujú aj iné možné spôsoby. Napríklad v kapitole 11 sú uvedené niektoré metódy: „V deň, keď sa bude musieť postiť o chlebe a vode, nech v kostole na kolenách odspieva 50 žalmov.“¹⁹³ Treba dodať, že ďalším pravdepodobným dôvodom úspechu ostrovnej kajúcej disciplíny bola skutočnosť, že veriacim sprístupnila spoveď a pokánie.

Jedným z výdobytkov nového penitenciárneho systému bolo, že svetské zákony uznávali autoritu cirkevných trestov za priestupky, čím sa dopĺňali cirkevné a svetské zákony.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 25.

¹⁹¹ Porov. VOGEL L Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 26.

¹⁹² Porov. VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, s. 30.

¹⁹³ BUCHARD von WORMS, *Decretum*. In: *Patrologiae Latinae*, Tomus CXL, Petit-Montrouge: Migne Editorem, „Pro uno die quem in pane et aqua jejunare debet, L psalmos genibus flexis en Ecclesia, si fieri potest, decantet.“ 1853, s. 981.

¹⁹⁴ Porov. MCNEILL John Thomas and GAMER Helena Margaret, *Early Irish Penitential Documents. Medieval Handbooks of Penance*, s. 37.

4 Karolínske pokánie

4.1 Historické pozadie

Dejiny západného kresťanstva sa približne zhodujú s dejinami franskej cirkvi od polovice ôsmeho do konca deviateho storočia. Pipin, ktorý sa stal kráľom v roku 751 pred svojou smrťou rozdelil ríšu medzi svojich synov Karlomana (751-771) a Karola (742-814).

4.1.1 Vláda Karola Veľkého

Karlomanova smrť v roku 771 vyriešila vznikajúce napätie v ríši a urobila z Karola Veľkého na 43 rokov jediného vládcu Franskej ríše. Podmanil si veľké časti bývalej Rímskej ríše. Svoju vládu nebol schopný rozšíriť na Britské ostrovy a kresťanské Španielsko. Cirkevné štruktúry, ktoré vytvoril Karol Veľký a jeho nástupcovia mali dlho prežiť svojich tvorcov. Kresťanský svet siahal až po Labe, niekedy dokonca až do škandinávskych krajín. Politická vláda a náboženské vedenie boli úzko prepojené. Niekedy sa vládca snažil ovplyvňovať cirkev, inokedy biskupi zasahovali do štátnych záležitostí. Pápeži, ktorí korunovali cisárov už od roku 800 mohli opäť získať určitú slobodu konania až v druhej polovici 9. storočia.¹⁹⁵

Karol Veľký na franfurktskej synode roku 794 bol nazvaný ako „rex et sacerdos“. Svoje kraľovanie pokladal za božie vyvolenie. Istý kňaz mu napísal: „*Pamätaj na povinnosť, že máš chrániť a viesť členov cirkvi, pretože sa budeš za to zodpovedať pri poslednom súde pred Bohom.*“¹⁹⁶

V roku 795 v liste pápežovi Levovi III. Karol Veľký jasne opísal svoje miesto pri riadení cirkvi, rozdeliac si úlohy s pápežom. „*Je mojou povinnosťou, s Božou pomocou brániť Kristovu cirkev so zbraňou v ruke na každom mieste, a to navonok pred útokmi pohanov a pustošením nevercov a vo vnútri ju zveľad'ovať šírením katolíckej viery. Vám, Svätý Otče, prislúcha dvíhať ruky k Bohu spolu s Mojžišom a svojimi modlitbami pomáhať úspechu našich zbraní.*“¹⁹⁷

¹⁹⁵ Porov. DAGRON Gilbert, RICHÉ Pierre und VAUCHEZ André. *Bischöfe, Monche und Kaiser (642-1054)*. Die Geschichte des Christentums, Freiburg – Basel – Wien: Herder 1994, s. 761.

¹⁹⁶ OLEXÁK Peter, *Stručná história vzťahov cirkvi a štátu*. Society for Human Studies, 2022, s. 102.

¹⁹⁷ Monumenta Germaniae Historica, Epistolae, 4, s. 135-138.

4.1.2 Admonitio generalis.

V čase Karolínskej éry Karolínski učenci boli inovatívni v mnohých oblastiach. Karolingiáni, ktorí pôsobili v občianskej a náboženskej oblasti zákonodarstva, tiež obohatili kanonické právo tým, že zhromažďovali množstvo rôznych zákonov v zbierkach.

Karol Veľký pri príležitosti svojho pobytu v Ríme dostal roku 774 zbierku kanonického práva s názvom *Dionysio – Hadriana*, resp. *Collectiones canonum Dionysianae*. Zbierka má význam pre rozvoj a tradíciu kanonického práva na Západe. Bola vytvorená pravdepodobne v mene Hadriána I. a prezentovaná Karolovi Veľkému.¹⁹⁸ Karol Veľký ju použil pre svoje tzv. *Admonitio generalis*, ktoré ako zbierka právnych predpisov bola ním vydaná v roku 789 a týkala sa vzdelávacej a cirkevnej reformy vo franskom kráľovstve. Na Štedrý deň roku 800 došlo k udalosti, ktorá mala zásadný význam pre priebeh európskych dejín: cisárska korunovácia Karola Veľkého pápežom Levom III. v bazilike sv. Petra počas slávnostnej sv. omše.¹⁹⁹ Počas cisárskeho zhromaždenia v roku 802 dal Karol Veľký verejne prečítať zo zbierky *Admonitio generalis* všetky kánony a pápežské dekréty nielen biskupom ale aj aj kňazom a diakonom.²⁰⁰

4.1.3 Zbožnosť laikov a potreba pokánia

Popri významnej úlohe klerikov a mníchov je dôležité nezabúdať na menšinu šľachtických laikov, ktorí v karolínskej dobe počnúc kráľmi chceli viesť skutočne rehoľný život. Boli to šľachtici, ako napríklad gróf Eccard z Maconu a Eberhard z Friuli, ktorí vo svojich testamentoch spomínali diela o duchovnosti a zbožnosti a o morálke, dokonca aj o teológii. Kaplnky boli od týchto velikánov vybavené liturgickými knihami, žaltármi a knihami hodín, ktoré ako druh breviára umožňovali šľachticom modliť sa za svoj úrad ako mnísi. Títo šľachtici, žijúci vo svete, ženatí a oddaní vojnovému remeslu, cítili sa v určitom zmysle menejcenní ako duchovenstvo a stáli pred otázkou ako by mohli dosiahnuť spásu vo svojej špecifickej situácii. Z tohoto dôvodu klerici a mnísi písali traktáty s radami ako žiť život. Boli to tzv. zrkadlá (*specula*). Tieto staré literárne žánre získali svoj obdiv a nový význam najprv u Britov a potom na kontinente. Tu môžeme ako príklad uviesť napr. Alkuinove listy anglosaskému kráľovi, ktoré boli akýmsi kniežacím zrkadlom v malom formáte. Vďaka tomuto laickému zrkadlu sa vedelo, čo sa od dokonalého šľachtica bude

¹⁹⁸ FUHRMANN Horst, *Das Papsttum und das kirchliche Leben im Frankenreich, in Nascita dell' Europa ed Europa Carolingia*. Spoleto, 1981, s. 206.

¹⁹⁹ HAGERMANN Dieter, *Karel Veliký Vládce Západu*. Mnichov: 2002, s. 154.

²⁰⁰ Porov. DAGRON Gilbert, RICHÉ Pierre und VAUCHEZ André, *Bischöfe, Mönche und Kaiser (642-1054), Die Geschichte des Christentums*. s. 762.

vyžadovať: sila, spravodlivosť, lojalita kniežaťu, podpora chudobných, každodenná modlitba, pokánie a čítanie Biblie, pretože podľa Alcuina Biblia nebola vyhradená len pre duchovných. Šľachtici, ktorí neovládali latinčinu, hľadali prístup k náboženskej kultúre pomocou ľudovej literatúry vernej slovám *Otfrida von Weissenburga*, že franský jazyk je rovnako schopný spievať chvály Bohu ako latinčina.²⁰¹

4.1.4 Karol Veľký – ochranca cirkvi.

Veľkí vzdelanci počas vlády Karola Veľkého sa považovali väčšmi za kresťanov než za príslušníkov Franskej ríše. Anglosaský mních Alkuín (+804), inšpirátor kultúrnej politiky Karola Veľkého,²⁰² pôsobiaci na Karolovom dvore napísal: „*Kým v minulosti celú Európu plienili Góti a Huni ohňom a mečom, teraz vďaka Bohu, Európu osvetľujú chrámy jako hviezdy na nebi.*“ V ríši Karola Veľkého sa nachádzalo 180 biskupských sídel a 700 veľkých kláštorov.

Karolínska doba vďaka pôsobeniu cirkvi zasiahla do všetkých oblastí spoločnosti a života jednotlivcov. Zmraňujúcim nástrojom, ktorý napomáhal štátnej politike, bola povinná kázeň. Zaviedla sa aj povinná príprava na krst, ktorá trvala 40 dní. Karol Veľký bral túto prípravu vážne a sám kontroloval jej úroveň. V jednom svojom liste uviedol: „*Nariadili sme, aby bol každý riadne preskúšaný, či vie naspamäť Modlitbu Pána a Krédo. Mnohí nevedeli ani jednu formulu, preto sme im rozkázali, aby odišli.*“²⁰³

4.1.5 Pokánie v Saint Médard

V roku 830 došlo k napätiam medzi Ľudovítom I. Pobožným a jeho synmi. Roku 833 Ľudovít Pobožný vytiahol proti synom s veľkou armádou. Pápež v tom čase Gregor IV. v snahe zabrániť krviprelievaniu pohrozil exkomunikáciou. V noci pred bojom cisárovi vojaci prebehli na stranu jeho synov, takže ráno aj cisár peši a zahanbene prešiel do tábora svojho syna Lothara a nechal sa zatknúť. Táto udalosť vstúpila do dejín ako „Pole hanby“. Celé generácie rozprávali ako starý cisár Ľudovít I. oblečený v odznakoch svojej dôstojnosti vchádzal do chrámu v Saint-Médard (Soissons), keď prišiel pred oltár padol na zem a ako kajúcnik nahlas pred celým zhromaždením vyznal svoje hriechy. Po prečítaní tohoto vyznania cisár vyhlásil, že je ochotný podstúpiť akékoľvek pokánie, ktoré mu bolo uložené. Odopol si

²⁰¹ Porov. DAGRON Gilbert, RICHÉ Pierre und VAUCHEZ André, *Bischöfe, Mönche und Kaiser (642-1054), Die Geschichte des Christentums*. s. 764.

²⁰² LE GOFF Jacques, *Zrození očistce*. s. 107.

²⁰³ OLEXÁK Peter, *Stručná história vzťahov cirkvi a štátu*, s. 99–101.

opasok a zložil meč. Biskupi mu pomohli zložiť si cisársky odev a obliecť si kajúcu košeľu z vrecoviny. Cisár ležal na zemi pred oltárom ako kajúcnik, a keďže podľa ustanovenia synod bol verejným hriešnikom, už nikdy viac nemohol zastávať nijaký úrad.²⁰⁴ Ľudovít Pobožný, syn Karola Veľkého, po vzbure svojich troch starších synov sa teda roku 833 podrobil verejnemu pokániu. Toto pokánie sa rovnalo zosadeniu, pretože Ľudovít mal do konca života odčiniť svoje hriechy. Avšak už o pol roka neskôr sa opäť vrátil na trón. Holandská historička Mayke de Jong v tomto hodnotení Ľudovítovej vlády tvrdí, že jeho pokánie bolo výsledkom politického diskurzu a vtedajšej praxe, v ktorej zohrávala čoraz väčšiu úlohu zodpovednosť franského panovníka pred Bohom. Nech už boli ich debaty akokoľvek vášnivé, Ľudovít sa o túto morálnu výšku delil s cirkevnými a svetskými magnátmi. Prostredníctvom dôkladného opätovného čítania textov dobových autorov sa podľa historičky Make de Jong odhaľuje svet, v ktorom sa politický zločin definoval ako hriech a kráľovská autorita sa posilňovala pokáním.²⁰⁵

4.1.6 Penitenciálne knihy v Karolínskej ríši

Kajúce resp. Penitenciálne knihy sa šírili po západnej Európe od 6. do 13. storočia. Boli vytvorené v keltskej cirkvi, pričom proces súkromného pokánia vznikol v tejto cirkvi. Írski misionári potom tieto knihy preniesli do Anglicka a na európsky kontinent. V anglosaskej cirkvi sa šírili od 7. storočia a Karolínsku ríšu zasiahli od 8. storočia.

Kajúce knihy predstavovali základ pre pokánie a preto ich aj mnohí kňazi používali pri vysluhovaní súkromného pokánia. V týchto knihách bolo previnenie opísané krátkymi slovami, za ktorými nasleduje rovnako výstižné vyjadrenie pokánia. Tieto knihy sa na západoeurópskom kontinente používali od konca 8. storočia a podľa tzv. biskupských

²⁰⁴ Porov. AMANN Edmund, ARVALDI Girolamo, *Storia della Chiesa. L'epoca carolingia (757-888)*. Roma-Torino, 1983, s. 261-262.

²⁰⁵ *In 833 emperor Louis the Pious, Charlemagne's son, submitted to a public penance in the wake of a rebellion by his three elder sons. This penance amounted to a deposition, for Louis was to atone for his sins for the rest of his life. However, only half a year later, he was back on the throne again. In this evaluation of Louis' reign, Mayke de Jong argues that his penance was the outcome of a political discourse and practice in which the accountability of the Frankish ruler to God played an increasingly central role. However heated their debates, this was a moral high ground Louis shared with churchmen and secular magnates. Through a profound re-reading of texts by contemporary authors who reflected on legitimate authority in times of crisis, this book reveals a world in which political crime was defined as sin, and royal authority was enhanced by atonement.* JONG Make, *The Penitential State: Authority and Atonement in the Age of Louis the Pious, 814-840*. Cambridge University Press, 2009, s. 1. [Dostupné online z < <https://www.amazon.com/Penitential-State-Authority-Atonement-814-840/dp/0521881528>>. Citované 15. septembra 2023]

kapitulácií bol každý veriaci pred začiatkom pôstu povinný sa vyspovedať. Ako dátum sa často uvádza Popolcová streda.²⁰⁶

Podľa biskupa Teodulfa Orleánskeho (798-818) sa kňazský stav a jeho právomoc rozšírila aj na tajné trestné činy (*peccata criminalia*), ako je krivá prisaha, cudzoložstvo a vražda. Okrem toho doporučoval kňazom čítať penitenciálne knihy aj pre svoje vlastné poučenie, aby boli informovaní o všetkých hriechoch a čnostiach a mohli tak kázaním na túto tému chrániť svojich veriacich (subditi) pred nebezpečenstvom. V karolínskom období to boli práve vo farských kostoloch kňazi, ktorí mali od biskupa spovedné právo. Za proces verejného pokánia bol zodpovedný výlučne biskup.²⁰⁷

V karolínskom období môžeme zaznamenať rozmach zachovaných kajúcnych resp. penitenciálnych rukopisov, čo súviselo so všeobecným nárastom knižnej produkcie v tejto dobe. Súviselo to však aj s osobitnou pozornosťou, ktorú Karolínci venovali záležitostiam súvisiacim s rehoľným životom, hnutiu, ktoré sa často označuje ako "*karolínska renesancia*" alebo "*karolínske reformy*."²⁰⁸ Karolínci neboli prví, ktorí tak urobili, pretože merovejský kráľ Guntram napríklad podporoval náboženskú reformu v rokoch pred Kolumbánovým príchodom do Galie. Zdá sa, že karolínska rodina už od raného obdobia pochopila možnosti úzkej spolupráce s misionármi zo zahraničia a prostredníctvom nich aj s pápežom. Bola to spolupráca, ktorá im uľahčila uchopenie nielen kráľovskej moci v roku 751, ale dala im aj väčšiu kontrolu nad cirkevnými záležitosťami. Dôležitým faktorom, ktorý pomáhal formovať identitu, bol aj dôraz na kresťanské náboženstvo Frankov ako národa.²⁰⁹

4.1.6.1 Kajúce knihy a verejné pokánie

Postup súkromného cirkevného pokánia bol len jedným spôsobom stredovekého cirkevného práva. Druhým spôsobom trestania previnení proti Božím a cirkevným prikázaniam bolo verejné pokánie (*paenitentia publica*). Kritériom dodržiavania tohoto postupu bola publicita hriechu resp. trestného činu. Ak okrem páchatel'a aj iní vedeli o spáchanom priestupku, ak bol teda spáchaný trestný čin resp. hriech verejne známy, musel byť aj verejne potrestaný. Zásada dodržiavania jedného alebo druhého postupu podľa publicity trestného činu nebola tak stará, ako postup pri súkromnom pokání. Začiatkom 9.

²⁰⁶ Porov. BÖHLAUS Hermann, *Zeitschrift Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Libri paenitentiales*. Ein Dission-Vorschlag von Franz Kerff, Kanonistische Abteilung 75 Band, Wien-Köln-Graz, 1989, s. 24.

²⁰⁷ KERFF Franz, *Libri paenitentiales*. Wien, 1989, s. 26-27.

²⁰⁸ Porov. GANZ David, *The new Cambridge Medieval History vol II, c.700-c.900*. Cambridge, 1995, s. 786-808.

²⁰⁹ MEENS Rob, *Penance in Medieval Europe*. s. 102.

storočia biskupi karolínskej ríše vzniesli požiadavku na verejné pokánie za priestupky spáchané verejne alebo za priestupky verejne známe v ich kapituláciách a prostredníctvom koncilových uznesení. Požiadavka biskupov Karolínskej ríše na verejné pokánie za verejné previnenia bola odôvodnená túžbou vrátiť sa k staršej disciplíne pokánia.

Túžba tu mohla byť, ale skutočný motív tejto požiadavky zapadal do uznesení a vyhlásení episkopátu, aby sa postavenie ordinára v diecéze aspoň čiastočne obnovilo tak, ako to bolo v Cirkvi, keď procedura verejného pokánia bola výsadou biskupa.²¹⁰

4.1.6.2 Pokánie na konciloch v Karolínskej dobe.

Na veľkých reformných konciloch v Arles, Reimse, Chalon a v Tours, ktoré zhromaždil cisár Karol Veľký v roku 813, boli dôležitými otázkami pokánie a správne používanie kajúcich textov z penitenciálnych kníh. Koncily demonštrovali veľký rozsah pokánia pri riešení hriechov, ktoré existovali v karolínskych ríšach a impériá ríše neboli schopné tento problém definitívne vyriešiť. Zdá sa, že počas týchto koncilov bolo pokánie hlavnou témou diskusie, v ktorej sa najmä na koncile v *Chalon-sur-Saône* kládol dôraz na starodávnu tradíciu verejného charakteru rituálu pokánia. Okrem toho koncily odhaľovali širokú škálu kajúcich prostriedkov, ktoré sa používali v širokom geografickom regióne pod karolínskou politickou nadvládou. Je však zrejmé, že v tomto období boli nielen kajúce texty široko rozšírené, ale aj pokánie v jeho rozmanitých prejavoch bolo horlivo diskutovaným fenoménom. To dokazuje, že pokánie už nebolo niečím, čo zasiahlo len menšinu laického sveta, ale stalo sa ústredným aspektom kresťanskej religiozity. Možno povedať, že tu bola väčšia kontrola karolínskych biskupov nad ich diecéznymi kňazmi.²¹¹

Prejavilo sa to napríklad v biskupských štatútoch, ktoré vznikali v tomto období. V mnohých častiach Karolínskej ríše dochádzalo aj k rozvoju farských štruktúr, ktoré boli nepochybne dôležitými prvkami prispievajúcimi k narastajúcemu významu kajúcich praktík v tomto období.²¹²

Ústredný význam pokánia v karolínskom svete ešte viac zdôrazňujú spôsoby, prostredníctvom ktorých boli organizované kajúce rituály v celej ríši, ktoré vychádzali z cisárskeho dvora. Kajúce pôsty a litánie mali zabezpečiť Božiu priazeň armáde počas nebezpečných ťažení. Úzke vzťahy medzi dvorom a franským ľudom podnietili aj osobitný

²¹⁰ Porov. FUHRMANN Horst, *Zu einer „neuerwachsene Wertschätzung kirchlicher Autoritäten“ im Zuge der karolingischen Kirchenreform*. s. 370-371.

²¹¹ Porov. MEENS Rob, *Penance in Medieval Europe 600-1200*. Cambridge University Press, 2014, s. 219.

²¹² MEENS Rob, *Penance in Medieval Europe*. s. 220.

záujem vedenia ríše o hriechy vyskytujúce sa v okolí cisára, pretože oni práve mohli ohroziť celú Karlovu ríšu. Tak napr. Ľudovít Pobožný, keď nastúpil na trón po smrti svojho otca v roku 814, odstránil z cisárskeho dvora dcéry Karola Veľkého kvôli ich hriešnemu správaniu.²¹³

V roku 833 bol ten istý Ľudovít donútený ku kajúcnemu rituálu v Saint Médard v Soissons a tak odvolaný z politickej funkcie.²¹⁴

4.1.6.3 Reformné penitenciály - nová kajúca kniha biskupa Halitgara

Vzhľadom na rozhodujúce politické dôsledky, poverení biskupi starostlivo zdôrazňovali, že postupujú podľa autoritatívnej tradície. Tak napríklad *Parížsky koncil z roku 829* úzko súvisel s politickými problémami, ktoré viedli k spomínanému pokániu Ľudovíta Pobožného v Soissons. Tento koncil v Paríži vyslovil ostrú kritiku tradičných penitenciálov a nedostatku ich kánonickej autority. Arcibiskup Ebo z Remeša potom poveril Halitgara, aby zostavil novú kajúcu knihu na základe učenia cirkevných otcov, ktorá by bola záväzná pre celú metropolitnú oblasť Remeša. Tiež ho požiadal aby sa skoncovalo v používaní tradičných kajúcich kníh. Na tento príkaz arcibiskupa Eba z Remeša vytvoril biskup *Halitgar z Cambrai* prvé nové pokánie v novom štýle, snažiac sa čo najviac dodržať autoritu osvedčených prameňov kánonického práva. Hrabanus Maurus (mohučský arcibiskup) a ďalší ho v tom nasledovali. Takto napísané *reformné penitenciály* sa nedržali len úzko definovaných prameňov kánonického práva, boli ochotné v sebe zahrnúť vety aj z tradičných penitenciálnych príručiek.

Penitenciál biskupa Halitgara z Cambrai (r. 830) dovolil napríklad osobám, ktoré neboli schopné sa postiť a mali na to prostriedky, aby sa vykúpili. Bohatí namiesto pôstu tak zaplatili po 20 soldech za 7 týždňov pokánia, a tí ktorí nemali dostatok peňazí zaplatili po 10 soldoch a veľmi chudobní po 3 soldoch.²¹⁵ U autorov týchto penitenciálov skutok a pokuta boli v centre pozornosti, ale osobnosť penitenta ustupovala do pozadia pred rituálom a procedúrou.

Na začiatku nového penitenciálu vytvoreného biskupom *Halitgarom* sa píše, ako sa počas vlády Karola Veľkého a Ľudovíta Pobožného biskupi v spolupráci s panovníkmi pustili do

²¹³ Porov. NELSON Janet, *Women at the court of Charlemagne: A case of monstrous regiment?*. Parsons John Carmi, *Medieval Queenship*, New York, 1993, s. 43-62.

²¹⁴ Porov. AMANN Edmund, ARVALDI Girolamo, *Storia della Chiesa. L'epoca carolingia (757-888)*. Roma-Torino, 1983, s. 262.

²¹⁵ Porov. GUREVIČ Aron. *Nebe Peklo Svět*. s. 67.

reformy kajúcnej praxe. Rozoberajú sa okolnosti napísania Halitgarovho penitenciálu a spôsob, akým sa autor pokúsil obohatiť text cirkevno-právnou autoritou. Nakoniec sú formulované hypotézy o úlohe, ktorú Halitgarský penitenciál skutočne zohrával v karolínskej cirkvi v prvých desaťročiach po jeho vydaní.²¹⁶

4.1.6.4 Buchard z Wormsu a jeho vplyv na penitenčnú prax.

Otázky biskupskej kontroly kajúcich procedúr a užšieho vzťahu medzi kajúcnymi rozhodnutiami a kánonickým právom boli ústredným bodom príručky pre pastoračné vizitácie, ktorú opát Regino z Prümü napísal po roku 900 a impozantnej zbierky s charakterom kánonického práva, ktorú Burchard z Wormsu skomponoval o sto rokov neskôr. Buchard z Worms sa narodil v roku 965 v Hesensku v dnešnom Nemecku. Bol biskupom vo Wormse a v rokoch 1000-1025 napísal svoje dielo s názvom *Decretum*. To obsahovalo 20 penitenciálnych príručiek slúžiacich ako pomoc spovedníkom pri vypočutí penitenta v spovedi.²¹⁷

Otázky, ktoré sa riešili v *Decretum* boli rôznorodé: od organizácie Cirkvi a bohoslužieb (knihy I, II a III); po krst a birmovanie (kniha IV); po sviatosť Oltáru (kniha V); hriech vraždy (kniha VI); incestu a smilstva (knihy VII a XVII); venovala sa mužom a ženám (knihy VII a XVIII); mužom a ženám zasväteným Pánovi (kniha VIII); zaobchádzaniu s pannami, vdovami a konkubínami (IX. kniha); mágom, prorokom, veštcom (X. kniha); exkomunikovaným a zlodejom (IX. kniha); zaobchádzaniu s ľuďmi, ktorí boli exkomunikovaní a lúpežníkom (kniha XI); krivej prísaha (kniha XII) dodržiavaniu pôstu (XIII. kniha); nerestiam ako obžerstvo a alkoholizmus (XIV. kniha); cisárom, kniežatám a laikom (Kniha XV); žalobcom, sudcom, svedkom a falošným svedkom (kniha XVI); návštevám, pokániu a zmiereniu chorých (kniha XVIII); liekom duše a tela (kniha XIX); až napokon prozreteľnosti a predurčeniu, príchodu Antikrista, dňu súdu, odsúdeniu a šťastiu večného života (kniha XX)²¹⁸

²¹⁶ HAMILTON Sarah. *The Practice of Penance 900-1050*. Royal Historical Society, Woodbridge UK, 2001, In: Korntgen Ludger, *Canon law and the practice of penance: Buchard of Worms's penitential*. Publishing 9600 Garsington Road, Oxford UK, 2006. [Dostupné online z <<https://www.proquest.com/docview/217524739>>. Citované 2. septembra 2023]

²¹⁷ KORNTGEN Ludger, *Canon law and the practice of penance: Buchard of Worms's penitential*. Oxford UK, 2006, s. 103-117.

²¹⁸ *Más adelante mencionaremos las fuentes utilizadas que fueron utilizadas; por ahora, decimos que las cuestiones que fueron tratadas en el Decretum son variadas: desde la organización de la Iglesia y del culto (Libros I, II y III); pasando por el bautismo y la confirmación (Libro IV); el sacramento del cuerpo y de la sangre*

Burchardov penitenciál tzv. *Decretum* mal obrovský vplyv a rýchlo sa rozšíril.²¹⁹

Toto jeho dielo nadväzuje na franské penitenciály a dôrazne presadzuje autoritu biskupov. Keď biskup v tejto dobe cestoval po svojej diecéze a navštevoval miestne komunity na začiatku spomínaná Reginova príručka mu poskytla potrebné kanonické nástroje na nápravu miestneho zneužívania. V čase, keď Buchard Worms na začiatku 11. storočia zostavoval svoj materiál, sa v cirkvi začínala vytvárať atmosféra znovuzrodenia a obnovy. Cirkev ako inštitúcia s univerzálnym poslaním dominovala stredovekej európskej kultúre. Táto kultúra považovala autoritu a tradíciu za prioritné hodnoty. Odvolávanie sa na posvätné a nespochybniteľné autority kresťanskej kultúry poskytlo väčšiu legitimitu a spisovateľom umožnilo slobodnejšie zosúladiť svoj postoj so znalosťami prijatými a odovzdanými počas storočí.

Burchardovo dielo *Decretum* sa považuje za dôležitý historický prameň aj pre súčasnú prax pokánia. Tento aspekt podrobne rozoberá historička Sarah Hamiltonová vo svojej monografii s názvom *Prax pokánia*²²⁰

V období jedenásteho storočia začal vývoj obnovy v Cirkvi, ktorá si čoraz viac uvedomovala dôležitosť sviatosti pokánia.

del Señor (Libro V); el asesinato (Libro VI); el incesto y la fornicación (Libros VII y XVII); hombres y mujeres dedicados al Señor (Libro VIII); el tratamiento a vírgenes, viudas y concubinas (Libro IX); magos, profetas, adivinos (Libro X); los excomulgados y ladrones (Libro XI); el perjurio (Libro XII); la veneración y observancia del ayuno (Libro XIII); vicios tales como la gula y el alcoholismo (Libro XIV); emperadores, príncipes y el laicado (Libro XV); acusadores, defensores, jueces, testigos y falsos testigos (Libro XVI); la visita, penitencia y reconciliación de los enfermos (Libro XVIII); las correcciones de los cuerpos y las medicinas de las almas (Libro XIX); hasta, finalmente, la providencia y predestinación, el advenimiento del Anticristo, el día del Juicio Final, la condena y la felicidad de la vida eterna (Libro XX). (MIGNE, J. P., 1853: 500 – 501). NEYRA Andrea Vanina, *La tradición en la cultura medieval el Decretum de Buchard de Worms*. In: Aires Mirabilia, Buenos Aires, 2003, s. 12.

²¹⁹ GERARDO Rodríguez, *Cuestiones de historia medieval*. Universidad Católica Argentina Buenos Aires, 2011, s. 371.

²²⁰ HAMILTON Sarah, *The Practice of Penance 900-1050*. Royal Historical Society, Woodbridge UK, 2001, In: Korntgen Ludger, *Canon law and the practice of penance: Buchard of Worms's penitential*, s. 46.

Záver

Predložená práca predstavuje rozsiahlu tému, ktorá začína slovom Penitenčná prax. Ak by sme túto prax cirkvi mali popísať historicky až do súčasnosti, museli by sme pokračovať popisom ďalších storočí, v ktorých sa penitenčná prax naďalej vyvíjala. Skončili by sme niekde v dvadsiatom storočí.

Množstvo strán tejto práce je spôsobené aj častými prekladmi z cudzojazyčnej literatúry. Z toho dôvodu som sa zameral len na časť obdobia, ako to vystihuje aj názov témy: Penitenčná prax od počiatku kresťanstva po prelom tisícročia. Vzhľadom na rozsiahlosť a pestrosť tejto témy som sa nezmieňoval o všetkých cirkevných učiteľoch o pokání, ani som neuvádzal názvy všetkých stredovekých penitenciálov, ktorých počet je veľký a ich presné názvy sú uvedené v knihách autorov, ktorých mená sú uvedené v bibliografii.²²¹ Z penitenciálov som uviedol len pár zaujímavých príkladov aké pokánie za vyznané hriechy má byť zadané kajúcnikovi.

V poslednej podkapitole štvrtej časti práce som pokladal za dôležité zmieniť sa o Buchardovi z Wormsu aj keď sa jeho život odohráva na prelome prvého tisícročia. Z toho dôvodu a z tejto myšlienky pramení aj názov mojej témy. Ostatnými osobnosťami žijúcimi v jeho období sa nezaobieram, pretože z pohľadu prínosu obnovy pre vývoj praxe pokánia v ďalších storočiach ma najviac zaujal on. V závere sa chcem zmieniť o dôležitej udalosti, ktorá bola vyústením vývinu penitenčnej praxe práve tých období, o ktorých sa v tejto práci zmieňujem. Jedná sa o štvrtý lateránsky koncil v roku 1215, ktorý bol zvolaný pápežom Inocentom III. Pápež v dôležitom kánone o Eucharistii vyhlásil povinnú účasť veriacich na spovedi, t.j.najmenej raz v roku sa vyznať zo svojich hriechov, vykonať uložené pokánie a prijať v čase veľkonočnom Sviatosť Oltáru.

Štvrtý lateránsky koncil je považovaný za najdôležitejší koncil od čias veľkých ekumenických koncilov neskorej antiky. Teológovia ho často označujú ako najpastoračnejší koncil zo všetkých koncilov stredoveku. Súvisí to s nárastom mnohých pastoračných diel v tejto dobe. Tieto diela, z ktorých mnohé si ešte vyžadujú dôkladné štúdium boli určené na šírenie nových myšlienok o pokání a spovedi. Hlavnými témami bohatej pastorálnej literatúry sa vplyvom tohto koncilu stali pokánie, neresti a cnosti.

²²¹ GAMER M. Helena, MCNEILL John T, *Medieval handbooks of penance*, New York: Columbia University Press 1990 + VOGEL Cyrille, *Les libri paenitentiales*, Louvain: Institut d'études médiévales 1978

Mnohé z týchto diel sa zaoberajú akým spôsobom by mal spovedník jednat' so spovedajúcim sa kajúcnikom. Spovedník by mal vedieť správne posúdiť osobné vlastnosti a sociálne postavenie penitenta, či bol hriešnik pohnutý skutočnou ľútosťou, aby sa mohla nastoliť správna forma pre zadosťučinenie tohoto človeka. Napätie medzi osobnými a spoločenskými aspektami pokánia, bolo i naďalej ústrednou črtou procesu pokánia.

Čo sa týka bakalárskej práce ako takej, je veľa prameňov, ktoré uvádzajú, že táto práca nemá obsahovať vlastný názor autora, ten sa môže objaviť až v práci magisterskej.

Ako vidíme, téma peniténčnej praxe má naozaj široké pole. Preto, vzhľadom na jej široké možnosti, rád by som sa venoval problematike penitencie v ďalších storočiach v nadväzujúcom magisterskom štúdiu.

Zdroje

ALTANER Berthold, STUIBER Alfred, *Patrológia. Život. Spisy a učenie cirkevných otcov*. Freiburg: Herder 1978

AMANN Edmund, ARVALDI Girolamo, *Storia della Chiesa. L epoca carolingia (757-888)* Roma-Torino: 1983

AMARANTE Alfonso, SACCO Filomena, *Riconciliazione sacramentale, Morale e prassi pastorale*, Padova: Messaggero di Sant Antonio 2019

AMBROSIO, *De Paenitentia*, I, 11, n 251; ed. O. Faller, CSEL 73: Sancti Ambrosii opera, para VII, Vidobonae 1955; E. Marotta, Roma 1976

BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*. Salamanca: Ediciones Sígueme 2011

BOROBIO Dionisio, *El sacramento de la reconciliación penitencial*. Teología del pecado y del perdón. Madrid: Edibesa 2003

BRUNDAGE James, *La ley, el sexo y la sociedad cristiana en la Europa medieval*. México: Fondo de Cultura Economía y Política 2000

BURCHARD von Worms, *Decretum*. En: MIGNE, J. P. *Patrologiae Latinae*, Tomus CXL, Petit-Montrouge: Migne Editorem 1853

DAGRON Gilbert, RICHE Pierre, VAUCHEZ André, *Bischofe, Mönche und Kaiser, Die Geschichte des Christentums*, Freiburg - Basel – Wien: Herder 1994

DELUMEAU Jean, *Hřích a strach. Pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, Praha: Volvox Globator 1998

DELUMEAU, Jean. *Strach na Západě ve 14.-18. století*. Vyd. 1. Praha: Argo 1999

DINZELBACHER Peter, *Vision und Visionsliteratur im Mittelalter*. Stuttgart: Anton Hiersemann 1981

DINZELBACHER Peter, *Poslední věci člověka : nebe, peklo, očistec ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2004

DRŠKA Václav, SUCHÁNEK Drahomír, *Církevní dějiny - Antika a středověk*. Praha: Grada 2013

GAMER M. Helena, MCNEILL John T, *Medieval handbooks of penance*, New York: Columbia University Press 1990

GUREVIČ Aron, *Nebe Peklo Svět*, Jinočany: H&H 1996

HERMANN Böhlhaus. In: *Zeitschrift Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* 75 Band. *Libri paenitentiales*, Wien-Köln-Graz. 1989.

- HOMET, R. *Sobre la educación medieval*, Buenos Aires: Tekne, 1979
- JUDÁK Viliam, *Na Petrovom stolci I*. Trnava: SSV 2010
- KERTZ Franz. *Libri paenitentiales*. Wien: 1989
- LABRIOLLE Pierre, *Tertullien. De paenitentia*. Paris: 1906
- LE GOFF Jacques, *Zrození očistce*. Paris: Éditions Gallimard 1981
- LICHNER Miloš, *List pápeža Inocenta I. Biskupovi Decentiovi z Gubbia*. Trnava: Dobrá kniha 2019
- MARIETTI, *Dizionario Teologico Interdisciplinare*. Universita Italiana. Marietti Editori. 1977
- MEENS Rob, *Penance in Medieval Europe 600-1200*, Cambridge: University Press 2014
- MORDEL Štefan, *Pokánie ako výzva Otcov*, Spišské Podhradie: Spišská Kapitula 2000
- MORDEL Štefan, *Svedectvo Cypriána o živote a viere prvých kresťanov*. Spišské Podhradie: Spišská Kapitula 2003
- MOLINERO José Estarán. *La penitencia pública en códices medievales aragoneses*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico 2015
- MOIOLI Giovanni, *Il quarto sacramento*, Milano: Glossa 1996
- MUELLER Gehard Ludwig. *Dogmatika pro studium a pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2010
- NEYRA Andrea Vanina, *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieval*. Volumen 39. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires 2006
- OLEXÁK Peter, *Neskorá antika a rané kresťanstvo*. Ružomberok: Verbum 2010
- PUTNA Martin. *Órigenés z Alexandrie*, Praha: Torst 2001
- RAHNER Karl, *La doctrine d'Origène sur la pénitence. Recherches de science religieuse*. 1950
- RAHNER Karl, *O svátostech v církvi*, Praha: Scriptum 1993
- RENDINA Claudio, *Příběhy papežů. Dějiny a tajemství*. Praha: Volvox Globator 2005
- RODRÍGUEZ Pedro Fernández. *El sacramento de la Penitencia*, Salamanca-Madrid: Edibesa 2003
- RODRÍGUEZ, Pedro Fernández, O.P. *El sacramento de la Penitencia. Teología del pecado y del perdón*. Salamanca – Madrid: San Esteban – Edibesa 2003
- RODRÍGUEZ Pedro Fernández. *Historia del sacramento de la penitencia*. Angelicum. Roma 2013

- SCHMAUS Michael, *Sviatosti*, Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda 1981
- ŠPIRKO Jozef, *Cirkevné dejiny*. Turčiansky sv. Martin: 1943
- TABERNEE William. *Prophets and gravestones: An Imaginative History of Montanists and Other Early Christians*. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers 2009
- TERTULIANO, *La penitencia - La pudicitia*. (Fuentes Patrísticas, sección textos) (Spanish Edition).Madrid: Ciudad Nueva 2011
- TRUHLÝ Andrej, *Dejiny sv. Cirkve*. Viedeň: Spolok sv. Adalberta 1895
- TYMISTER R. Marcus, *La Penitenza tariffata*. In: Culmine e Fonte 2011/3
- VIVES José, *Concilios Visigóticos e Hispano-romanos, Concilio de Elvira*, Serrano-Madrid: Instituto Enrique Flórez 1963
- VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nella chiesa antica*, Torino: Editrice Elle Di Ci 1966
- VOGEL Cyrille, *Penitencia en la Edad Media*, Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica 1999
- VOGEL Cyrille, *Il peccatore e la penitenza nel medioevo*, Torino: Editrice Elle Di Ci 1969
- VOGEL Cyrille, *Les libri paenitentiales*, Louvain: Institut d'études médiévales 1978
- VOPŘADA, David. *Kněžství v prvních staletích*, I. Praha: Krystal OP 2018
- WALKER Bynum Caroline, *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*. Representation 11. the University of California 1985
- ZELZER Michaela, *Sancti Ambrosii Opera pars Decima. Epistularum liber X, Epistulae extra collectionem, Gesta concili Aquileiensis*, CSEL 82/3, Viedeň: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften 1990
- ZERHAU Leo, *Svätostné pokání v různých liturgických tradicích*, Velehrad-Roma: Refugium 2003

Internetové zdroje

Historia sakramentu pokuty. Kap.1. In: Telewizja Lumen na swej stronie internetowej.[Dostupné online z <http://lumentv.pl/tze-b-b/item/425-historia-sakramentu-pokuty.html>>.Citované 24.augusta 2023]

Historia sakramentu pokuty. Kap.2. In: Telewizja Lumen na swej stronie internetowej.[Dostupné online z <http://lumentv.pl/tze-b-b/item/425-historia-sakramentu-pokuty.html>>.Citované 24.augusta 2023]

SASTRE PALMER Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia.* In: Boletín de Historia de la Tercera Orden Franciscana. Año 2016, Número 4, s. 67.

[Dostupné online z <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>>.Citované 1.mája 2022]SASTRE PALMER Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntariade lapenitencia.* In: Boletín de Historia de la Tercera Orden Franciscana. z <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Cap15/subor/5.pdf>>.

ORIGENES. *Homily Two on Leviticus.* Catholic University of America Press 1990, s. 39-51 [Dostupné online z http://www.ldysinger.com/@texts/0250_origen/04_hom2_on_lev.htm >.Citované 18. augusta 2023]

VON FUNK Franz Xaver, *Didascalia et Constitutiones apostolorum,* Toronto: University of Toronto, Paderbornae 1905 s.60. [Dostupné online <https://archive.org/details/didascaliaetcons00funk/page/n123/mode/2up>>. Citované 6.augusta 2022]

SASTRE PALMER Nicolás, *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria deLa penitencia.* In: Boletín de Historia de la Tercera Orden Franciscana. Año 2016, Número 4. s. 69. [Dostupné online z <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>>. Citované 21. novembra 2021]

SASTRE PALMER Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria deLa penitencia.* In: Boletín de Historia de la Tercera Orden Franciscana. Año 2016, Número 4. s.69. [Dostupné online z <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>>. Citované21.novembra 2021]

SASTRE PALMER Nicolás. *La Penitencia en la Iglesia Primitiva y la aceptación voluntaria de la penitencia.* In: Boletín de Historia de la Tercera Orden Franciscana. Año 2016, Número 4. s. 62-63.[Dostupné online z <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6862992>>. Citované21. novembra 2021] Fourth Christianity, The Council of Ancyra (AD 314). [Dostupné online z <https://www.fourthcentury.com/the-council-of-ancyra-ad-314>>. Citované 8. septembra 2021]

LICHNER Miloš, *Sv. Augustín. Enchiridion. Průručka o víře, nádeji a lásce*. Trnava: Dobrá kniha, Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2016. [Dostupné online <https://www.zachej.sk/produkt/23557/enchiridion/>> Citované 8. septembra 2021]

WAGNER Karen Teresa. *De Vera et falsa penitentia*. University of Toronto. 1995. s. 32-33. [Dostupné online <https://www.collectionscanada.ca/obj/s4/f2/dsk3/ftp04/NQ27808.pdf>> Citované 5. apríla 2022]

SERMONES de San Cesáreo de Arlés (470 – 542). Sermo 60. CuadMon 140. 2002. s. 219 – 235. [Dostupné online https://surco.org/sites/default/files/cuadmon/disponible_no/cuadernos-monasticos-1.pdf> Citované 15. apríla 2022]

NEYRA Andrea Vanina. *Los libros penitenciales: La penitencia tasada en la edad media. Anales de historia Antigua y Medieval. Volumen 39*. Universidad de Buenos Aires. 2006. s. 1. [Dostupné online <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3056114>> Citované 7. júna 2022]

Patrologia Latina. Vol. MPL013. Pacian. Epistola III. Contra tractatus Novacianorum Art. XI. [Dostupné online <https://catholiclibrary.org/library/view?docId=FathersOR/PL.013.html;toc.id=PL.013.html.xml.00000263;chunk.id=00000643>> Citované 4. septembra 2021]

San Augustin. Sermones 232. Art. 8. [Dostupné online <https://www.augustinus.it/spagnolo/discorsi/index2.htm> > Citované 13. oktobra 2022]

NOVOTNÁ Irena, *Historie: Svatá, nebo nesvatá Fabiola? Třetí věk*. 2017. [Dostupné online <http://www.tretivek.cz/201705/historie-svata-nebo-nesvata-fabiola/>> Citované 12. novembra 2022]

(III.) *Uxorati si adulteraverint excommunicentur. (IV.) Licet accusare homicidam. (V.) Quid miserit uxorem, et aliam duxerit, excommunicetur; similiter et mulier.* CatholicLibrary.org Ex Epistola Innocentii Ad Exsuperium. [Dostupné online <https://catholiclibrary.org/library/view?docId=Fathers-OR/PL.020.html;chunk.id=00000647>> Citované 15. decembra 2022]

Patrologia Latina. Vol. MPL013. Dostupné na internete: <https://catholiclibrary.org/library/view?docId=Fathers-OR/PL.020.html;chunk.id=00000647>>

JONG Make, *The Penitential State: Authority and Atonement in the Age of Louis the Pious*, 814–840 Cambridge University Press; Illustrated edición (27.4.2009) s. 1 dostupné internete: <https://www.amazon.com/Penitential-State-Authority-Atonement-814-840/dp/0521881528>

HAMILTON Sarah, *The Practice of Penance 900-1050*. Royal Historical Society. Woodbridge UK 2001 <https://www.proquest.com/docview/217524739>

KORNTGERN Ludger, *Canon law and the practice of penance: Buchard of Worms's penitential*. Oxford UK: Oxford Publishing 2006.

Anotácia

Priezvisko a meno autora: Kendera Róbert, Ing.

Názov práce: Penitenčná prax od počiatku kresťanstva do prelomu tisícročia

Vedúci práce: ThLic. Mgr. Vít Hlinka, Th.D.

Počet stran: 84

Kľúčové slová: Penitenčná prax, formy penitencie, verejné pokánie, karolínske pokánie

Práca popisuje vývin liturgických foriem odpustenia hriechov.

Sú tu uvedené jednotlivé typy obradov v daných historických obdobiach:

Pokánie v ranej kresťanskej cirkvi, kanonické pokánie, tarifné pokánie a karolínske pokánie.

Záver práce končí vyústením do uzákonenia povinnej ročnej spovede a prijatia eucharistie na štvrtom lateránskom koncile v roku 1215.

Annotation

Name of the author: Kendera Róbert, Ing.

Title of work: Penitentiary practice from beginning of Christianity to the turn of the millenium.

Thesis leader: ThLic. Mgr. Vít Hlinka, Th.D.

Number of pages: 84

Keywords: Penitentiary practice, form of penance, public penance, Carolingian penance,...

The Work describes the development of liturgical forms of forgiveness of sins.

Individual types of ceremonies in given historical periods are listed here:

Repentance in the early Christian Church, canonical repentance, tariff repen tance and Carolingian repentance.

The conclusion of the work ends with the enactment of the mandatory annual confession and reception of the Eucharist at the Foueth Lateran Council in 1215.